

Aleg 42

Sprawozdanie

Wydziału krajowego z projektami trzech ustaw agrarnych:

1. o komasacji gruntów rolnych;
2. o składzie komisji krajowej dla spraw wyłączania obcych gruntów z lasów i zaokrąglania granic lasowych;
3. o dzieleniu wspólnych gruntów i regulacji wspólnych praw użytkowania i zarządu.

Wysoki Sejmie!

Obok pracy i kapitału ruchomego najważniejszym, bo podstawowym środkiem produkcji rolniczej jest ziemia uprawna. Gdy jednak praca przez zniesienie poddaństwa uwolnioną została z więzów średniowiecznych, a z postępem techniki, który spowodował specjalizowanie pracy, a tem samem przejście z gospodarstwa naturalnego do gospodarstwa pieniężnego, już i kapitał ruchomy zasila rolnictwo, to ten podstawowy środek produkcyjny, grunt uprawny, pod względem rozmiarów, kształtów i rozpołożenia wszędzie, a co do uprawy i sposobu użytkowania na wspólnych gruntach, pozostaje u nas jeszcze dotychczas w stosunkach średniowiecznych.

Niekorzystny już pierwotny podział niw włościańskich na długie paski między rodziny komunistycznych gromad słowiańskich, który to podział uzasadniony był wówczas potrzebą wspólnej pracy dla wspólnej obrony przed dzikimi zwierzętami i wrogiem, pogorszył się po zajęciu całego obszaru ziemi z biegiem czasu i z rozrostem ludności wskutek dalszego dzielenia do tego stopnia, że dzisiaj parcele gruntów uprawnych przedstawiają niemożliwe do zagospodarowania kształty o minimalnych szerokościach, a nadmiernych długościach, odcięte są od dróg polnych i tak już trudnych do przebycia, bo często w jarach i łożyskach potoków położonych, rozmiar tych parcel zeszedł już poniżej minimalnego obszaru, jaki jeszcze narzędziami gospodarzami przy użyciu zaprzęgu może być uprawiony, a rozpołożenie gruntów należących do jednego właściciela przedstawia najzawilszą gmatwaninę.

Tego rodzaju rozdrobnienie i rozprószenie, tudzież nieodpowiedni kształt parcel wywiera na dochód i wartość gruntu wpływ jak najbardziej ujemny, a mianowicie:

1. uniemożliwia właścicielowi prowadzenie gospodarstwa racjonalnego płodozmiennego i wybór roślin użytkowych, gdyż częstokroć całe rozdrobnione niwy używane są na pastwisko i muszą być tą samą rośliną użytkową obsiane;
2. przeszkadza porządnej mechanicznej uprawie roli (oraniu i bronowaniu w poprzek przy wąskich parcelach), oraz użyciu ulepszonych narzędzi gospodarczych;
3. czyni uprawę, zasiew i zbiór zależnymi od sąsiada na parcelach, które nie przylegają do drogi polnej;
4. powoduje zanieczyszczenie pola chwastami, owadami i chorobami roślin z gruntów sąsiada, jeżeli te ostatnie są zaniedbane;

5. uniemożliwia przeprowadzenie najprymitywniejszej melioracji, jak odprowadzenie wody, gdy właściciel sąsiedniego gruntu na to nie pozwoli;

6. pociąga za sobą straty w powierzchni użytkowej gruntu z powodu znacznej długości dróg polnych, miedz i bródz granicznych, oraz stratę w nasieniu;

7. powoduje częste spory między robotnikami i sąsiadami, naruszenie granic, uszkodzenie plonów przez bydło i liczne procesy, które rujnują włościan;

8. utrudnia nadzór nad robotnikami, rozprasza siły robocze, powiększa koszt uprawy i zbioru (przy znacznej odległości parcel od zabudowań gospodarskich i niepomiernej długości parcel, po których szorstkiej, bo świeżo zoranej i zbronowanej powierzchni nawóz musi być transportowany);

9. wreszcie przy nieodpowiednim położeniu parceli w kierunku pionowym, t. j. gdy parcela ciągnie się w kierunku największego spadku, tworzą się w terenie górzystym debry, lub gleba urodzajna zostaje splukana i zniesiona na dolną granicę parceli, tak, iż ziemia urodzajna zamienia się częstokroć na nieużytek.

Jakie szkody ponosi rolnictwo w skutek rozdrobnienia gruntów, nieodpowiedniego kształtu i rozpróśnienia parcel (znacznej odległości od zabudowań gospodarskich), ilustrują między innymi jaskrawo następujące cyfry, n. p.:

a) Długość bródz granicznych na jeden ar wynosi:

1. przy kwadratowym kształcie parceli mierzącej:

10	hektarów	.	.	1.26	metrów
5	"	.	.	1.79	"
1	"	.	.	4.00	"
0.5	"	.	.	5.66	"
0.25	"	.	.	8.00	"
0.10	"	.	.	12.65	"
0.05	"	.	.	17.89	"
0.01	" (1 ar)	.	.	40.00	"

2. przy prostokątnym kształcie parceli, której długość ma się do szerokości, jak 5 : 1, o powierzchni:

10	hektarów	.	.	1.70	metrów
5	"	.	.	2.40	"
1	"	.	.	5.36	"
0.50	"	.	.	7.58	"
0.25	"	.	.	10.76	"
0.10	"	.	.	16.97	"
0.05	"	.	.	24.00	"
0.01	" (1 ar)	.	.	53.66	"

Z tego zestawienia więc jasno jest widocznem, jak raptownie zwiększają się narażone na szkodę od sąsiadów granice parceli z jej zmniejszeniem, jak się przez to zwiększa nieproduktywna powierzchnia granicznej brzozy i ilość nasienia niepotrzebnie wyrzuconego, oraz strata czasu i siły roboczej, na graniczną brzozę, która jak wiadomo po skończonym zasiewie na nowo musi być wyorana.

Stracona przez graniczne brzozy powierzchnia użytkowa roli, przy szerokości brzozy 20 centymetrów, wynosi na jeden ar:

1. przy kwadratowym kształcie parceli mierzącej:

10	hektarów	.	.	0.25	m^2 (0.25%)
5	"	.	.	0.36	" (%)
1	"	.	.	0.80	" "
0.50	"	.	.	1.13	" "
0.25	"	.	.	1.60	" "
0.10	"	.	.	2.53	" "
0.05	"	.	.	3.58	" "
0.01	" (1 ar)	.	.	8.00	" "

2. przy prostokątnym kształcie parceli (o korzystnym zresztą stosunku długości do szerokości jak 5 : 1) mierzącej:

10	hektarów	0.34	m^2	(%)
5	"	0.48	"	"
1	"	1.07	"	"
0.50	"	1.52	"	"
0.25	"	2.15	"	"
0.10	"	3.39	"	"
0.05	"	4.80	"	"
0.01	"	10.73	"	"

Strata więc gruntu ze zmniejszeniem wielkości parceli postępuje raptownie bo przy powierzchni parceli o 1 arze jest 10 razy większą, aniżeli przy parceli 1 hektar mierzącej i dochodzi do 8 względnie 10% całej powierzchni.

b) Podczas gdy z praktyki okazuje się, że kształt parceli odpowiedni dla celów rolnictwa zbliżać się powinien do prostokąta, równoległoboku lub w najgorszym wypadku trapezu o małej różnicy boków równoległych, a długość małych parcel włościańskich przyjmuje się przy komasacych w granicach od 120 do 150 metrów przy stosunku długości do szerokości od 2 : 1 do 8 : 1, to wedle dzisiejszego stanu posiadłości włościańskich parcele mierzą zaledwie kilka metrów szerokości a ciągną się nieraz na kilka kilometrów długości.

Pominąwszy wyliczone powyżej straty gospodarcze, jakie taka wydłużona parcela za sobą pociąga, najniekorzystniej przedstawiają się na niej koszty transportu które się okażą z następującego porównania: 2 pól o powierzchni 1 hektara, z których jedno ma kształt kwadratu o bokach równych po 100 metrów, drugie zaś, jak to się u nas często zdarza, 10 metrów szerokości a cały kilometr długości. Otóż przyjąwszy, że grunta węższą stroną dotykają drogi polnej, a na 1 ha trzeba wywieźć 50 fur nawozu, otrzyma się na parceli kwadratowej przy odległości przeciętnej parceli 50 m długość drogi, jaką jedna fura zrobi tam i z powrotem w obrębie tego pola, $2 \times 50 \times 50 = 5.000$ metrów, na parceli zaś prostokątnej przy odległości przeciętnej 500 m długość drogi $2 \times 50 \times 500 = 50.000$ metrów. Ile razy więc przy tej samej powierzchni parcela jest węższą, tyle razy droższy jest transport nawozu oraz plonów w obrębie tej parceli.

c) Jak dalece rozprószenie parcel należących do jednego właściciela, a tem samem odległość tych parcel od zabudowań gospodarczych wpływa na obniżenie dochodu z roli przez zwiększenie kosztów robocizny (tak ciągłej jak pieszej) i kosztów nadzoru, wykazał dosadnie Thünen (der isolierte Staat. Berlin 1875), na podstawie dokładnych zapisków gospodarskich, biorąc pod uwagę 4 kategorie robót, mianowicie: roboty zależne wyłącznie od odległości (nawożenie i zwózkę plonów), roboty, które wymagają dwukrotnego wychodu i często przez deszcze bywają przerywane (koszenie, żęcie, grabienie i wiązanie, dla których przyjęto trzykrotną na dzień stratę czasu przez chodzenie), roboty wymagające dwukrotnego wychodu, ale mniej narażone na przerwę przez deszcze (orka, bronowanie, siew, czyszczenie rowów), wreszcie roboty odbywające się w zabudowaniach gospodarskich (młocka, nakładanie gnoju, zładowanie snopów i siana i t. p.).

Obliczona przez Thünera renta gruntowa w markach z hektara przy uprawie żyta na gruntach o różnym stopniu urodzajności przedstawia się w miarę odległości tych gruntów od zabudowań gospodarczych następnie:

Odległość gruntu od zabudowań gospodarskich (folwarku) w metrach	Przy wydatności żyta z ha w hektolitrach				
	25.1	22.6	20.1	17.6	15.1
	Renta gruntowa w markach				
0 m.	23.43 mk.	19.26 mk.	15.09 mk.	10.89 mk.	6.69 mk.
978 "	18.66 "	15.03 "	11.19 "	7.35 "	3.51 "
1.956 "	14.25 "	10.77 "	7.29 "	3.81 "	0.33 "
2.062 "	—	—	—	—	0
2.934 "	9.63 "	6.51 "	3.39 "	0.27 "	—
3.004 "	—	—	—	0	—
3.785 "	—	—	0	—	—
3.912 "	5.04 "	2.28 "	—	—	—
4.432 "	—	0	—	—	—
4.890 "	0.42 "	—	—	—	—
4.982 "	0	—	—	—	—

Jeżeli więc w Prusiech, gdzie ceny żyta znacznie wyższe niż u nas, grunta lepszej jakości odległe 5 kilometrów od zabudowań gospodarskich, a grunta lichsze odległe 2 kilometry nie dają żadnego dochodu, to tem gorzej przedstawiają się te stosunki w Galicyi.

Ztąd też nie dziw, że przy rozdrobnieniu, rozprószeniu i najnieregularniejszych kształtach gruntów należących do mniejszych posiadłości, a z drugiej strony braku przemysłu, włościanin galicyjski dla ratowania się przed śmiercią głodową ucieka do krajów zamorskich, a większy właściciel posiadający także rozrzucone grunta, wydzierżawia je sąsiednim mniejszym właścicielom, którzy w interesie własnym nawóz na swoje pola obracają a dzierżawione grunta po ekspiracyi kontraktu zniszczone i pozbawione siły pożywnej dla roślin oddają.

Oprócz przedstawionego powyżej rozdrobnienia, pomieszania i nieodpowiedniej konfiguracyi gruntów, nie małą przeszkodę w podniesieniu produkcji rolniczej stanowią pozostałe z czasów komunistycznych gromady formy posiadania i używania wspólnych gruntów. Wedle publikacyi profesora Dr. Tadeusza Pilata (tom 15, zeszyt II. wiadomości statystycznych z r. 1895) wynosi obszar wspólnie używanych gruntów w 68 powiatach Galicyi okrągło 617.028 morgów z czego przypada na:

pastwiska i łąki	417.722 morgów (67 7/10 %)
las	124.694 " (20.21 %)
nieużytki	40.108 " (6.5 %)
role	15.379 " (2.49 %)
łąki	10.098 " (1.64 %)
moczary	7.057 " (1.14 %)
wikle i krzaki	1.453 " (0.24 %)
ogrody	517 " (0.08 %)

Z tego obszaru powyżej 30.000 morgów posiadają gminy w powiecie Dolińskim (38.200 morgów), powyżej 20.000 morgów w 4 powiatach (Drohobycz 25.847 m., Nadwórna 22.898 m., Rawa 22.464 m., Tarnobrzeg 20.207 m.), od 10.000 do 20.000 w 17 powiatach (Nisko, Nowy Targ, Lisko, Turka, Kołomyja, Sanok, Jarosław, Sambor, Żydaczów, Cieszanów, Jaworów, Żółkiew, Lwów, Przemyślany, Złoczów, Sokal, Kamionka), od 5.000 do 10.000 morgów zaś w 21 powiatach (Chrzanów, Mielec, Bochnia, Brzesko Jasło, Grybów, Krosno, Bohorodczany, Dobromil, Przemyśl, Mościska, Staremiasto, Gródek, Rudki, Kałusz, Bóbrka, Rohatyn, Brzeżany, Podhajce, Buczacz, Sniatyn), w innych 24 powiatach zaś poniżej 5.000 morgów. (Wydziały powiatowe w Tarnowie, Nowym Sączu, Stryju, Kossowie, Brzozowie i Stanisławowie nie nadesłały żądanych wyjaśnień).

Grunta te wspólne, które wynoszą około 4.6% całej powierzchni kraju, przedstawiają, z wyjątkiem wydzierżawianych gruntów ornych, łąk i ogrodów, prawie nieużytek, gdyż pastwiska pokryte są kretowinami i niszczone przez gęsi i świnie, lasy gminne zaś najczęściej w pień wycięte stać się mogą w przyszłości

wydmyskami w nizinach (gdyż przeważnie piaski dyluwialne znajdują się tu pod kulturą lasową), a debrami w górach, które w interesie kultury krajowej zajdzie potrzeba ogromnym nakładem z funduszków publicznych zadrzewiać i zabudowywać.

Te szkodliwe dla rolnictwa formy posiadania gruntów skłoniły od dawna rządy państw zachodnio- i środkowo-europejskich do obmyślenia środków zaradczych tak przeciw rozdrobnieniu gruntów poszczególnych właścicieli, jak i nieproduktywnemu używaniu gruntów wspólnych, a mianowicie do wydania w drodze ustawodawczej zarządzeń, które zrywając ze starożytnymi pojęciami rzymskimi o własności, przywracają dawne prawo germańskie i słowiańskie w sprawach gospodarczych i nakładają na mniejszość właścicieli przymus poddania się większości w interesie racjonalnego gospodarstwa.

Szkodliwy wpływ rozdrobnienia i rozprószenia gruntów ma być usunięty przez połączenie rozrzuconych i małych kawałków w większe parcele, t. j. przez tak zwaną komasację przy równoczesnem założeniu odpowiedniej sieci dróg polnych, tak aby do każdej parceli bezpośrednio z drogi polnej był dogodny dostęp, oraz wykonaniu rowów osuszających, mostów i korekcyj potoków, tak iżby intensywne zagospodarowanie gruntu i przeprowadzenie dalszych ulepszeń niezależnie od sąsiada każdemu właścicielowi było umożliwione.

Poprzednia posiadłość gruntowa zostaje przy komasacji tak pod względem rodzaju kultury, jak powierzchni i jakości gleby wedle możliwości nie uszczuplona.

Szkodliwy dla gospodarstwa sposób użytkowania wspólnych gruntów ma być usunięty w sposób dwojaki: przez podział tych gruntów wspólnych, których kultura dla powiększenia produkcji rolnej powinna być zmieniona, lub przez uporządkowanie czyli regulację użytkowania tych gruntów wspólnych, których dochód przy zmianie kultury i podziale nie da się powiększyć.

Do pierwszej kategorii gruntów wspólnych należą pastwiska w urodzajnej glebie, do drugiej zaś pastwiska w górach i lasy.

Przez podział pastwisk o glebie żyznej i zamianę kultury na role lub łąki uzyska się większe dochody bez szkody dla chowu bydła, gdyż uprawa lucerny lub mieszanek na gruntach urodzajnych raczej podniesie ilość i dobroć paszy.

Ten sam zaś skutek, jakkolwiek w mniejszym stopniu osiągnie się przez uporządkowanie i używanie lasów oraz pastwisk o glebie lichej bądź to w drodze urządzenia rotacyjnego wypasania, bądź też zalesienia nieużytków w górach, a przynajmniej dotychczasowy pożytek przez powstrzymanie deteryoracji się zapewnia. Pouczający pod tym względem przykład przedstawia w kraju naszym powiat Mielecki, gdzie za inicjatywą Rady powiatowej kilka gmin $\frac{1}{3}$ część rozległych pastwisk wydzierżawia kolejno pod kulturę rolną z obowiązkiem znawożenia i oddania po trzech latach wydzierżawionego gruntu zasianego koniczyną i mieszaną traw.

Po Anglii, Belgii i krajach skandynawskich pierwsze księstwo Nassau w Europie środkowej wprowadziło u siebie w roku 1784 komasację, tak zwaną „konsolidację gruntów“, przy której za uchwałą $\frac{2}{3}$ większości właścicieli komasowano wyłącznie grunta włościańskie w obrębie 3 pól tam istniejących. Następnie przy sposobności wykupna serwitutów i dzielenia t. z. separacji (Auseinandersetzung) wspólnych gruntów między dworami a włościanami wprowadził z czasem stopniowo ulepszając te operacje coraz nowszymi instrukcjami, rząd pruski także wymianę czyli komasację gruntów, wydając najpierw regulamin z d. 14. kwietnia 1771 dla separacji i zniesienia wspólnego używania gruntów i pastwisk na Szląsku, później zaś następujące ustawy i rozporządzenia:

1. edykt z 14. września 1811 o popieraniu kultury krajowej;
2. deklarację z d. 14. maja 1816;
3. rozporządzenie z 20. czerwca 1817 o organizacji komisyj generalnych i z d. 22. listopada 1844 o urzędowaniu tych komisyj;
4. ordynację o dzieleniu wspólnych gruntów z 7. czerwca 1821 i ustawę z tej samej daty o wykonaniu tej ordynacji;
5. ustawę z d. 2. marca 1850 uzupełniającą i zmieniającą powyższą ordynację z r. 1821;
6. wreszcie prócz wielu innych rozporządzeń, okólników i instrukcyj ustawę z 2. kwietnia 1872, która rozciąga postanowienia ordynacji separa-

cyjnej z r. 1821 także na grunta wolne od serwitutów i dozwala włączyć do komasacji także wolne grunta na wniosek właścicieli reprezentujących większość gruntów pod względem obszaru.

Podobnie wydały ustawy separacyjne, względnie komasacyjne inne państwa niemieckie, jak: Hannover ustawę z 30. czerwca 1842 i rozporządzenie wykonawcze z 27. marca 1843, Saksonia ustawę z 17. marca 1832 i z 14. czerwca 1834 (wymagające $\frac{2}{3}$ większości uczestników wedle ilości i wielkości parcel), Wielkie księstwo Hessen-Darmstadt ustawę z 24. grudnia 1857 (wymagającą $\frac{2}{3}$ większości), Bawaria ustawę komasacyjną (Flurbereinigung) z r. 1861, Württembergia ustawę z 26. marca 1862 o drogach polnych, wreszcie Wielkie księstwo Badeńskie ustawę z 5. maja 1856 o urządzeniu dróg polnych i komasacji gruntów, a gdy ta ustawa okazała się bezowocną, nowelę z d. 21. maja 1886 o ulepszeniu podziału pól („Verbesserung der Feldeintheilung“), która to nowela porucza przeprowadzenie komasacji wzorowo w międzyczasie zorganizowanemu personalowi inżynierów melioracyjnej („Culturingenieure“), a dla zrealizowania operacji przepisuje absolutną większość właścicieli i kapitału podatkowego.

Rezultat przeprowadzonych w Niemczech komasacji jest pouczający, gdyż okazało się, że tam tylko przeprowadzono te operacje na większą skalę, gdzie ustawa zadowalnia się tylko absolutną większością, a szczególnie gdzie rządy miały do dyspozycji siły techniczne (inżynierów melioracyjnych) i równocześnie z komasacją przeprowadzały regulację potoków, osuszenia i nawodnienia.

Gdy w kilku wypadkach w Westfalii, podokonaniu separacji musiała być operacja agrarna po raz wtóry przy równoczesnym wykonaniu melioracji przeprowadzoną, urządził rząd pruski osobny kurs melioracyjny na akademii rolniczej w Poppelsdorf pod Bonn, gdzie geodeci zajmujący się separacjami, kształcą się w technice melioracyjnej, dyrekcja zaś towarzystwa rolniczo-leśnego w księstwie Nassau założyła w Hof Geisberg pod Wiesbaden osobną szkołę geometrów, w której uczono techniki melioracyjnej, a która nawet po zaborze kraju przez rząd pruski była subwencyonowaną, a rząd badeński między innymi także dla celów komasacyjnych wykształcił i zorganizował osobny personal inżynierów melioracyjnej. To też przeważnie w tych trzech krajach operacje agrarne okazują postęp znakomity, bo np. w Pruszech z całego obszaru państwa 34,835.428 hektarów objęto do r. 1887 temi operacjami (podziałem gruntów wspólnych i komasacją) 20,108.417 hektarów z liczbą uczestników 2,072.186, a w Wielkim księstwie Badenskiem w latach 1870 do 1885 ukończono 375 przedsięwzięć z obszarem 50.868.46 hektarów*).

Przechodząc do Austro-Węgier, napotyka się wielką różnicę między obu połowami Monarchii. Gdy bowiem Węgry już przy separacji stosunków urbaryalnych i dzieleniu wspólnych gruntów wprowadziły u siebie komasację art. ust. z r. 1836. i osobnymi ustawami z lat 1850tych, to w naszej połowie Monarchii poświęcano wyłącznie uwagę rozwojowi ustawodawstwa handlowego i przemysłowego, hołdując zasadzie, że te wielkie reformy agrarne, zarówno jak i budowle wodne i melioracje, dadzą się przeprowadzić bez wydania osobnych ustaw, lecz tylko za pomocą pouczania ludności, ulg skarbowych i drobnych zasiłków.

I tak mimo że już w r. 1849. pierwszy austriacki kongres rolniczy poruszył w szerszych kołach sprawę komasacji gruntów i odtąd krajowe towarzystwa rolnicze i leśne prawie corocznie załatwienia tej kwestyi się domagały, to dopiero w r. 1869, dzięki inicjatywie ówczesnego ministra rolnictwa ś. p. Alfreda hr. Potockiego, organa rządowe zaczęły sprawę tę poważnie traktować, skutkiem czego też ówczesny sekretarz a późniejszy radca ministeryalny Karol Peyrer, znakomity znawca ustawodawstwa rolnego, opracował memoriał i pierwszy projekt ustawy krajowej o „zaokrągłaniu gruntów i zakładaniu wspólnych dróg polnych“ („Die Arrondirung von Grundstücken und die Anlegung gemeinschaftlicher Feldwege“), przypuszczając całkiem słusznie na podstawie §. 11. lit. k. ustawy zasadniczej z d. 21. grudnia 1867 r. Dz. u. p., Nr. 141., że zastrzeżone w tym §. kompetencji Sejmów wyjątkowe regulowanie ustawodawstwa cywilnego właśnie w tej sprawie obchodzącej kulturę krajową ma zastosowanie.

*) A. Buchenberger. Das Verwaltungsrecht der Landwirtschaft. Tauberbischofsheim 1887.

Ponieważ jednak wówczas w reprezentacji państwa interesa handlu i kapitału dominowały, zatem zanim ta sprawa, mimo ciągłych nalegań towarzystw rolniczych, weszła na stół obrad ciał ustawodawczych, rozesłało przedewszystkiem c. k. Ministerstwo rolnictwa powyższy projekt ustawy krajowej p. Peyrera, a następnie reskryptem z dnia 9. września 1876. r. L. 9947. nowy projekt ustawy państwowej, oparty na wzorach pruskich, o komasacji gruntów, podziale wspólnych gruntów i uporządkowaniu spraw wspólnego używania Rządowi krajowemu do zaopiniowania, a gdy opinie powiatowych władz politycznych wypadły dla sprawy przychylnie (w Galicyi 69 starostw oświadczyło się za komasacją, a 5. do października 1879. r. nie nadesłało odpowiedzi), wniósł c. k. Rząd w r. 1880. najpierw do Izby Panów 3 projekty ustaw państwowych, które po wprowadzeniu pewnych zmian przez tę Izbę i przyjęciu przez Izbę posłów, uzyskały w r. 1883. Najwyższą sankcyę i noszą następujące tytuły:

1. ustawa z 7. czerwca 1883 r., Dz. u. p. Nr. 92., o komasacji gruntów rolnych;
2. ustawa z 7. czerwca 1883 r., Dz. u. p. Nr. 93. o oczyszczaniu lasów z obcych enklaw i zaokrąglaniu granic lasowych;
3. ustawa z 7. czerwca 1883 r., Dz. u. p. Nr. 94., o dzieleniu wspólnych gruntów i regulacji wspólnych praw użytkowania i zarządu.

Ustawy te normują zasady operacji agrarnych, wprowadzają dla przyspieszenia i ułatwienia tych operacji organizacją osobnych władz administracyjnych i zarazem sądowych, przyznają znaczne ulgi skarbowe, a wprowadzenie ich w życie zależnem jest od wydania analogicznych ustaw krajowych.

Na podstawie powyższych ustaw państwowych wydane zostały, wedle sprawozdania z czynności c. k. Ministerstwa rolnictwa po koniec r. 1893., ustawy krajowe w następujących krajach reprezentowanych w Radzie państwa:

1. na Morawie wszystkie 3 ustawy agrarne z 13. lutego 1884 r., wprowadzone w życie z dniem 1. marca 1888 r. obwieszczeniem z d. 9 grudnia 1887 r., Dz. u. kraj. Nr. 99.

2. w Karyntyi ustawa z dnia 5. lipca 1885 r., Dz. u. kraj. Nr. 23., o dzieleniu i regulacji użytkowania wspólnych gruntów, wprowadzona w życie d. 1. marca 1888 r., obwieszczeniem z dnia 22 grudnia 1887 r., Dz. u. kraj. Nr. 40.;

3. w Austryi dolnej wszystkie 3 ustawy agrarne sankcyonowane 3. czerwca 1886. r., wprowadzone w życie dnia 1. marca 1888. r., obwieszczeniem Namiestnika z d. 14. grudnia 1887 r. Dz. u. kraj. Nr. 62.;

4. w Krainie ustawy działowa i regulacyjna, tudzież o składzie komisji krajowej dla uporządkowania lasów z d. 26. października 1887 r., Dz. u. kraj. Nr. 2. i 3. z r. 1888., wprowadzone w życie d. 1. września 1888. r. obwieszczeniem prezydenta rządu krajowego z d. 17. sierpnia 1888. r., Dz. u. kraj. Nr. 18.;

5. wreszcie na Szląsku wszystkie 3 ustawy agrarne, sankcyonowane 28. grudnia 1887. r., wprowadzone w życie 1. czerwca 1890. r. obwieszczeniem z dnia 4. maja 1890. r.

Od wejścia w życie ustaw krajowych po koniec r. 1893. podjęto następujące operacje w wymienionych krajach:

1. na Morawie 18. operacyj (7. komasacji, 3 generalne i szczegółowe podziały a 8 regulacyj) na obszarze 4.090₈ hektarów z liczbą 1.318 uczestników, z czego ukończono 4 operacje, w tem dwie komasacje w gminie Bochorz pod Przerowem i Niemczycach pod Kromieryżem, ku ogólnemu zadowoleniu właścicieli;

2. w Karyntyi 248 operacyj, z których ukończono formalnie 91 a rzeczywiście 16. operacji na obszarze 3.154₃ hektarów z liczbą 1.386 uczestników;

3. w Austryi dolnej 118 operacyj na obszarze 26.129. hektarów (10 komasacji na 18.153₂ ha, a 108 podziałów i regulacji na 7.975₈ ha), z czego ukończono 58 operacyj (w tem 5 komasacji na obszarze 10.038₁ hektarów z liczbą 643 uczestników);

4. w Krainie 107 operacyj na obszarze 14.312₇ ha (94 generalnych i szczegółowych podziałów, 4 generalne podziały i regulacje a 9 regulacyj), z czego pomimo zakłanych stosunków prawnych ukończono 37 operacyj z powierzchnią 2.871₉ hektarów a 1.072. uczestnikami;

5. na Szląsku zainicyowano 14 generalnych i szczegółowych podziałów na obszarze 1.444₈ ha, z liczbą 316 uczestników, ale zaledwo jedną operację rozpoczęto, gdyż mimo ustanowienia przez Rząd komisarza lokalnego Wydział krajowy mógł tylko na krótki czas jednego technika do tej czynności przydzielić.

W krajach tych zajmowało się w roku 1893. operacyami agrarnymi 9 komisarzy lokalnych i 1 asystent komisarza, 8 starszych geometrów, 10 geometrów, 23 adjunktów i asystentów, oraz 8 pomocników technicznych.

Jeżeli mimo upływu 14. lat od wydania państwowych ustaw podjęcie operacyi agrarnych w kraju naszym na podstawie specjalnych ustaw krajowych nie weszło w życie, to powodem tego nie jest ani idealny stosunek rozpołożenia i posiadania gruntów, ani brak poczucia reformy, gdyż tak władze rządowe i autonomiczne, jak towarzystwa fachowe rolnicze i leśne, towarzystwo kółek rolniczych, poszczególne gminy i właściciele gruntów domagają się poprawy stosunków, a mianowicie :

1. Jak już wyżej wspomniano, na okólnik c. k. Ministerstwa rolnictwa z 9. września 1876. r., oświadczyło się 69 Starostw galicyjskich za przeprowadzeniem komasacyi. Wedle opinii Starostw zachodzi potrzeba przeprowadzenia komasacyi w 27 powiatach politycznych we wszystkich gminach, w innych zaś 42 powiatach w większej lub mniejszej ilości gmin. W szczególności w 11 gminach powiatu Bialskiego zachodzi takie rozkawałkowanie i rozrzucenie posiadłości gruntowej, że przeszło połowa uprawnego gruntu zaledwie trzecią część dochodu przynosi, jakiby mógł być uzyskany przy lepszym podziale gruntów. W niektórych gminach powiatu kołomyjskiego ciągną się grunta po obu brzegach Prutu w paskach 3 sążnie szerokich, na $\frac{3}{4}$ mili długości, z których wiele leży $1\frac{1}{2}$ mili od zabudowań gospodarskich w 56. gminach powiatu mieleckiego wąskie parcele włościańskie mają do 2 kilometrów długości, a we wszystkich częściach kraju panują stosunki, które wymagają środków zaradczych w drodze komasacyi.

Co się tyczy użytkowania wspólnych gruntów, oświadczyło się za regulacją, a także podziałem w pewnych wypadkach 53 Starostw, za samą zaś regulacją z wykluczeniem podziału 21 Starostw.

2. Na rozesłany w r. 1879. przez Wydział krajowy kwestyonarz, oświadczyło się za przeprowadzeniem komasacyi w kraju 57 Wydziałów powiatowych, 9 Wydziałów powiatowych (Borszczów, Nowy Targ, Tłumacz, Trembowla, Przemyśl, Dolina, Horodenka, Żydaczów i Cieszanów), przedłożyło opinię nie przychylną tej reformie, a 9 Reprezentacyi powiatowych (Chrzanów, Gródek, Kraków, Rzeszów, Sniatyn, Stryj, Tarnopol i Żywiec) nie objawiło żadnego zdania.

Co się tyczy podziału wspólnych gruntów, względnie regulacyi ich użytkowania, oświadczyło się wskutek rozesłanego przez Wydział krajowy kwestyonarza z d. 31. grudnia 1891 r., L. 45394., za regulacją i podziałem 47 Wydziałów powiatowych, za regulacją tylko, z wykluczeniem podziału, 15 Wydziałów powiatowych, przeciw wszelkiej reformie jeden Wydział powiatowy (w Zbarażu), nie nadesłało zaś odpowiedzi na kwestyonarz 11 Wydziałów powiatowych (Tarnów, Łańcut, Nowy Sącz, Stryj, Kossów, Brzozów, Dobromil, Przemyśl, Gródek, Jaworów i Brzeżany).

3. O ustawowe uregulowanie komasacyi pól i użytkowanie wspólnych gruntów petycyonowały do Wysokiego Sejmu: c. k. galicyjskie Towarzystwo gospodarskie w r. 1874. (l. S. 75.), Towarzystwo kółek rolniczych w r. 1885 (l. S. 380.), gr.-kat. ordynaryat metropolitalny w r. 1896. (l. S. 1.345) towarzystwo prawnicze lwowskie 19 Reprezentacyi powiatowych i wielu właścicieli prywatnych.

Uznając nagłą potrzebę w mowie będącej reformy agrarnej, objawił też Wysoki Sejm dwukrotnie swą wolę w następujących uchwałach :

1. w załatwieniu sprawozdania komisji gospodarstwa krajowego o wniosku posła Grossa na posiedzeniu z dnia 14. stycznia 1887 r.: „Sejm królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem uznaje potrzebę rychłego wejścia w wykonanie ustaw o komasacyi gruntów, dzieleniu gruntów wspólnych i oczyszczeniu lasów od gruntów cudzych i poleca Wydziałowi krajowemu, aby w tym celu dalsze poczynił kroki w myśl reskryptów c. k. Ministerstwa rolnictwa z d. 27. grudnia 1883. r. L. 16.277. i z dnia 27. sierpnia 1886. r. L. 6.864., oraz aby potrzebne dla rozwoju tej sprawy wnioski przedstawił Sejmowi na najbliższej sesyi“.

2. w załatwieniu sprawozdania wymienionej komisji o wniosku posła Krzysztofiowicza na posiedzeniu z dnia 28. stycznia 1895 r.:

„Wzywa się c. k. Rząd, aby na najbliższej sesyi sejmowej wniosł pod obrady Sejmu projekta ustaw krajowych o komasacyi gruntów, o wydzielaniu z lasów gruntów cudzych, o dzieleniu

gruntów wspólnych, względnie regulowaniu praw wspólnych użytkowania i zarządu“.

Powodem, że mimo tych wszechstronnych żądań i rezolucyj Wysokiego Sejmu projekty krajowych ustaw o reformie agrarnej nie zostały dotychczas wniesione, było zasadnicze stanowisko c. k. Rządu zaznaczone w reskrypcie c. k. Ministerstwa rolnictwa z d. 27. grudnia, 1885. l. 16.277, mianowicie:

1. aby kraj sam w drodze właściwej objawił, iż życzy sobie tego rozwoju i aby odpowiedni ku temu oznaczył termin;

2. aby dotyczące obrady Wys. Sejmu powzięte zostały na podstawie przedłożeń rządowych, których wypracowanie poprzedziłyby komisyjne obrady przedsięwzięte w kraju przy udziale delegatów Wydziału krajowego i Towarzystwa gospodarskiego, względnie Towarzystwa leśnego.

Co do dalszego przebiegu sprawy i stanowiska Wydziału krajowego, powołujemy się na wzmiankowaną publikację prof. Dra Pilata rozdzieloną w swoim czasie między Członków Wysokiego Sejmu, tudzież załączony /i. memoriał członka Wydziału krajowego Tadeusza Romanowicza i protokoły obrad ankiety z d. 22. września 1891 i z d. 12. maja, 1896.

Gdy przeprowadzone obrady ankiety i zebrane w drodze kwestyjonarzy daty wyświetliły już dokładnie sprawę a postawionym przez c. k. Rząd w reskrypcie z 27. grudnia 1885. l. 16.277. warunkom stało się już przeważnie zadość, gdy nadto c. k. Ministerstwo rolnictwa w reskrypcie z d. 3. listopada 1897. l. 23.737 (intymowanym odezwą c. k. Prezydium Namiestnictwa z d. 18 listopada, 1897. l. 12.298/pr.) odstąpiło od żądania wniesienia projektów ustaw agrarnych jako przedłożenia rządowego, postanowił Wydział krajowy ze względu na ważność sprawy i przeszedł 14-letnią zwłokę od czasu wydania ustaw państwowych przedłożyć Wysokiemu Sejmowi te projekty ustaw w brzmieniu obowiązujących już ustaw dolno-austriackich (z d. 3. czerwca 1886, Dz. u. kraj. Nr. 39. 40. i 41.), które są z pomiędzy wszystkich innych ustaw krajowych najszczegółowiej skodyfikowane, wprowadzając w te ustawy jedynie zmiany bądźto uchwalone przez wymienione dwie ankiety, bądź też zapewniające Wydziałowi krajowemu większą ingerencją w interesie samej sprawy.

Do tych projektów ustaw pozwala sobie Wydział krajowy przedłożyć następujące wyjaśnienia.

I. Projekt ustawy o komasacyi gruntów rolnych.

Państwowa ustawa komasacyjna z d. 7. czerwca, 1883. Dz. u. kraj. Nr. 92. zawiera obok ułatwiających komasację przepisów cywilno-prawnych następujące główne postanowienia:

1. Ustanawia dla komasacyi na wzór pruski całkiem odrębne władze wyposażone w atrybucye władz sądowych i administracyjnych, wyłączając z ich zakresu działania tylko spory o własność i posiadanie, sprawy kolei i dróg publicznych, tudzież spory zostające w związku z komasacją, które przed ogłoszeniem postępowania komasacyjnego zostały wytoczone. Pierwszą instancją komasacyjną jest komisyja krajowa, która do przeprowadzenia dochodzeń na miejscu i instruowania sporów ma do dyspozycyi osobne organa, tak zwanych komisarzy lokalnych, drugą zaś i ostatnią instancją, komisya ministeryalna w Ministerstwie rolnictwa.

2. Zapewnia uczestnikom komasacyi przy wymianie ekwiwalent w gruncie z dopuszczalną różnicą 5%, która ma być gotówką wyrównaną i to pod warunkiem jeżeli przez takie uszczuplenie uczestnik nie zostanie pozbawiony prawa wyboru do rady gminnej lub wyższej reprezentacyi.

3. Plan komasacyjny może być przygotowany przez interesowanych w drodze prywatnej, lub urzędownie przez delegowanego z ramienia komisji krajowej komisarza lokalnego, jeżeli połowa uczestników tego zażąda albo ustawa krajowa dla przeprowadzenia osuszenia lub nawodnienia większych obszarów zarazem komasacją zarządzi. Rekursy wniesione przeciw planowi komasacyjnemu załatwiają obie komisye w drodze instancyj.

Do przyjęcia planu komasacyjnego potrzebną jest absolutna większość uczestników i dwie trzecie większości czystego dochodu katastralnego gruntów włączonych do okręgu komasacyjnego.

Przyjęty przez uczestników w powyższy sposób plan komasacyjny zatwierdza w pierwszej i ostatniej instancji komisya krajowa.

4. Ustawa państwowa poleca przyjęcie wynagrodzenia kosztów podróży i wydatków kancelaryjnych komisarza na skarb państwa, oraz przyznaje:

a) pierwszeństwo hipoteczne dla pożyczek zaciągniętych przez strony interesowane na przeprowadzenie komasacyi i 3-letnich odsetek tych pożyczek bezpośrednio po podatkach i prestacyach konkurencyjnych wynikających z ustawy wodnej, b) wolne od opłaty należności skarbowych przenoszenie zainstabulowanych praw osób trzecich ze starych gruntów na nowe; c) uwolnienie podań, protokółów, załączników, dokumentów prawnych, deklaracyj, wypisów, orzeczeń, ugód, legalizacyj i widymat od stempli i bezpośrednich należności; d) niższe do połowy ceny taryfowej za odciski map katastralnych.

5. Wreszcie ogranicza ustawa państwowa przeprowadzenie powtórnej komasacyi wbrew woli właściciela tylko do takich wydatków, gdzie komasacya dla lepszego wykonania osuszenia lub nawodnienia większych obszarów zarządzoną zostanie w drodze osobnej ustawy krajowej.

Ustawodawstwu krajowemu pozostawione zostało wydanie postanowień następujących:

1. orzeczenie, co należy rozumieć pod określeniem komasacyjnym (jaki obszar do komasacyi ma być włączony), jakie grunta należy uważać za rolne, oraz które grunta podlegać mają komasacyi tylko za zgodą właścicieli, lub nawet wbrew ich woli (§. 2. ustawy państwowej);

2. postanowienie, czy i wedle jakich zasad wciągnięte do komasacyi grunta wspólne przy tej operacyi mają być równocześnie dzielone lub też prawa ich posiadania i użytkowania regulowane (§. 3.);

3. ustanowienie zasad, wedle których wspólne urządzenia potrzebne dla gospodarczego użytkowania gruntów skomasowanych mają być wykonane i stale konserwowane (§. 3.);

4. wydanie norm co do mianowania komisarzy lokalnych i składu komisji krajowej (§. 10.);

5. ustanowienie terminu ewentualnego wypowiedzenia dzierżawy, najmu i spółki (§. 1.103. kod. cyw.) z powodu komasacyi (§. 20. i 21.);

6. unormowanie postępowania przy podjęciu robót wstępnych, ułożeniu planu komasacyjnego pod kierunkiem komisarza lokalnego i głosowaniu nad planem komasacyjnym, dla którego ustawa krajowa przepisać może znaczniejszą większość co do liczby właścicieli i dochodu katastralnego, aniżeli ustawa państwowa, — dalej wydanie przepisów co do mianowania geometrów, taksatorów i innych znawców, szacowania gruntów przeznaczonych do zamiany i ekwiwalentów, niemniej też oddzielnego taksowania innych obiektów i oznaczenia odszkodowań pieniężnych, wreszcie wytyczenia i zbadania planu komasacyjnego na polu (§. 30. i 37.);

7. postanowienie, kto ma komisarzowi lokalnemu dostarczać bezpłatnie lokalu kancelaryjnego i lokal ten utrzymywać, oraz kto ma ponosić inne koszty komasacyi, tudzież ustanowienie miary rozkładu tych kosztów na obowiązanych (§. 43.);

8. wreszcie zapewnienie interesowanym tanich pożyczek z funduszu krajowego, zakładów krajowych lub innych instytucyj przy współudziale kraju w celu uiszczenia przydającej na strony interesowane części kosztów komasacyi, oraz wypłaty w gotówce 5% różnicy ekwiwalentu gruntowego.

Na podstawie powyższej ustawy państwowej przedkłada Wydział krajowy Wysokiemu Sejmowi projekt ustawy krajowej o komasacyi gruntów rolnych w brzmieniu ustawy dolno-austriackiej z następującymi zmianami zaproponowanymi przez ankietę w protokóle z dnia 22. września 1891:

1. z wyłączeniem od komasacyi gruntów zajętych pod eksploatacyą nafty (punkt 9. §-fu 3. projektu);

2. z zastrzeżeniem Namiestnikowi prawa nominacyi komisarza lokalnego (§. 19. projektu) i referenta komisji krajowej (§. 21. projektu), Prezydentowi zaś kraj. Sądu wyższego we Lwowie prawa mianowania 3, względnie 4 członków komisji krajowej ze stanu sędziowskiego (§. 21. projektu);

3. z przedłużeniem terminu obowiązującego mniejszość, która prowokuje komasacyę, do 2 lat (§. 68. projektu);

4. z powoływaniem do wydziału uczestników przełożonego obszaru dworskiego obok naczelnika gminy (§. 72. projektu).

Nadto wprowadzamy jeszcze w projekcie ustawy następujące odmienne od ustawy dolno-austriackiej ważniejsze postanowienia, wedle których:

5. zastępcę przewodniczącego komisji krajowej mianować ma Namiestnik w porozumieniu z Wydziałem krajowym z pomiędzy członków Wydziału krajowego (§. 21. projektu).

6. projekty wspólnych urządzeń gospodarczych (dróg polnych, rowów, mostów, korekcyi potoków itp.) mają być udzielane do zaopiniowania Wydziałowi krajowemu, który dla tego rodzaju robót ma do dyspozycyi fachowe biuro melioracyjne (ustęp 1. §. 85. projektu):

7. wreszcie w całym projekcie ustawy słowa „po wysłuchaniu Wydziału krajowego“ (nach Einvernehmung des Landesausschusses) mają być zastąpione wyrazami: „w porozumieniu z Wydziałem krajowym“.

Główne postanowienia projektu krajowej ustawy komasacyjnej, zastrzeżone ustawodawstwu krajowemu przedstawiają się z uwzględnieniem powyższych zmian następnie:

Za grunta rolne, które przy współudziale władz mogą być komasowane, uważa się: role, łąki, pastwiska, ogrody polne, chmielarnie, miedze i trawniki, bez względu czy te grunta zasadzone są drzewami lub nie, dalej drogi, przegony, rowy, kawałki gruntów nie zajęte pod kulturę, dalej pojedynczo między wymienionymi gruntami położone lub w te grunta wciśkające się parcele lasowe, zarośla, kępy lub parcele przeznaczone do zalesienia, o ile te parcele dadzą się stale użytkować do innych celów, aniżeli kultury lasowej, a komasacyę samą ułatwią. Z wymienionych gruntów mogą być włączone do komasacyi tylko za zgodą właściciela przedstawiające tak wysoką wartość grunta, że innemi nie mogą być zastąpione, jak: place budowlane, lub grunta przeznaczone do otoczenia pomników i grobów familijnych, ogrody domowe i parki, grunta otoczone murem na zaprawie wapiennej, winnice i sady, chmielarnie przynajmniej trzy lata istniejące a zajmujące najmniej pół hektara, lasy, grunta, na których się znajdują źródła mineralne i które służą do użytkowania tych źródeł, grunta przykryte stale lub peryodycznie wodą a służące do hodowli ryb, celów przemysłowych lub gospodarstwa domowego, warpiska (hałdy), place składowe lub inne grunta służące dla celów technicznych górnictwa, zakładu przemysłowego lub eksploatacyi nafty. Nadto z komasacyi mogą być wyłączone grunta podlegające tej operacyi, które są narażone na uszkodzenia przez zasypanie, usuwiska, podrywanie brzegów i zalew, lub na których ciężą zbyt wysokie lub trudne do oznaczenia ciężary.

Domy mieszkalne i zabudowania gospodarskie mogą być przenoszone w interesie komasacyi tylko za zgodą właścicieli, którym ekwiwalent gruntów musi być przydzielony w pobliżu nowych placów budowlanych, oraz na polecenie władzy przez innych bezpośrednio interesowanych winna być dostarczoną pomoc w gotówce, furach, robociźnie i materiałach budowlanych.

Okręg komasacyjny musi stanowić albo cała gmina katastralna, albo też jedna lub więcej niw należących do jednej lub więcej gmin katastralnych, oddzielonych naturalnemi lub sztucznyimi granicami (drogami, kolejami, lasami itp.). Z poza tych granic mogą być włączone do okręgu komasacyjnego inne sąsiednie grunta nie przeszkadzające tej operacyi na żądanie właścicieli, lub potrzebne grunta do komasacyi wbrew woli właścicieli.

Grunta wspólne włączone do komasacyi muszą być podzielone lub jeżeli dotychczasowy sposób posiadania był dla rolnictwa korzystniejszy przynajmniej użytkowanie ich uregulowane.

Wspólne urządzenia gospodarcze (melioracyjne) muszą być przeprowadzone równocześnie z komasacyą.

Organizacya władz komasacyjnych. Tak dla komasacyi gruntów rolnych, jak i zaokrąglenia lasów, oraz dzielenia wspólnych gruntów i regulacyi wspólnych praw użytkowania mają być zorganizowane osobne władze, mianowicie:

1. komisarz lokalny mianowany przez Namiestnika w porozumieniu z Wydziałem krajowym z pomiędzy prawników z egzaminem sędziowskim, administracyjnym, adwokackim albo notaryalnym, którzy są obeznani ze stosunkami rolniczymi, albo z pomiędzy teoretycznie i praktycznie wykształconych rolników lub leśników, którzy udowodnią znajomość ustawy komasacyjnej, oraz innych ustaw i przepisów mających związek z komasacyą;

2. komisya krajowa przy Namiestnictwie, wydająca orzeczenia w pierwszej instancji na posiedzeniach gremialnych większością głosów, w skład której wchodzi:

Namiestnik, jako przewodniczący;
mianowany przez Namiestnika w porozumieniu z Wydziałem krajowym
Członek Wydziału krajowego, jako zastępca przewodniczącego, który przewodniczy i głosuje tylko pod nieobecność Namiestnika;
referent mianowany przez Namiestnika,
trzech członków ze stanu sędziowskiego, mianowanych przez prezydenta wyższego Sądu krajowego we Lwowie (gdzie zaś chodzi o rozstrzyganie sporów, czterech takich członków),
wreszcie zastępca Wydziału krajowego;

3. komisya ministeryalna jako druga i ostatnia instancja przy Ministerstwie rolnictwa, która w myśl rozporządzenia Ministrów rolnictwa, spraw wewnętrznych i sprawiedliwości z dnia 5. lipca 1886, Dz. u. p. Nr. 108 nosi nazwę: „C. k. komisya ministeryalna dla operacyj agrarnych“ i składa się: z Ministra rolnictwa albo jego zastępcy, jako przewodniczącego,

referenta mianowanego przez Ministra rolnictwa z pomiędzy urzędników Ministerstwa rolnictwa,
trzech względnie czterech członków ze stanu sędziowskiego mianowanych przez Ministra sprawiedliwości,
jednego zastępcy Ministerstwa spraw wewnętrznych mianowanego przez Ministra spraw wewnętrznych.

Władze te od chwili ogłoszenia rozpoczęcia czynności komasacyjnej w urzędowej gazecie krajowej właściwymi są do rozstrzygania wszystkich faktycznych i prawnych stosunków, które przy komasacji nie mogą pozostać w dotychczasowym stanie z wyjątkiem spraw wyszczególnionych powyżej przy streszczeniu postanowień ustawy państwowej.

Komisarzy lokalnych przydziela do poszczególnych operacyj komisya krajowa, delegując w trudnych wypadkach dla prawnej i ekonomicznej części komasacji osobnych komisarzy, z których jeden obejmuje naczelne kierownictwo.

Obok komisarza lokalnego interweniuja:

1. wydział uczestników fungujący bezpłatnie, a złożony wedle uznania komisarza z 4 do 12 członków, z których połowę wybierają bezpośrednio interesowani większością głosów ze swego grona a drugą powołuje komisarz również z bezpośrednio interesowanych, tudzież z przełożonych obszarów dworskich i naczelników gmin;

2. personal techniczny dodany przez Wydział krajowy, a zaprzysiężony przez Namiestnika;

3. inne potrzebne siły techniczne i znawcy, jak technicy melioracyjni i lasowi, dozorczy melioracyjni, znawcy i t. p. powołani i zaprzysiężeni przez komisarza po wysłuchaniu wydziału uczestników;

4. ewentualnie delegat Wydziału krajowego do zastępowania interesów gminy, części gminy, lub zakładu gminnego włączonych do komasacji.

Wydział uczestników funguje jako organ doradczy komisarza, który kieruje całą czynnością i rozprawami komasacyjnymi, we wszystkich sprawach dotyczących komasacji w ogóle, a w szczególności wspólnych urządzeń gospodarczych, z wyjątkiem kwestyj, w których chodzi bezpośrednio o zbadanie i ustalenie praw uczestników, lub interesa prywatne. W posiedzeniach wydziału, które zwołuje komisarz, zawsze brać ma udział geometra kierujący pomiarami, inni zaś znawcy w czasie obrad nad sprawami ich zawodu.

Komisye tak krajowa jak ministeryalna rozstrzygają sprawy większością głosów na posiedzeniach gremialnych. Połowa (3) członków komisji musi być ze stanu sędziowskiego, gdy zaś chodzi o rozstrzyganie sporów, musi być komisya wzmocniona czwartym członkiem ze stanu sędziowskiego. W sprawach ekonomicznych muszą być przesłuchani przez obie komisye zaprzysiężeni rolnicy, lub technicy melioracyjni, jako organa doradcze. Stały doradca agronomiczny, lub melioracyjny ma być mianowany przez Namiestnika w porozumieniu z Wydziałem krajowym, względnie przez Ministra rolnictwa, czasowy zaś doradca ma być powoływany przez przewodniczącego komisji.

Służebności gruntowe, które wskutek komasacyi okażą się zbędnymi, zostają zniesione, bez względu czy panujący, czy też służebny grunt objęty został komasacją, inne zaś serwituty przechodzą na nowe grunta (ekwiwalenty).

Wypowiedzenie dzierżawy z powodu komasacyi dozwolone jest w ciągu dni 90 od dnia, w którym komisarz ogłosi zatwierdzenie planu komasacyjnego przez komisję krajową, wypowiedzenie zaś najmu w ciągu dni 30, właściciel jednak z tego powodu nie płaci dzierżawcy, względnie najemcy żadnego odszkodowania.

Wartość gruntów objętych komasacją ma być albo zgodnie z właścicielem oznaczoną i przez komisarza zatwierdzoną, albo ustanowioną przez zaprzyjętych znawców. Przeciw wynikom sporządzonych w celu przydziału nowych gruntów planów bonitacyjnych i rejestrów stanu posiadania mogą uczestnicy wnosić zarzuty, które jednak dopiero z zarzutami i rekursami przeciw całemu planowi komasacyjnemu będą przez komisję krajową rozstrzygane.

Głosowanie nad planem komasacyjnym odbywać się ma pod kierunkiem komisarza dopiero po wytyczeniu i zbadaniu nowych parcel na gruncie, plan zaś komasacyjny uważa się za przyjęty, jeżeli zgodnie z postanowieniem ustawy państwowej oświadczy się za nim większość bezpośrednio interesowanych a czysty dochód katastralny gruntów objętych komasacją a należących do tej większości wynosi przynajmniej dwie trzecie części dochodu katastralnego wszystkich gruntów włączonych do okręgu komasacyjnego (§. 101. projektu). Zastrzeżonych ustawodawstwu krajowemu w §. 37. ustawy państwowej obostrzeń co do wymagania jeszcze znaczniejszej większości Wydział krajowy nie proponuje, gdyż w praktyce okazało się, że i ta większość przepisana w ustawie państwowej a przejęta ze starych ustaw pruskich idzie za daleko i utrudnia komasację, że sami właściciele w Niemczech domagali się obniżenia tej większości do połowy obszaru gruntów, najnowsza ustawa pruska wydana dla komasacyi z dnia 2. kwietnia 1872 nie reflektuje wcale na większość uczestników, lecz przepisuje prostą większość obszaru i czystego dochodu katastralnego, a ustawa badeńska z dnia 21. maja 1886, wymaga tylko prostej większości właścicieli i kapitału podatkowego.

Rozkład kosztów i utrzymanie wykonanych równocześnie z komasacją robót melioracyjnych normują §§. 89. i 90. w związku z §§. 86. do 88. projektu ustawy, a mianowicie: koszty wykonania i utrzymania ponoszą interesowani według przeciętnego stosunku obszaru i wartości gruntów, dla utrzymania zaś wykonanych melioracyj mają być interesowani na podstawie orzeczenia władz komasacyjnych złączeni w przymusową spółkę wodną po myśli §. 45. krajowej ustawy wodnej, jednakże bez wydawania w tym celu specjalnej ustawy krajowej.

Koszta komasacyi.

Jak już wyżej wspomniano, pokrywa skarb państwa w myśl §. 43. ustawy państwowej wynagrodzenie, koszta podróży i wydatki kancelaryjne komisarza lokalnego.

Interesowani mają obowiązek:

1. pokryć koszta osobistego udziału w rozprawach lub swych pełnomocników i doradców, koszta odpisów aktów lub kopij planów, koszta rozpraw przeprowadzonych na ich żądanie, w ich wyłącznym interesie lub z ich winy, koszta odgraniczenia kamieniami granicznymi, wydatki na wspólne urządzenia, które wychodzą na korzyść pewnych tylko gruntów, wreszcie wydatki na ewentualne przeniesienie budynków;

2. dostarczyć lokalu dla komisarza i jego organów, dalej podwód na odległość od 3 do 15 kilometrów, figurantów, palików, tyczek sygnałowych i t. p.;

3. ponieść koszta znawców potrzebnych do przygotowania i wykonania planu komasacyjnego, zarówno jak i map, przyborów do pisania i rysowania, oraz innych materyałów, wydatki na wyrównanie 5⁰/₁₀₀ różnic w wartości gruntu, koszta delegata Wydziału krajowego do zastępowania interesów gmin;

4. zwrócić funduszowi krajowemu koszta utrzymania personelu geometrycznego, jeżeli tego Wydział krajowy zażąda.

Wydatki pod 2 i 3 wyszczególnione pokrywa komisarz w razie potrzeby z zaliczki udzielanej z funduszu krajowego.

O ostatecznem ponoszeniu kosztów rozstrzyga w pierwszej instancyi komisarz, a w drugiej i ostatniej komisya krajowa.

W razie zatwierdzenia planu komasacyjnego przez komisję krajową, mają ponosić koszta uczestnicy w miarę zmniejszenia rozdrobnienia gruntów przez komasację. W tym celu mają być ustanowione trzy klasy konkurencyjne: I. klasa, w której uczestnicy konkurują całą wartością gruntów, II. kl. z 80% i III. kl. z 60%.

W razie jeżeli plan komasacyjny z braku większości nie zostanie zatwierdzony, ponoszą koszta prowokujący właściciele.

Jeżeli plan komasacyjny nie wejdzie w wykonanie, prowokujący zwrócić mają koszta pokryte z zaliczki krajowej, oraz koszta personalu geometrycznego w ciągu dni 30 po doręczeniu nakazu płatniczego funduszowi krajowemu. Jeżeli zaś plan komasacyjny przyjdzie do skutku, to koszta te zaliczone z funduszu krajowego wraz z ewentualnymi pożyczkami krajowemi udzielonemi na wykonanie robót melioracyjnych mają być oprocentowane w stosunku 4 od sta i zwrócone funduszowi krajowemu w pięciu równych ratach rocznych, ewentualnie w dłuższym okresie czasu, jaki oznaczy Wydział krajowy. Jak już wyżej wspomniano, mają te pożyczki pierwszeństwo przed prywatnymi wierzytelnościami hipotecznymi, a procenta i raty tych pożyczek zarówno jak wszystkie koszta komasacyi będą ściągane w drodze politycznej egzekucyi.

Przedkładając Wysokiemu Sejmowi projekt krajowej ustawy komasacyjnej w brzmieniu obowiązującej ustawy dolno-austryackiej, Wydział krajowy nie może zataić, że projekt ten we wielu szczegółach okazuje wadliwości, które w obec doświadczeń zebranych w innych krajach mogłyby być usunięte.

I tak pominawszy już utrudniający dojsćie do skutku komasacyi staropruski przepis o $\frac{2}{3}$ większości czystego dochodu katastralnego, projekt ten pod względem formalnym przedstawia zbiór najrozmaitszych, po części przestarzałych rozporządzeń i instrukcyj pruskich, które właściciewie nie powinny były znaleźć miejsca w ustawie, a wskutek tego projekt cały jest za nadto rozwlekły, zawiły trudno zrozumiałą dla tej właśnie warstwy społeczeństwa, którą najbardziej obchodzi.

Dalej jakkolwiek zasada organizacyi osobnych władz dla operacyj agrarnych jest racjonalną, bo w praktyce okazało się, że istniejące władze administracyjne z powodu przeciążenia czynnościami urzędowemi niechętnie w innych krajach komasacją się zajmowały, — utworzenie tak wielkich aparatów jak komisya krajowa (pruska komisya generalna) i komisya ministeryalna (pruskie kolegium rewizyjne) z atrybucyami władz sądowych, które dla separacyj pruskich były nieodzowne, dla celów komasacyi, gdzie punkt ciężkości stanowi strona techniczna i agronomiczna, jest całkiem zbędne.

Nie jest też wskazaniem odmówienie głosu stanowczego rolnikom i technikom w komisjach krajowej i ministeryalnej, które to postanowienie przejęto z pierwotnych przepisów pruskich z początku bieżącego stulecia a które to postanowienie sam Rząd pruski przed 60 laty uznał za niewłaściwe, bo już w pruskim rozporządzeniu królewskim z dnia 22. listopada 1844, zniesiono ten przepis w §. 2., który opiewa następnie :

„Jedes Miedglied der General Commissionen und Spruchcollegien hat bei den Berathungen, ohne Unterschied des Gegenstandes, eine entscheidende Stimme. Die bisherige Beschränkung des Stimmrechtes der Ober-Commissarien*) und technischen Mitglieder wird hierdurch aufgehoben.

Den Hilfsarbeitern steht ein Stimmrecht nur in den von ihnen bearbeiteten Sachen zu; doch ist der Minister des Innern befugt, denjenigen Hilfsarbeitern, welche die vorschrittmaßige technische Qualification erworben haben, ein volles Stimmrecht beizulegen.“

Również nie jest szczęśliwem postanowienie, wedle którego komisarze lokalni przedewszystkiem z grona prawników mają być powoływani, jak bowiem z doświad-

*) Starszym komisarzem mógł być mianowany tylko rolnik (ein in der rationellen und praktischen Landwirtschaft vorzugsweise kundiger Sachverständiger).

czenia w księstwie Nassau okazało się*) juryści z rzadkimi wyjątkami, działali bardzo mało dla komassacyi.

Z tego też powodu najnowsze ustawy komassacyjne z roku 1886 w Wielkiem Księstwie badeńskiem. który to kraj ma najlepiej zorganizowaną służbę kultury krajowej, poruczają kierownictwo całej operacyi komassacyjnej, którą przeprowadza miejscowa komisya złożona z przewodniczącego, geometry, 3 znawców wybranych przez właścicieli i z naczelnika gminy, okręgowemu inspektorowi (inżynierowi) kultury przewodnictwo zaś komisyi miejscowej, fachowemu rolnikowi mianowanemu przez władzę administracyjną.

Mimo tych braków wnosi Wydział krajowy do Wysokiego Sejmu projekt ustawy komassacyjnej z dwóch powodów, raz, że tak esencyonalne zmiany ustawy dolno austriackiej wymagałyby poprzedniej zmiany ustawy państwowej, co całą sprawę reformy agrarnej odroczyłoby na długie lata, a o ileby zmiany dały się pogodzić z ustawą państwową, aby nie narażać uchwalonego przez Wysoki Sejm projektu na odmowę Najwyższej sankcyi.

Wykazane braki ustawy starać się będzie Wydział krajowy usunąć przy układaniu rozporządzeń wykonawczych i szczegółowych instrukcyj, a co najważniejsza, przy samym wykonaniu komasacyi przez przydzielenie odpowiednich sił technicznych bądź to z krajowego biura melioracyjnego, bądź też z pomiędzy personalu techników komassacyjnych, którzy przy pomocy stypendyów krajowych ukończyli studia teoretyczne, a obecnie kształcą się praktycznie.

II. Projekt ustawy o składzie komisyi krajowej dla spraw wyłączenia obcych gruntów z lasów i zaokrąglenia granic lasowych.

Równocześnie z ustawą komasacyjną wydaną została ustawa państwowa z d. 7. czerwca 1883. Dz. u. p. Nr. 93. o wyłączeniu obcych gruntów z lasów i zaokrągleniu granic lasowych.

Gdy lasy z operacyj komassacyjnych są z reguły wykluczone, a jedynie parcele lasowe wciskające się w grunta rolne mogą być nią objęte, zachodzi potrzeba wydania postanowień prawnych ułatwiających także lepsze zagospodarowanie lasów przy wyłączeniu obcych gruntów, tak rolnych, jak lasowych, które całkowicie lub częściowo lasem są otoczone.

Jeżeli się uwzględni, jak ogromny wpływ wywierają lasy na złagodzenie ekstremów klimatycznych i na regulacyę odpływu wody opadowej, uważać należy wszelkie zarządzenia mające na celu poprawę gospodarstwa lasowego za bardzo pożądane.

Powołana ustawa państwowa przyznaje tedy ulgi skarbowe i ułatwienia cywilno-prawne dla kontraktów zamiany o grunta mające się wyłączyć z lasów w tych samych granicach, jak dla komasacyi gruntów, jeśli te kontrakty uzyskają zatwierdzenie komisyj (krajowej i państwowej) właściwych dla komasacyi gruntów. Gdy ta ustawa państwowa wchodzi dopiero wówczas w życie, skoro ustawa krajowa wyda szczegółowe postanowienia co do składu komisyi krajowej, która tego rodzaju dochodzenia i rozprawy ma przeprowadzać, pozwalamy sobie przedłożyć Wysokiemu Sejmowi projekt ustawy krajowej o składzie tej komisyi.

Wedle §. 1. tego projektu ustawy krajowej fungować ma krajowa komisya komasacyjna także jako komisya dla arondowania lasów, jednakże przy współdziałaniu c. k. krajowego inspektora lasowego, jako organu doradczego.

Termin wejścia w życie tej ustawy krajowej, zarówno jak i ustawy państwowej oznaczony zostanie po ułożeniu rozporządzeń wykonawczych przez właściwe Ministerstwa.

III. Projekt ustawy o dzieleniu wspólnych gruntów i regulacyi wspólnych praw użytkowania i zarządu.

Ustawa państwowa z dnia 7. czerwca 1883 Nr. 94 określiła podstawowe postanowienia na mocy których może być przeprowadzonym podział wspólnych gruntów oraz uporządkowanie wspólnych praw użytkowania i zarządu, i wskazała tem samem ramy, w jakich uregulowane być mogą tego rodzaju stosunki w każdym kraju.

*) Peyrer. Die Zusammenlegung der Grundstücke. Wien, 1873.

Zasadnicze różnice między tą ustawą a państwową ustawą komasacyjną wykazuje wzmiankowany memoryał członka Wydziału krajowego p. Romanowicza. Tu więc dla łatwiejszego zorientowania się w projekcie ustawy krajowej i ocenienia stanowiska naszego co do niektórych postanowień pozwalamy sobie tylko przytoczyć w streszczeniu główne postanowienia tej ustawy państwowej.

Otóż przedewszystkiem postanawia ta ustawa, że władze, które właściwie są według państwowej ustawy komasacyjnej dla spraw tam wymienionych, są także właściwymi dla spraw dzielenia wspólnych gruntów i regulowanie wspólnych praw użytkowania i zarządu, przyczem wyraźnie orzeka, że do władz tych należy także roztrząsanie i rozstrzyganie sporów, które powstaną między współuczestnikami wzmiankowanych powyżej gruntów co do posiadania lub własności pojedynczych części tych gruntów, tudzież rokowania i rozstrzyganie co do wzajemnych świadczeń za użytkowanie takich gruntów lub ich pojedynczych części, prawodawstwo krajowe zaś oznaczy czas, od którego zacząć się ma Władz tych właściwość, która od tego czasu począwszy, wyklucza właściwość wszystkich owych Władz, do których ustawowego zakresu działania sprawy takie w innym razie należą. Jeżeli wtedy, gdy czas ten nadejdzie, sprawy rzezone toczyły się już przed sędzią zwyczajnym, właściwość tegoż nie zostaje przez to uchyloną.

Na to postanowienie kładziemy nacisk ze względu na tego rodzaju postanowienia wprowadzone do projektu a odnoszące się także do dobra gminnego. Zarazem wylicza ustawa te rodzaje wspólności posiadania i użytkowania gruntów, które mogą być przedmiotem tej ustawy a między innymi te grunta, które użytkowane bywają wspólnie lub kolejno przez wszystkich lub niektórych członków gminy, części gminy członków wspólności (spółek) agrarnych albo też przez współuprawnionych na gruntach kolejno użytkowanych.

Trzecie osoby, które mają prawo hipotecznie wpisane bądź to na gruncie ulegającym działowi lub regulacji, bądź też na cudzem prawie użytkowania, ciężącym na tym gruncie, albo też na gruncie, z którego posiadaniem połączone jest prawo użytkowania, mają także zapewniony udział w tem postępowaniu, celem zabezpieczenia tego prawa, ale nie mogą one przez sprzeciwienie się przeszkodzić podziałowi lub regulacji.

Prawa tych osób będą też przeniesione na grunta przy podziale w zamian dane a odpadną tylko służebności gruntowe, które wskutek nowego stanu rzeczy okażą się zbytecznymi. Wierzytelności zaś liczebnie oznaczone i intabulowane na gruncie, pozostaną na tymże samym gruncie, jeżeli przy podziale dostanie się on gminie, części gminy lub wspólności agrarnej i jeżeli znajdą pokrycie w $\frac{2}{3}$ częściach wartości tego gruntu. W przeciwnych razach spłacone być muszą wierzycielowi.

Deklaracje zeznane przed władzą, jakoteż ugody zawarte w toku dzielenia lub regulacji nie potrzebują ani przyzwolenia ze strony trzecich osób, ani nie podlegają zatwierdzeniu władz administracyjnych lub opiekuńczych, wyjąwszy gdyby ustawa krajowa zastrzegła zatwierdzanie ze strony wydziałów powiatowych lub krajowych.

Zamiast zaś zatwierdzenia władzy opiekuńczej potrzebne jest zatwierdzenie komisji krajowej lub ministerjalnej.

W końcu postanawia ustawa ta o wykonaniu orzeczeń, które mają równy skutek prawny jak orzeczenia sądowe lub władz politycznych, o uwolnieniu wszelkich spraw, wchodzących w zakres tego postępowania, od stempli i należytości bezpośrednich, wreszcie o kosztach. Co do kosztów to ponosi je Skarb państwa tylko na komisarza miejscowego i urzędnika rządowego, kto zaś inne ma ponosić pozostawiono ustawodawstwu krajowemu.

Nadto zastrzeżeniem zostało ustawodawstwu krajowemu wydanie postanowień w następujących sprawach:

a) kiedy grunta wspólne zostają niepodzielone a przeto tylko odnośne prawa użytkowania i zarządu poddane być mają postępowaniu regulacyjnemu;

b) czy i według jakich zasad grunta takie, o ile jako rolne podlegają także uporządkowaniu, tylko w związku z uporządkowaniem mogą być dzielone;

c) czy i kiedy postępowanie, tyczące się dzielenia lub regulacji ma być rozpoczęte z urzędu, kiedy zaś dopiero na żądanie uczestników, również czy i kiedy osoby, które nie są wprawdzie uczestnikami, atoli przecież z jakiegokolwiek przyczyny prawnej roszczą sobie prawo wspólnego lub kolejnego użytkowania takich gruntów, wezwane być mogą edyktem według przepisów o postępowaniu sumary-

cznem, aby w terminie dziewięćdziesięciodniowym pod utratą swojego roszczenia, dochodziły tegoż roszczenia przed sędzią zwyczajnym;

d) jak należy postępować przy układaniu planu działu i regulacji, kiedy plan ten wymaga, aby go uczestnicy uchwalili i w jaki sposób uchwała ta ma być wydawana;

e) o ile w planie regulacji zwyczajny zarząd i użytkowanie jednemu przez uczestników wybranemu, lub przez Władzę ustanowionemu zawiadowcy mogą być poruczone i o ile wtedy, gdy celem utrzymania lub lepszego użytkowania takiego gruntu proponowane są ważne zmiany, uczestnicy przegłosowani muszą poddać się orzeczeniu sędziego polubownego lub Władzy administracyjnej;

f) według jakich zasad w związku z działem lub regulacją wspólne zakłady, potrzebne do nadania gruntowi wyrównawczemu użyteczności w gospodarstwie lub do bezpiecznego wykonywania praw uregulowanych mają być zaprowadzone i stale w dobrym stanie utrzymywane, przyczem jednak pozostać ma nienaruszonym ustawowy zakres działania tych Władz, które są właściwymi dla kolei żelaznych i dróg publicznych, jakoteż w sprawach uregulowanych porządkami budowniczymi;

g) czy postępowanie rozciągać się ma tylko na grunta czy także na inne nieruchomości lub także na nieruchomości związków rolniczych w §-fie 1 wzmiankowanych;

h) jaki wpływ wywierają mają wydziały powiatowe i krajowe na tok rozkowania;

i) nakoniec w tym przypadku, gdyby ustawa państwa z dnia 7. czerwca 1883 (Dz. u. p. Nr. 92) dla braku ustawy krajowej o porządkowaniu, nie nabyła mocy obowiązującej w owymże kraju, wydanie dalszych przepisów potrzebnych w szczególności do celów niniejszej ustawy, zgodnych z zasadniczymi postanowieniami ustawy państwa z dnia 7. czerwca 1883 (Dz. u. p. Nr. 92).

W tych więc ramach i z przyjęciem wszystkich postanowień ustawy państwowej wygotowany projekt ustawy przedkłada Wydział krajowy. Jak się samo przez się rozumie, projekt niniejszy zawiera bardzo wiele postanowień wspólnych z projektem ustawy o komasacji. Przedstawiając Wys. Sejmowi poniżej treść i wyjaśnienia do niektórych ważniejszych postanowień, pomijamy więc tutaj te, które omówiliśmy w poprzednim projekcie o komasacji.

Oto treść niniejszego projektu:

W pierwszym rozdziale zgodnie z ustawą państwową, wymienione są wszystkie kategorie zachodzących współwłasności lub posiadania gruntów, jakoteż praw wspólnego ich użytkowania, które mogą być przedmiotem podziału i uporządkowania; dalej na czem polega regulacja, kiedy może mieć miejsce uporządkowanie spraw zarządu, a wreszcie zawiera projekt ważne postanowienie co do urządzeń gospodarczych a mianowicie takie, że z podziałem i regulacją połączonym być musi założenie i zaprowadzenie tych wszystkich urządzeń gospodarczych, które się okażą niezbędnymi dla stworzenia swobodnego dostępu i odpowiedniego użytkowania gruntów, a więc urządzeń takich, jak drogi, rowy, mosty, regulacja strumyków i t. p.

Rozdział drugi traktuje o władzach dla załatwiania tych spraw, powołać się mających, a temi będą: miejscowi komisarze, krajowa komisya prócz krajowej władzy politycznej, wreszcie komisya ministeryalna, — o sposobie ustanowienia tych władz, ich składzie, i o ich zakresie działania. W jaki sposób ma się odbyć ustanawianie tych komisyi, powiedzieliśmy wyżej, przepisy w tym kierunku, zamieszczone w projekcie ustawy komasacyjnej, są tutaj te same.

Część druga tego rozdziału mówi o osobach interesowanych i o wynagrodzeniu, które w zasadzie tak przy podziale jak i regulacji, musi być w ziemi dane a tylko wyjątkowo może być oznaczone w pieniądzech.

Część trzecia normuje sposób postępowania władz i tok instancyi, przepisy czysto formalnej natury — obok tych bardzo ważne zasadnicze postanowienia, odnoszące się do wdrożenia postępowania, przygotowania, ustanowienia i wykonania planu podziałowego i regulacyjnego (§§. 50—110.).

W tych przepisach rozróżnia projekt dwojakiego rodzaju podział: jeden ogólny czyli generalny, drugi podział szczególny czyli specjalny.

Pierwszego przedmiotem będzie podział wspólnych gruntów: 1) pomiędzy byłymi zwierzchnościami z jednej, a gminami lub byłymi poddanymi z drugiej strony; dalej 2) pomiędzy obszarami dworskimi a gminami lub częściami gminy, albo też pomiędzy gminami lub częściami gminy, — albo 3) pomiędzy obszarem

dworskim, gminą lub częścią gminy z jednej, a jaką wspólnością agrarną z drugiej strony — wreszcie 41 pomiędzy dwiema lub kilkoma wspólnościami agrarnymi.

Żądanie (prowokacya) przeprowadzenia ogólnego podziału wvjsć może od którejkolwiek z wymienionych powyżej stron.

Większość potrzebną do spowodowania podziału, ustanawia projekt w §. 50. co do byłych poddanych, część gminy i wspólności agrarnych najmniej na połowę ogółu wszystkich do użytkowania uprawnionych; jeżeli zaś wysokość udziałów jest w księdze gruntowej zapisana, wystarczy, jeżeli prowokacya wyjdzie od $\frac{1}{3}$ uprawnionych z zastrzeżeniem, że ta $\frac{1}{3}$ część stanowi więcej niż połowę wszystkich części udziałowych.

Prowokacya ze strony gmin lub części gmin opierać się musi na uchwale Rady gminnej zatwierdzonej przez Wydział powiatowy a względnie przez Wydział krajowy.

Wydział krajowy jest uprawnionym wnieść sam prowokacyę.

Podział specjalny, t. j. dalszy podział tych wspólnych udziałów lub praw wspólnego posiadania, jakie z ogólnego podziału wynikły, może mieć miejsce między b. poddanymi albo między uczestnikami jakiejś wspólności agrarnej albo wreszcie między współuprawnionymi w użytkowaniu gruntów będących w kolejnej uprawie.

Przeprowadzenie tego podziału wymaga tej samej większości jak przy podziale generalnym.

W dalszym ciągu normuje projekt w tej części, kiedy i na czyje żądanie nastąpić może uregulowanie praw użytkowania i zarządu.

Nader ważnym jest zamieszczony tu przepis, postanawiający w jakich wypadkach przeprowadzonym może być z urzędu uporządkowanie wspólnych praw użytkowania i zarządu.

W §. 55. przewiduje projekt dwa takie wypadki. Pierwszy zajdzie wówczas, jeżeli polityczna władza krajowa uzna, że przez nieuregulowane stosunki użytkowania i zarządu przy gruntach leśnych, jakoteż i innych zagrożonym jest interes publiczny, drugi zaś przy wszystkich ogólnych podziałach, przy których nie będzie przeprowadzonym podział szczegółowy,

Przepis ten, zdaniem Wydziału krajowego, daje władzom bardzo skuteczny środek w rękę do położenia tamy dalszej, bezładnej, nieproduktywnej, a w wielu wypadkach wprost rujnującej, gospodarce wspólnych obszarów lasu i gruntów, będących własnością gmin lub części gmin, albo wspólności agrarnych.

Przytoczone w powołanej wyżej publikacji statystycznej profesora Dr. T. Pilata przestrzenie takich wspólnych gruntów dają możność ocenienia, jakie ekonomiczne znaczenie dla samych właścicieli i dla kraju może mieć zastosowanie tego przepisu w praktyce.

Dalej postanawia projekt: Kiedy rozpoczyna się urzędowa działalność komisarza miejscowego, jak postępować należy przy układaniu planu, podziału i regulacyi i kto ma przy wykonaniu tej czynności współdziałać razem z komisarzem miejscowym.

W tym kierunku zamieszczono postanowienia (§§, 61. i 62.), iż obok techników i znawców działac będzie delegat Wydziału krajowego, że tym delegatem w sprawach podziału i regulacyi dotyczących gmin, części gmin i zakładów gminnych może być bądź członek Wydziału krajowego, bądź urzędnik, bądź wreszcie inna osoba zaufania, że nakoniec delegatowi przysłużyć prawo być obecnym przy wszystkich tych rozprawach, i czynić wnioski, jakie dla strzeżenia interesów gmin i zakładów gminnych uzna za stosowne. Wprawdzie może komisarz miejscowy nie uwzględnić tych wniosków, delegat jednak zwrócić się z tem może do Wydziału krajowego, który przedłoży rzecz Komisji krajowej.

Z uwagi, że w skład Komisji krajowej wchodzi jeden zastępca Wydziału krajowego i ewentualnie przewodniczący jej członek Wydziału krajowego, zdaje nam się, iż uwzględnienie interesów gmin będzie w ten sposób dostatecznie zabezpieczone.

Sposób wysledzenia współuczestników i ich praw, jako też sposób oznaczenia miary użytkowania są szczegółowo określone w §§. 71. i 72. Co do oznaczenia miary użytkowania, przyjęto jako regułę: przecięcie z dziesięcioletniego okresu istotnie wykonywanych praw użytkowania, poprzedzającego działalność komisarza miejscowego. Przy wypośrodkowaniu tego przecięcia nie będą wszakże

brane w rachubę ani nie dozwolone przekroczenia, ani przypadkowe umniejszenia prawa poboru pożytków, ani też wreszcie samowładne odebrane tego prawa.

Reguła ta stosowana będzie we wszystkich tych przypadkach, gdzie roszczone po nad tę miarę prawa uczestników nie dadzą się w inny wiarogodny i niewątpliwy sposób skonstatować, jak n. p. zapomocą dokumentów, ugód, orzeczeń urzędowych i t. p.

Przy ocenie zaś, kiedy miara w sposób niedopuszczalny przekroczoną, lub w sposób przypadkowy, zmniejszoną została, kierować się będzie komisarz miejscowy, a raczej rzeczoznawcy względem na potrzeby domowe i gospodarcze uczestnika.

Ta druga zasada daje możność sprawiedliwego i faktycznej potrzebie odpowiadającego rozdziału pożytków pomiędzy poszczególnych uczestników. Wydział krajowy sądzi, iż wykonanie tego przepisu usunie jedną z główniejszych przyczyn wazni i procesów w gminach, wynikających stąd, iż majątniejszy lub wpływowy uczestnik dopuszczony bywał do udziału w pożytkach w nie stosunkowo większej mierze, aniżeli biedniejszy. Usunie tę wielką w bardzo wielu wypadkach wspólnego użytkowania zachodzącą niewłaściwość, iż jeden uczestnik wbrew potrzebie wyzyskiwał tę wspólność na swoją korzyść z krzywdą innych, z krzywdą ogółu, a nawet ze szkodą samego przedmiotu.

Sposób oznaczenia wartości gruntów podziałowi ulegających przyjętym jest ten sam, jak w ustawie o komasacyi.

Końcowe przepisy w tej części drugiego rozdziału projektu zawierają postanowienia co do ostatecznego ułożenia planu podziału i regulacyi, ułożenia statutu przyszedłego zarządu i co do wygotowania t. z. recesu (§§. 83—110).

W przepisach tych, które ze względu na przyszłą gospodarkę i zarząd są najistotniejszymi, starał się Wydział krajowy, o ile akcyja dotyczy wspólnych gruntów gmin i zakładów gminnych i wspólnego użytkowania, zastrzedz przyznany mu ustawami z tytułu nadzoru nad majątkiem i dobrem gmin wpływ tak samo, jak i w poprzednim stadium sprawy.

W §. 94. zamieszczono tedy postanowienie, iż jeżeli uczestnicy nie wybiorą wspólnego zarządcy, zamianuje go Wydział krajowy. W ustawach innych krajów koronnych jest postanowienie, iż na ten wypadek mianuje zarządcę władza polityczna. Wydział krajowy wszakże z uwagi na przepis §. 98. ust. gm. w brzmieniu ustawy z 15. lutego 1883 Nr. 59. Dz. u. k. określone tudzież na analogiczne przepisy innych ustaw gminnych w kraju naszym obowiązujących, nie mógł odstąpić od tego prawa tem mniej, że ustawa państwowa z 7. czerwca 1883 Nr. 94. Dz. p. p. prawa tego władzom politycznym nie zastrzegła.

W czwartej części tego rozdziału zawarte są postanowienia co do obowiązku ponoszenia kosztów postępowania, a te są analogiczne z przepisami ustawy komasacyjnej. Koszta komisarza miejscowego jakoteż urzędników państwowych ponosić będzie skarb państwa a inne koszta zaliczkowo fundusz krajowy za regresem do interesowanych. Koszta, które strony same są obowiązane pokryć wyjątkowo, wymienione są w §. 118.

Piąta i ostatnia część drugiego rozdziału a zarazem całego projektu zawiera końcowe postanowienia karne co do przekroczeń przepisów tej ustawy i na jej podstawie wydać się mających rozporządzeń wykonawczych oraz co do wejścia w życie tej ustawy.

Jak to Wys. Sejm z tekstu projektu ustawy przekonać się raczy, zostały wnioski ankiety, uwidocznione w protokole z 12. maja 1896 (alegat 3. niniejszego sprawozdania) w przeważnej części uwzględnione, o ile to możliwem było ze względu na ramy ustawy państwowej, prawa samorządu salwowane.

Przedkładając projekt niniejszy Wydział krajowy sądzi, iż uczynił także zadość poleceniu Wys. Sejmu wyrażonemu w uchwale z 5. lutego 1895.

W załatwieniu sprawozdania komisji gminnej o petycyi Rady powiatowej krakowskiej w przedmiocie zarządu majątku i dobra gminnego polecił Wys. Sejm powołaną uchwałą Wydziałowi krajowemu przedłożyć projekt ustawy regulującej użytkowanie dobra gminnego.

Według sprawozdania komisji gminnej rozchodziło się w pierwszym rzędzie o polepszenie ekonomicznych stosunków gmin przez zaprowadzenie odpowiedniego, racjonalnego gospodarstwa na obszernych pastwiskach gminnych i w lasach gminnych stanowiących dobro gminy i pozostających pod zarządem gminy, czemu atoli

stoi na przeszkodzie przepis §. 68. ust. gm. Uświęcone tym przepisem prawo zwyczajowe nie pozwala władzom nadzorczym ani nawet zarządom gmin na wprowadzenie zmian w raz przyjętym systemie użytkowania a równającym się uiszczeniu substancyi, na zaprowadzenie kultury i odpowiednie zagospodarowanie a tem samem na podniesienie dochodu i dobrobytu gmin. Przełamanie tego systemu miała na celu powołana uchwała Wys. Sejmu.

Wydział krajowy sądząc, iż zawarte w niniejszym projekcie postanowienia a w szczególności w §§. 1—3, §. 7. ustęp 3., §. 28, 36, 50, 55, 71, 72, 93, 94 i innych dają dostateczne środki do uchylenia dotychczasowego stanu i zapobieżenia na przyszłość podobnej gospodarce i że tem samem przez zastosowanie tych przepisów w danych wypadkach osiągnięty zostanie cel zamierzony, nie przychodzi do Wys. Sejmu z osobną ustawą a względnie nowelą do ustawy gminnej w poleconym mu kierunku.

Na podstawie powyższych wyjaśnień Wydział krajowy wnosi:

Al. 4—6

Wysoki Sejm raczy uchwalić załączone ./ projekty ustaw:

1. o komasacyi gruntów rolnych;
2. o składzie komisji krajowej dla spraw wyłączenia obcych gruntów z lasów i zaokrąglania granic lasowych;
3. o dzieleniu wspólnych gruntów i regulacji wspólnych praw użytkowania i zarządu.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

We Lwowie, dnia 22. grudnia 1897.

Marszałek krajowy:

S. Badeni w. r.

Sprawozdawca:

Jędrzejowicz w. r.

Członek Wydziału krajowego.

Uwagi i wnioski w sprawie komasacyjnej.

Dnia 7. czerwca 1883. r. wydane zostały trzy państwowe ustawy, odnoszące się do naprawy wadliwych stosunków posiadłości rolniczych i lasowych. Pierwsza z nich (Dz. ust. p. z r. 1883. Nr. 92) obejmuje przepisy o składaniu (komasacyi) gruntów rolniczych, druga (Nr. 93.) o uwolnieniu lasów od obcych „enclav“ i arendowaniu granic lasów, trzecia (Nr. 94.) o podziale wspólnych gruntów i uregulowaniu wspólnych praw użytkowania i zarządu.

Wszystkie trzy ustawy opierają się mniej więcej na zasadzie, iż regulacja tych stosunków nie ma być przeprowadzoną wszędzie i w sposób przymusowy, ale też z drugiej strony nie zdaje tej regulacji na jednomyślną zgodę wszystkich interesantów, lecz zmusza mniejszość do poddania się regulacji (t. j. komasacyi albo rozdziałowi wspólności) na żądanie większości. Od tej zasady tworzy ustawa wyjątek tylko wtedy, jeżeli komasacya jest konieczną ze względu na nawodnienie lub odwodnienie większych przestrzeni i przez specjalną ustawę krajową zarządzoną zostanie. W tych wypadkach odbywa się ona przymusowo. Zamiana regulowanych gruntów następuje w stosunku do ich wartości. Skarb państwa ponosi wydatek na płacę komisarzy komasacyjnych, ich koszta podróży i wydatki kancelaryjne. Wszelkie czynności prawne, z tą regulacją połączone, uwolnione są od opłat i stempli, a potrzebne mapy katastralne wydawane będą za połowę ceny taryfowej.

Ustawy państwowe pozostawiły ustawodawstwu krajowemu w tej sprawie stosunkowo obszerniejsze pole, niż w innych sprawach tego rodzaju, chociaż nie takie, jakieby z brzmienia statutu krajowego wypływało, według którego wszelkie sprawy kultury krajowej należą do Sejmu, skutkiem czego ustawa państwowa powinna była obejmować tylko prawne, nie zaś gospodarcze stosunki. Zaznaczyć jednak należy, że żadna z tych ustaw nie może wejść w życie, póki nie będzie wydana uzupełniająca ją ustawa krajowa, a ustawodawstwo krajowe bynajmniej nie jest krępowane tem, iż wszystkie trzy ustawy muszą być uchwalone, ale może wydać tę lub te, które mu się najważniejszymi wydadzą. Powtóre pozostawiają te ustawy liczne, nie tylko formalistyczne, ale także i zasadnicze kwestye do rozstrzygnięcia ustawodawstwu krajowemu.

W ten sposób reprezentacya kraju ma sama rozstrzygnąć, czy chce wejść na wskazaną ustawami państwowymi drogę reformy stosunków posiadłości rolniczych. Dla tego też, zanim przystąpimy do szczegółów, pozostawionych ustawodawstwu krajowemu, należy przede wszystkim odpowiedzieć na pytanie:

czy Wydział krajowy ma się oświadczyć za wydaniem krajowej ustawy komasacyjnej, czy przeciw temu?

Pod tym względem mamy tak wyraźnie objawioną wolę Sejmu i tak wyraźną opinię kraju, że musiałyby być chyba podane jakieś bardzo przeważające przeciwnie motywa, które byłyby zdolne zmienić zapatrywania Sejmu, ażebyśmy mogli przeciw ustawie się oświadczyć.

Sprawa ta ma w aktach Sejmu i Wydziału krajowego swoją historję, którą tu w streszczeniu przypomnę.

Już w r. 1869. przy sposobności uchwalenia ustawy krajowej, określającej kompetencyę władz, które mają orzekać, czy przez zamianę gruntów ulepszy się w danym wypadku stan gospodarstwa (jako uzupełnienie ustawy państwowej z 6. lutego 1869 r. Dz. ust. pań. Nr. 18.) załatwił Sejm kilka petycyj, domagających się

wydania ustawy komasacyjnej w ten sposób, iż przekazał je Wydziałowi krajowemu z poleceniem, aby „na najbliższą sesję sejmową wypracował projekt ustawy o przeprowadzeniu ogólnej i obowiązkowej komasacji. Wydział krajowy w r. 1870. ustawy nie przedłożył, oświadczając, iż sprawa wymaga obszerniejszych studyów.

Rychło jednak zaczęto znowu petycyami z kraju sprawę tę poruszać. Od r. 1871. do 1874. weszły do Sejmu petycje, domagające się ustawy komasacyjnej od Towarzystwa prawniczego, Towarzystwa gospodarskiego, od Wydziałów powiatowych w Przemyślu, Stanisławowie, Lwowie, Podhajach, Brodach, Nadwórnie, Zaleszczykach, Gorlicach, Starem Mieście, Rzeszowie, Pilźnie, Buczaczu, Łańcucie, Bohorodczanach, Nisku, Rudkach, Drohobyczu, Kałuszu, Brzozowie i Chrzanowie (19. powiatów). W r. 1874. powziął Sejm następującą uchwałę:

„Ponieważ przedmiot ten dotyczy praw prywatnej własności i potrzebuje wszechstronnego zbadania, przeto odstępuje się Wydziałowi krajowemu do urzędowania“.

W r. 1876. rząd wziął tę sprawę w ręce i za pomocą starostów rozpoczął w kraju szczegółowe dochodzenia, czy stosunki nasze wymagają wydania ustawy komasacyjnej. Dochodzenia te przewlokły się do r. 1879. Wynik ich, przychylny wydaniu ustawy komasacyjnej, zakomunikowało Prezydyum Namiestnictwa Wydziałowi krajowemu odezwą z dnia 11. października 1879, w której wzywa Wydział krajowy, ażeby rządowi w tej sprawie opinii swojej udzielił. W aktach Wydziału krajowego nie znalazłem, mimo skrzętnych poszukiwań, śladu, w jakim duchu opinia ta wypadła, a w rządowych motywach do projektu ustawy komasacyjnej, wniesionego do Izby Panów w r. 1880. czytamy, że rząd zażądał opinii od Wydziału krajowego i od obu krajowych Towarzystw rolniczych, wszakże do chwili ułożenia sprawozdania nadeszła tylko odpowiedź krakowskiego Towarzystwa rolniczego, przychylna komasacji. Wszakże w aktach Wydziału krajowego znalazłem bardzo ciekawy materiał do ocenienia opinii kraju w tym przedmiocie. Wydział krajowy bowiem na skutek wspomnianej wyżej odezwy Prezydyum Namiestnictwa rozesłał do wszystkich Wydziałów powiatowych okólnik, w którym komunikuje im tę odezwę i żąda ich opinii. I oto rezultat:

Na okólnik odpowiedziało 68. Wydziałów powiatowych, 6. pozostało dotąd dłużnemi odpowiedzi.

Za komasacją oświadczyły się powiaty: Chrzanów, Rzeszów, Lwów, Skalał, N. Sącz, Buczacz, Borszczów, Mielec, Kossów, Złoczów, Bohorodczany, Rudki, Zbaraż, Limanowa, Jaworów, Bóbrka, Kamionka, Rohatyn, Sokal, Stanisławów, Biała, Ropczyce, Bochnia, Dobromil, Husiatyn, Przemyślany, Jasło, Brzesko, Zaleszczyki, Myślenice, Gorlice, Lisko, Pilzno, Jarosław, Rawa, Kołomyja, Czortków, Kolbuszowa, Wieliczka, Sanok, Nadwórna, Sambor, Tarnobrzeg, Nisko, Brzozów, Kraków, Dolina, Grybów, Łańcut, Żółkiew, Stare Miasto, Brody, Podhajce, Drohobycz, Mościska, Kałusz i Turka, razem 57. powiatów.

Przeciw komasacji: Wadowice, Nowy Targ, Cieszanów, Tłumacz, Trembowla, Krosno, Brzeżany, Przemyśl, Dąbrowa, Horodenka i Żydaczów, razem 11. powiatów.

Z powiatów, które dały odpowiedzi, oświadczyło się 83%, t. j. więcej niż $\frac{4}{5}$, zaś z wszystkich powiatów w kraju 78%, więcej niż $\frac{3}{4}$ za komasacją.

Dodać jeszcze należy, że między powiatami przeciwnymi komasacji są takie, które oświadczają, że „tylko w komasacji jest możliwość podniesienia dobrobytu kraju“ (Cieszanów), albo że „komasacja jest pożądaną“ (Wadowice), albo „zasadniczo“ są za komasacją (Tłumacz, Przemyśl), ale podnoszą trudności w praktyce, skutkiem których ustawa jest obecnie nie na czasie.

Można więc śmiało twierdzić, że w r. 1879. i 1880. opinia kraju oświadczyła się bardzo stanowczo za komasacją.

W r. 1880. rząd wniósł do Izby Panów wspomniane na wstępie trzy ustawy. Obrady nad nimi toczyły się bardzo długo. Izba Panów poczyniła znaczne zmiany w projekcie rządowym, rząd sam w toku sprawy wniósł częściową zmianę swego projektu, następnie okazały się znaczne różnice między uchwałami obu Izb Rady państwa, tak że dopiero w r. 1883. ustawy zostały uchwalone i sankcyonowane. Dodać należy, że Koło Polskie w Wiedniu przez usta posła Madejskiego oświadczyło się wprawdzie za ustawami i głosowało za nimi, ale wносиło liczne poprawki, mające na celu rozszerzenie kompetencji Sejmu. Wskutek wydania ustaw państwowych

z r. 1883., Wydział krajowy odezwą z d. 7. listopada 1884. r., odniósł się do rządu z zapytaniem: czy i kiedy wnieście odnośne projekty ustaw krajowych.

W Sejmie sprawa komasacyi została znowu poruszona w r. 1885. petycją Towarzystwa kółek rolniczych, domagających się, by w wykonaniu ustaw państwowych z r. 1883. wydane zostały ustawy krajowe. Do tej petycji były dołączone opinie 29. kółek z 20. powiatów, które, z wyjątkiem dwóch, oświadczają się za komasacyą. Komisya gospodarstwa krajowego, której petycyja ta przekazana została, (sprawozdawca Dr. Gross) wypracowała sprawozdanie z wnioskiem: „Wzywa się c. k. Rząd, by zechciał wnieść na najbliższej sesji pod obrady Sejmu projekt ustawy krajowej, uzupełniającej ustawę państwową z d. 7. czerwca 1883. r. (Dz. u. p. Nr. 92), więc ustawę komasacyjną w myśl § 45. tejże ustawy“. Sprawozdanie to nie przyszło pod obrady Sejmu, a petycyja jako nie załatwiona przekazana została Wydziałowi krajowemu. Wydział krajowy powołując się na swą odezwę z 7. listopada 1884 r. L. 49.495 wystosował do Prezydium Namiestnictwa zapytanie, czy Rząd skłonnym jest wnieść na najbliższej sesji sejmowej projekt ustawy komasacyjnej. Na to odpowiedziało Prezydium Namiestnictwa, że Rząd zajmuje wobec tej sprawy następujące stanowisko: 1) rozwój ustawodawstwa agrarnego w kierunku ustaw z r. 1883. za pomocą ustaw krajowych, zawisłym jest od tego, by kraj sam objawił w drodze właściwej, czy sobie tego życzy i oznaczył termin ku temu; 2) z tem zastrzeżeniem jest życzeniem Rządu, aby za podstawę obrad Sejmu służyły projekty rządowe, których wypracowanie poprzedziłyby komisyjne obrady przy udziale Wydziału krajowego i Towarzystwa gospodarczego, a względnie i leśnego. W odpowiedzi na to Wydział krajowy odezwą do L. 925. z r. 1886. przesłał Namiestnictwu sprawozdanie komisji gosp. krajowego petycji kółek rolniczych, a uważając to sprawozdanie jako dostateczny objaw życzenia kraju, żądał rozpoczęcia zapowiedzianych odezwą Namiestnictwa rozpraw komisyjnych, na co d. 19. września 1886 r. otrzymał odpowiedź, że Rząd przywiązuje wielką wagę do tego, żeby co do zasadniczej strony sprawy komasacyjnej nastąpiła enuncyacya Sejmu i dla tego oczekuje takiej enuncyacji, zanim przystąpi do obrad nad ewentualnym projektem ustawy.

Na taką enuncyację nie długo Rządowi przyszło czekać, ponieważ na skutek wniosku posła Dra Grossa, a na podstawie sprawozdania komisji gospodarstwa krajowego, uchwalił Sejm na posiedzeniu 14. stycznia 1887 r. co następuje:

Sejm uznaje potrzebę rychłego wejścia w wykonanie ustaw o komasacyi gruntów i poleca Wydziałowi krajowemu, aby w tym celu dalsze poczynił kroki w myśl enuncyacji Rządu i wnioski przedstawił na najbliższej sesji.

Na skutek tej uchwały, zakomunikowanej przez Wydział krajowy Rządowi z prośbą o rychłe zarządzenie komisyjnych obrad, zawiadomiło Namiestnictwo odezwą z dnia 20. października 1887. r. L. 9052., że minister rolnictwa przesłał projekty rządowe, wniesione w r. 1886. do Sejmu szląskiego, z wezwaniem, aby te projekty były wzięte za podstawę obrad komisyjnych i wezwało zarazem Wydział krajowy, aby do tych obrad wyznaczył swoich delegatów. Gdy zaś Wydział krajowy odezwą z dnia 28. października 1887. r. L. 52604. zapytał, ilu delegatów ma wybrać, otrzymał w sierpniu 1891. r. odpowiedź, iż ilość delegatów pozostawia się uznaniu Wydziału krajowego i że obrady nad tą sprawą odbędą się w Namiestnictwie d. 22. września b. r.

Z tego przebiegu sprawy widzimy: 1) że w r. 1879. i 1880., bardzo przeważna liczba Wydziałów powiatowych oświadczyła się za wydaniem ustawy komasacyjnej; 2) że Sejm dwiema uchwałami z r. 1869. i 1887. uznał także wydanie ustawy komasacyjnej, jako nagląco potrzebne. Jeżeli zaś zważymy, że między temi dwiema uchwałami Sejmu leży znaczna przestrzeń czasu lat 18., że w tym czasie stosunki kraju pod wielu względami znacznej uległy zmianie, to niezmienione mimo to zapamiętanie Reprezentacyi kraju świadczy najwymowniej z jednej strony o trwałej woli Sejmu, by sprawa ta ustawodawczo została uregulowana, z drugiej o tem, iż odpowiada to rzeczywiście i silnie odczutej potrzebie kraju.

To też trzebaby względów bardzo decydujących, ażeby Wydział krajowy miał starać się o zmianę uchwał sejmowych, albo zgoła wypowiedzieć dzisiaj na własną odpowiedzialność przeciwne zdanie.

Takich wszakże względów nie mogę się dopatrzeć w argumentach przeciwników komasacyi. Wydziały powiatowe, które w r. 1879. i 1880. oświadczyły się przeciw komasacyi, podawały następujące powody:

1) Niski stan oświaty ludu i brak zrozumienia potrzeb gospodarczych. Wszakże pomimo tego, już w czasie między r. 1876. a 1879., kiedy Namiestnictwo przez starostów przeprowadzało dochodzenia w tej sprawie, bardzo wiele gmin wiejskich oświadczyło, iż komasacyi pragną. Jeżeli zaś zważymy, iż od tego czasu oświata ludu i zrozumienie potrzeb gospodarczych znaczne poczyniły postępy, że kółka rolnicze i nauczyciele wędrowni nie jedną już błędną opinię ekonomiczną naszych włościan sprostowali, że jak się przekonywamy z petycyi kółek rolniczych na walnem zgromadzeniu, odbytem w marcu 1884 r. w obecności przeszło 100. włościan, sprawa komasacyi bardzo życzliwie przyjętą została, a uchwała, domagająca się wydania ustawy komasacyjnej, zapadła jednogłośnie, to oczywiście zarzut powyższy odpada.

2) W związku z tym zarzutem pozostaje drugi: Włościanin zanadto jest przywiązany do swojego gruntu i swojej chaty, aby się z nich dał przez komasacyą wyrugować, choćby miał przez zamianę gospodarstwo swoje ulepszyć.

Komasacya wywoła opór, który trzeba będzie siłą przełamywać. Zarzut ten polega na nieznanomości ustawy. Komasacya bowiem nie ma być nakazowo z góry narzucona, ani w całym kraju od jednego zamachu wykonana. Ona nie jest przymusowo obowiązująca dla wszystkich, ale tylko dla mniejszości posiadaczy gruntów, którzy muszą się poddać większości i będzie wykonana tylko tam, gdzie większość tego zażąda. Czynność komasacyjna rozpoczynać się będzie od tych gmin, w których najznaczniejsza większość za nią się oświadczy i powoli, stopniowo postępować będzie, a gdy sąsiednie gminy o jej korzyściach się przekonają, niezawodnie same będą się jej domagać. O przenoszeniu całych zagród nie ma mowy, byłaby to bowiem operacya zbyt kosztowna i chyba tylko w bardzo wyjątkowych wypadkach konieczna.

3) Twierdzą niektórzy, że komasacya wtedy tylko będzie skuteczną, jeżeli się równocześnie wyda ustawę, ograniczającą wolność dzielenia gruntów, przy tej wolności bowiem, uregulowanie posiadłości, dzisiaj przez komasacyę dokonane, już jutro, skutkiem podziałów lub zamian, zostanie zniweczone. Przeciw temu jednak przemawia doświadczenie innych krajów, gdzie obok wolności dzielenia gruntów komasacya została przeprowadzona i najpomyślniejsze wydała owoce. Przedewszystkiem można się spodziewać, że dokonana komasacya zwiększy raczej przywiązanie włościan do swej posiadłości, skoro ta posiadłość nie będzie rozrzucona, ale skupiona, skoro z komasacyą będą połączone przewidziane w ustawie zarządzenia, jak założenie dróg i przejazdów do ułatwienia przystępu, odpowiedni system rowów i t. p. Wszędzie, gdzie komasacya została dokonana, dalsze dzielenie arendowanych gruntów, lub też oddzielanie od nich poszczególnych parcel, następowało w ten sposób, iż zachowano najzupełniej możność przystępu, korzyści systemu rowów, nietylko dla pozostałej głównej części gruntu, ale i dla oddzielanych parcel. Kto zaś po dokonanej komasacyi przekonał się o korzyściach skupionej posiadłości i porówna je ze szkodami, jakie ponosił przy jej rozbiciu, ten z pewnością nie będzie starał się nabywać parcele o kilka kilometrów oddalone od głównego swego gospodarstwa, ale będzie się starał i przy powiększeniu gospodarstwa swego korzyści skupienia otrzymać. Nie ma więc powodu cofania się ze stanowiska, raz już w tej sprawie przez Sejm i przez opinię kraju zajętego, ale należy konsekwentnie oświadczyć się za wydaniem krajowej ustawy komasacyjnej.

Pozostaje więc drugie pytanie:

Jakich postanowień w przyszłej krajowej ustawie komasacyjnej należy się domagać, ze względu na odrębne stosunki i potrzeby naszego kraju.

Ażeby na to odpowiedzieć, trzeba sobie uprzytomnić, jakie szczegóły państwowa ustawa pozostawiła ustawodawstwu krajowemu do wypełnienia. Są one następujące:

A). W ustawie komasacyjnej.

1). Co ma być uważanem jako grunt rolniczy w myśl § 1. ustawy państwowej, zatem jako grunt ulegający postępowaniu komasacyjnemu?

Na to odpowiada ustawa szląska w § 2. w sposób, zdaniem mojem, dostateczny:

a) role, łąki, pastwiska, ogrody polne, chmielarnie, miedze i przyczółki, bez względu czy są drzewami obsadzone lub nie;

b) drogi, drożyny, rowy i nieużytki;

c) położone między powyżej wymienionymi gruntami odosobione parcele lasów, krzaków, albo też do zalesienia przeznaczone, o ile ich trwałe użycie na inne cele niż na kulturę leśną jest w interesie publicznym dopuszczalne i o ile wciągnięcie tych gruntów do komasacji może komasację po przec, a przynajmniej jej nie utrudni. Sądzę, że te postanowienia należy *salva redactione* do ustawy galicyjskiej przyjąć.

2.) Co ma być w myśl § 1. ustawy państwowej uważane jako obszar komasacyjny?

Ustawa szląska postanawia (§ 5.), że tym obszarem ma być albo gmina katastralna, albo też obszar gruntów położonych czy to w jednej, czy w kilku gminach katastralnych, który skutkiem naturalnych albo sztucznych granic przedstawia się jako oddzielna całość. Można zatem w ten sposób przeprowadzać także i częściowo komasację, pod warunkiem, że z niej zawsze jeszcze wynika znaczna korzyść gospodarcza, tudzież, że nie przesądza ona i nie przeszkadza możliwej w przyszłości komasacji całkowitej.

Zdaje się, że względu na konieczne w naszych stosunkach stopniowe przeprowadzenie komasacji, należy przyjąć także możliwość komasacji częściowej, zaś ze względu na możliwe znaczne korzyści ekonomiczne, wynikające z rozciągnięcia komasacji na terytorium naturalnie odgraniczone, nie można krępować całej czynności przez to, żeby się mogła rozciągać tylko na gminę katastralną, więc gminę i obszar dworski. Przyjmując przeto gminę katastralną jako zwyczajny obszar komasacyjny, należy dopuścić wyjątki w myśl ustawy szląskiej.

3.) Ustawodawstwu krajowemu pozostawiono (§ 2. ust. pań.) oznaczenie:

a) jakie grunta tylko za zgodą właściciela mogą być do komasacji wciągnięte?

b) jakie grunta mogą nawet wbrew woli właściciela od komasacji być wykluczone?

c) jakie grunta leśne mogą być do komasacji wciągnięte?

Postanowienia te zawiera ustawa szląska w §§ 3., 4. i 9., które są zupełnie odpowiednie.

4.) Ustawodawstwo krajowe ma postanowić, czy i w jakich warunkach łącznie z komasacją ma być wykonany podział gruntów, które są wspólną własnością, albo we wspólnem użytkowaniu czy to gmin, czy to pewnych części gmin, czyli też obszarów dworskich z jednej, a gmin lub ich części z drugiej strony, albo też uregulowanie praw użytkowania i zarządu tych wspólnych posiadłości.

Oczywiście, że o ile grunta tego rodzaju wchodzi w obszar komasacyjny, mogą te prawa wspólnej własności lub wspólnego użytkowania przeszkadzać wykonaniu komasacji. W takich razach zatem rozwiązanie wspólności jest koniecznem, jeżeli komasacja ma przyjść do skutku (§ 8. ust. szląskiej).

5.) Ustawodawstwo krajowe ma orzec, w jaki sposób mają być wspólne gospodarze urządzenia (Anlagen), potrzebne do zagospodarowania skomasowanych gruntów, założone i utrzymywane (§ 3. ust. pań.).

Odnosi się to do przełożenia uregulowania, a względnie założenia nowych dróg polowych, rowów i mostów, ewentualnie do uregulowania małych strumyków, wogóle do tego wszystkiego, co decyduje o przystępie do skomasowanych gruntów i o uregulowaniu drobnych szkodliwych lub użytecznych wód o znaczeniu najściślej lokalnem.

Są to sprawy największej dla gospodarstwa doniosłości, pomimo, że finansowo redukują się one do kwot bardzo mało znaczących, technicznie do robót, którym bardzo łatwo podołać. Dobry przystęp do gruntu, polowa droga, mały mostek, stosowne poprowadzenie najdrobniejszego strumyka, odpowiednie poprzecinanie gruntów rowami, może nieraz wprost decydować o dochodzie gospodarczym. Dla tego należy skorzystać z tego postanowienia ustawy, które pozwala roboty tego rodzaju wciągać do robót komasacyjnych i zostawić pod tym względem szeroką możliwość działania tym, którzy będą sprawę komasacyjną przeprowadzać. Ustawa szląska jest pod tym względem stanowczo imperatywna, orzeka, że z komasacją muszą być połączone wspomniane urządzenia (§ 10. ust. szl.) i postanowienia te należy w naszej ustawie zatrzymać. Rzecz naturalna, że dla skutecznego wykonania, trzeba będzie nieco zwiększyć kredyt, jakiego fundusz krajowy na cele komasacyjne ma udzielić.

6.) Ustawodawstwu krajowemu pozostawiono postanowienia co do co mianowania lokalnych komisarzy, tudzież co do składu krajowej komisji komasacyjnej (§. 10. ust. pań.).

Według ustawy szląskiej (§. 19.) lokalni komisarze mają być mianowani „z pomiędzy osób ukwalifikowanych (geprüft) do urzędu sędziowskiego lub politycznej administracji, do adwokatury lub notaryatu, i obznajomionych ze stosunkami rolniczymi — albo też z pomiędzy teoretycznie i praktycznie wykształconych rolników, którzy udowodnią znajomość ustaw i przepisów, odnoszących się do komasacji i w związku z nią będących. Komisarzy tych mianuje krajowa komisja dla spraw komasacyjnych (§. 28. u. p.).

Krajowa komisja składa się według ustawy szląskiej z prezydenta kraju (namiestnika) albo jego zastępcy, jako przewodniczącego, z referenta mianowanego przez Ministra rolnictwa, z trzech członków ze stanu sędziowskiego i z jednego członka Wydziału krajowego.

Co do komisarzy lokalnych — trudno byłoby określić inaczej ich kwalifikacje, niż to czyni ustawa szląska i poprzestać na niniejszych wymaganiach. Jeżeliby ustawa komasacyjna miała być odrazu w całym kraju wykonana, trudno byłoby znaleźć dostateczną ilość odpowiednich ludzi. Gdy jednak zwążywszy, że w pierwszych latach po wydaniu ustawy ilość wypadków komasacji będzie niewątpliwie bardzo mała i dopiero stopniowo wzrastać będzie, to niema obawy, aby zabrakło odpowiednich kandydatów, zwłaszcza, jeżeli Rząd się zdecyduje na wypłacanie odpowiedniego wynagrodzenia.

Co do składu Komisji krajowej proponowałbym pewne zmiany w ustawie szląskiej. Ustawa państwowa orzeka, że połowa członków komisji ma być wzięta ze stanu sędziowskiego. Ustawa szląska zrozumiała to w ten sposób, że dając przewodniczącemu prawo głosowania zawsze i licząc głos jego za dwa w razie równości głosów, składa Komisję z przewodniczącego, z dwóch członków z poza stanu sędziowskiego i z trzech sędziów. Zdawałoby się jednak, że intencji ustawy państwowej stałoby się zadość, gdyby komisja składała się z sześciu członków, z tych trzech sędziów i trzech innych, a przewodniczący tylko w razie równości głosów głosował. Jest to tem bardziej właściwe, że i tak ustawa państwowa w drugim ustępie §. 10. orzeka, iż w wypadkach takich, kiedy komisja ma wydawać orzeczenia, do których po za komasacyjnem postępowaniem sądy byłyby kompetentnymi, ma być przybrany do komisji jeszcze jeden członek ze stanu sędziowskiego. Otóż według ustawy szląskiej byłoby w takim razie prócz przewodniczącego 4 sędziów a 2 niesędziów, zaś według powyższego wniosku byłoby wtedy 4 sędziów, a 3 innych. Dlatego proponuję, aby w komisji zasiadało dwóch delegatów Wydziału krajowego — z czem byłaby ta korzyść połączona, iż wyborem dwóch delegatów Wydziału można zwiększyćby konieczny w komisji element rolniczy.

Referenta powinien mianować nie Minister ale Namiestnik, członków stanu sędziowskiego nie Minister sprawiedliwości ale Prezydent Trybunału apelacyjnego. W sprawach tak ściśle krajowego i lokalnego znaczenia, należy władzom krajowym przyznawać większy zakres kompetencji.

Co do referenta i komisarzy lokalnych nie zaszkodzi może poruszyć tutaj myśli, żeby w razie uchwalenia i sankcjonowania ustawy komasacyjnej wybrano z trzech odpowiednio ukwalifikowanych na czas jakiś do przypatrzenia się samej technice postępowania komasacyjnego tam, gdzie się ono już praktykuje, aby sobie w ten sposób przysposobić referenta i dwóch komisarzy lokalnych dobrze do urzędu tego przygotowanych.

7. Ustawodawstwo krajowe ma postanowić o sposobie postępowania przy czynnościach wstępnych i przy ułożeniu planu komasacyjnego — przyczem ustawa krajowa „ma unormować ustanawianie geometrów, taksatorów i innych znawców, sposób oszacowania gruntów, które mają być oddane i tych, które mają być wzięte w zamian, tudzież przedmiotów, podlegających osobnemu oszacowaniu — sposób obliczania ewentualnego odszkodowania w gotówce, wreszcie wytyczanie i wyjaśnianie na miejscu planu komasacyjnego“ (§. 30. ust. państw.).

W rozwinięciu tego postanowienia zawiera krajowa ustawa szląska obszerny rozdział III. „O postępowaniu komasacyjnem zawierający 69 paragrafów (§§. 46 do 114.), podczas gdy w ustawie państwowej rozdział ten zawiera tylko 16 paragrafów (§§. 27. do 42.). Mimo to nie można zamilczeć uwagi, że ustawa państwowa w rozdziale tym zawarła zbyt wiele postanowień, które nawet co do sposobu postępowania

zanadto ustawodawcę krajowego krępują. Podała ona w ogólnych zarysach cały sposób postępowania tak, że cokolwiek ustawodawstwo krajowe postanowi, będzie tylko koniecznym następstwem postanowień już w ustawie krajowej zawartych — z nielicznymi wyjątkami postanowień dowolnych.

Gdy cały ten rozdział III. w ustawie szląskiej zawiera bardzo wiele mniejszej wagi formalistycznych postanowień, przeto poprzestaną tylko na tych, które mają mieć donioślejsze znaczenie i w których ustawodawstwo krajowe jest stosunkowo dość swobodnem

Do tych zaliczam :

a) Postanowienie §. 67. ust. szląskiej, mocą którego ci, którzy prowokują postępowanie komasacyjne, w razie, gdyby większość posiadaczy gruntów w obszarze komasacyjnym żądanie ich odrzuciła, mimo to są jeszcze przez rok swoją prowokacją związani, tak, że w ciągu tego roku dodatkowe przystąpienie innych może prowokującym dać większość. Postanowienie to jest odpowiednie, zwłaszcza że tych, którzy wystąpią z prowokacją, nie naraża na żadne szkody. Sądziłbym jednak, że w obecnych stosunków, w których sprawa ta będzie miała więcej niż gdzieindziej trudności do zwalczania — termin jednoroczny należałoby do dwóch lat rozciągnąć.

b) Rzeczą nową, w ustawie państwowej nieznaną, jest w ustawie szląskiej „Wydział interesowanych“ (§. 69.), który ma obok komisarza lokalnego funkcjonować. Wydział ten składa się 4. do 12. interesowanych, z których połowę wybierają sami interesowani, drugą połowę zaś mianuje komisarz, i z naczelników gmin, na które się rozciąga obszar komasacyjny. U nas musiano by dodać i przełożonych obszarów dworskich. Ten Wydział funkcjonuje jako ciało doradcze (Beirath) przy boku komisarza, wszakże tylko dla spraw ekonomicznych gospodarczych, podczas gdy sprawy natury prawnej nie mają być przedmiotem jego obrad. Czy uchwały tego ciała doradczego mają być dla komisarza obowiązujące, tego ustawa nie orzeka. Gdy jednak to ciało doradcze nie miałoby żadnego znaczenia, gdyby komisarz miał prawo ignorowania jego uchwał — przeto należałoby postanowić, że jeżeli komisarz nie zgadza się z opinią wydaną przez Wydział interesowanych, jest obowiązany sprawę w przeciągu trzech dni przedłożyć krajowej komisji komasacyjnej do rozstrzygnięcia.

c) Personal techniczny, potrzebny do prac geometrycznych, ustanawia Wydział krajowy, — a kwalifikacje od tych techników wymagane, postanowione zostaną rozporządzeniem, wydanem w porozumieniu z Wydziałem krajowym (§. 73. ust. szl.).

Ustawa szląska popełniła błąd kodyfikacyjny, dodając tu postanowienie, że wynagrodzenie techników ponosi fundusz krajowy i że Wydział krajowy ma prawo żądać zwrotu tych wydatków. Postanowienie to bowiem należy do rozdziału IV. „O kosztach komasacji“.

d) Ustawa szląska zawiera w §§. 79 do 81. dobre wskazówki co do sposobu oszacowania gruntów — wszakże w §. 83. zawarte jest postanowienie, które może całe postępowanie komasacyjne unicestwić. Powiedziano tam, że poszczególni właściciele mogą przeciw oszacowaniu wnosić do komisarza zarzuty, że komisarz jest obowiązany zarzuty te badać i utrzymywać w ewidencji, ale że te zarzuty dopiero w dalszem postępowaniu tj. przy ułożeniu planu komasacyjnego mogą być przedmiotem rozstrzygnięcia w toku instancji. Otóż jeżeli się zważy, że planu komasacyjnego podstawą jest oszacowanie, że każda zmiana w oszacowaniu pociąga za sobą zmianę całego planu komasacyjnego (zmienia się bowiem nie tylko stosunek dwóch gruntów), ale cyfry stosunkowe wszystkich gruntów, że wreszcie właściciele, którzy wnieśli zarzuty przeciw oszacowaniu, jeżeli te ich zarzuty nie są zbadane i rozstrzygnięte, będą przejęci obawą i będą usposobieni przeciw całemu planowi, to wydaje się praktyczniejszem, żeby te zarzuty zaraz w pierwszym stadyum, więc zaraz po oszacowaniu stały się przedmiotem orzeczenia w toku instancji.

e) W §. 96. jest mowa o licznych szczegółach, które mają być unormowane „im Verordnungswege“. Zamiast tego okólnika proponowałbym postanowienie, iż rozporządzenie wykonawcze wyda c. k. Namiestnictwo w porozumieniu z Wydziałem krajowym. Taż sama uwaga odnosi się do wszystkich tych paragrafów, w których jest mowa o unormowaniu pewnych szczegółów w drodze rozporządzenia.

f) W §. 111. mieści się postanowienie, które może być szkodliwem. Stworzony komasacją nowy stan posiadania i połączone z nim stosunki prawne i urządzenia gospodarcze mają być, jeżeli sam plan komasacyjny nie wystarcza do zupełnego wyjaśnienia stanu rzeczy, objęte osobnym dokumentem (recesem), który będzie

ułożony przez komisarza lokalnego i będzie przedmiotem postępowania w toku instancyj. Reces może być na dwie części podzielony w ten sposób, że reces główny przedstawi nowy stan posiadania, zaś przedstawienie innych, planu komasacyjnego bezpośrednio nie dyktających punktów, pozostawi się do osobnych pertraktacyj i do dodatkowego recesu.

Te postanowienia uważam jako niebezpieczne z dwóch powodów. Raz dlatego, że zostawiając drogę otwartą do ułożenia jeszcze niektórych punktów w tym tak zwanym recesie, mogą się przyczynić do pewnych niedokładności w samym planie komasacyjnym, skoro komisarz, układając plan liczyć będzie na możliwość uzupełnienia go w recesie — a powtóre, że ułożeniem, przyjęciem przez strony i zatwierdzeniem przez władzę planu komasacyjnego powinna być sprawa tak zakończona, aby do wykonania planu zaraz przystąpić można, zaś wszelkie dalsze pertraktacje, wszelki tok instancji co do szczegółów, planem komasacyjnym nieobjętych, tylko sprawę przewleka. Czas, jaki upłynie od zatwierdzenia do wykonania planu komasacyjnego, będzie w każdym razie czasem niejakiej niepewności co do stanu posiadania a więc i co do samego gospodarowania na gruntach, które mają uleść zmianom tak co do swej konfiguracji jak i co do osoby właściciela. Ustawa powinna zatem dążyć do tego, aby ten stan przejściowy ile można skrócić. Dlatego mniej szkody przyniesie pewna zwłoka w samym ułożeniu i zatwierdzeniu planu komasacyjnego — aniżeli następnie zwłoka w jego wykonaniu.

Z tego powodu wnosilibym, ażeby tak zwany reces przenieść do planu komasacyjnego w ten sposób, by on był razem z planem komasacyjnym ułożony i zatwierdzony. Jeżeliby zaś z jakich ważnych względów było to niemożliwem, w takim razie oświadczyłbym się przynajmniej bardzo stanowczo przeciw ustępowi drugiemu §. 111, który ten reces dozwala jeszcze dzielić na dwie części i nad każdą z nich osobno przeprowadzać pertraktacje przez cały tok instancyj.

8. Ustawa państwowa (§. 37) orzeka, że plan komasacyjny będzie uważany za przyjęty, jeżeli za nim oświadczy się większość bezpośrednio w komasacji interesowanych i jeżeli czysty dochód katastralny gruntów do tej większości należących a do komasacji wciągniętych wynosi najmniej dwie trzecie wszystkich do komasacji wciągniętych gruntów w. Następnie zaś postanawia w drugim ustępie tegoż paragrafu, że ustawodawstwo krajowe może ustanowić wyższą większość, wyższą stosunkowo kwotę czystego dochodu katastralnego, tudzież prócz tego postanowić pewną stosunkową powierzchnię gruntów, będących w posiadaniu tych, którzy za planem komasacyjnym głosują.

Ustawa szląska nie korzystała z prawa zmienienia postanowień ustawy państwowej co do tej większości i zatrzymała dosłownie cały pierwszy ustęp §. 37go. Kwestya tej większości jest tu bardzo ważna. Skoro bowiem mniejszość ma być wbrew swojej woli zmuszona nie tylko do dokonania komasacji, której sobie nie życzy — ale nawet do poddania się wykonaniu szczegółowego planu komasacyjnego, za którym nie głosowała — to oczywiście ta większość, która ma na mniejszości wykonać rodzaj przymusu, musi być bardzo poważna, jeżeli ten przymus ma być usprawiedliwiony. Z drugiej znowu strony nie należy zapominać o tem, że ci, którzy pragną komasacji, a zostaną przegłosowani, ulegają także rodzajowi przymusu, ponieważ nie mogą wykonać tego, w czem widzą dzielny środek podniesienia swego gospodarstwa. Co więcej: jeżelibyśmy wymagania co do większości postawili bardzo wysokie, utrudnimy przez to w całym kraju wykonanie bardzo ważnej rolniczej reformy, wtedy bowiem już mała mniejszość zdoła komasacji przeszkodzić, taką mniejszość zaś łatwo w każdej gminie znaleźć.

Do tych względów, utrudniających rozstrzygnięcie kwestyi, jakiej większości żądać, przybywa jeszcze w naszym kraju jeden wzgląd, z odrębnych naszych stosunków wypływający. Istnieją u nas obszary dworskie, jako odrębne od gminy jednostki administracyjne — istnieje jeszcze, wprawdzie nie w całym kraju, ale w licznych gminach pewna nieprzełamana dotąd nieufność gmin do dworów — istnieją ludzie, którzy z każdej sposobności korzystają, aby tę nieufność podniecić i agitacyjnie wyzyskać. W obec tego należy unikać wszystkiego, coby mogło dać powód do fałszywych podszeptów, że dwory chcą włóścianom komasację narzucić, i dla swoich celów gospodarczych ją wyzyskać. Że zaś zasadnicze wyłączenie gruntów dworskich od komasacji byłoby zupełnie nie racjonalne i niedopuszczalne,

w wielu bowiem miejscowościach posiadłości dworskie są także porozrzucane i komasacyi wymagają, w innych znowu wchodzą takimi klinami w posiadłości włościańskie, iż komasacyi gruntów rustykalnych bez wciągnięcia do niej gruntów dworskich wykonać nie można — przeto wydaje się koniecznem takie określenie większości, ażeby wspomniane wyżej możliwe podszepty nie miały nawet pozoru uzasadnienia. Z tych powodów sądziłbym, iż należy co do wymaganej większości zamieścić jakieś odrębne postanowienia na ten wypadek, jeżeli do komasacyi mają być także wciągnięte grunta obszarów dworskich.

Wnosiłbym przeto — ażeby:

a) W wypadkach, kiedy do komasacyi mają należeć same tylko grunta rustykalne zachować postanowienie ustawy państwowej t. j. prostą większość interesowanych i $\frac{2}{3}$ czystego katastralnego dochodu. To ostanie postanowienie chroni dostatecznie od nieusprawiedliwionej majoryzacyi. Ustanowienie jeszcze prócz tego pewnej powierzchni gruntów jako czynnika przy obliczaniu większości uważałbym za rzecz zbyteczną, ponieważ wymagane do większości $\frac{2}{3}$ katastralnego dochodu są już dostateczną rękojmią, iż przeważający interes ekonomiczny oświadczył się za planem komasacyjnym.

b) W wypadkach kiedy do komasacyi mają należeć także i grunta obszaru dworskiego, należy sprawę tak uregulować, ażeby obie strony nie tylko od nieuzasadnionej majoryzacyi ale i od samego jej podejrzenia ochronić.

W tym celu rozróżniłbym, czy wezwanie (prowokacya) do komasacyi wyszła od dworu czy od gminy. Jeżeli wyszła od dworu musi być rzecz tak postawiona, aby gmina miała pewność, że nie została przez dwór przegłosowana i do przyjęcia planu zmuszona, ale że ona sama za planem się oświadczyła. W tych wypadkach zatem należałoby postanowić, że plan komasacyjny będzie uważany za zatwierdzony, jeżeli za nim oświadczy się większość posiadaczy gruntów rustykalnych, do komasacyi wciągniętych i jeżeli ta większość sama reprezentuje więcej niż połowę czystego dochodu katastralnego tychże gruntów, zaś z doliczeniem dochodu z wciągniętych do komasacyi gruntów obszaru dworskiego, przynajmniej $\frac{2}{3}$ czystego dochodu katastralnego z całego obszaru komasacyjnego.

Jeżeli prowokacya do komasacyi wyszła nie od obszaru dworskiego ale od gminy, w takim razie znowu obszar dworski, skoro ma ulegać przymusowi, może uleść tylko przymusowi bardzo przeważnego ekonomicznego interesu. Na te wypadki zatem należy orzec, że do zatwierdzenia planu komasacyjnego potrzeba absolutnej większości głosów posiadaczy gruntów całego obszaru komasacyjnego i $\frac{2}{3}$ czystego dochodu katastralnego z całego obszaru.

Innemi słowy gmina byłaby do komasacyi zmuszoną tylko wtedy, jeżeli jej własna większość za komasacyą się oświadczy — obszar dworski może być wbrew swej woli zmuszony tylko wtedy, jeżeli pomimo jego głosów jest większość taka, iż reprezentuje ona $\frac{2}{3}$ dochodu katastralnego całości, t. j. gminy i obszaru dworskiego razem.

Skodyfikowane brzmiałyby zatem te postanowienia jak następuje:

Plan komasacyjny będzie uważany jako przyjęty, jeżeli za nim oświadczy się większość głosów bezpośrednio w komasacyi interesowanych i jeżeli czysty dochód katastralny gruntów do tej większości należących a do komasacyi wciągniętych, wynosi przynajmniej $\frac{2}{3}$ czystego dochodu katastralnego wszystkich gruntów w danym obszarze komasacyjnym do komasacyi wciągniętych. Postanowienie to obowiązuje także i w tych wypadkach, gdy do komasacyi mają należeć grunta należące do obszaru dworskiego i jeżeli prowokacya do komasacyi wyszła tylko od posiadaczy gruntów rustykalnych.

Jeżeli wszakże prowokacya do komasacyi wyszła od obszaru dworskiego, plan komasacyjny uważany będzie za zatwierdzony w takim razie, jeżeli za nim oświadczy się większość właścicieli wciągniętych do komasacyi gruntów rustykalnych i jeżeli czysty dochód katastralny z tych do tej większości należących gruntów wynosi $\frac{2}{3}$ czystego dochodu katastralnego wszystkich do komasacyi wciągniętych gruntów rustykalnych.

9. Ustawa państwowa orzekła (§ 43), iż wydatek na pensję komisarza lokalnego tudzież na jego koszta podróży i kancelaryjne ponosi skarb państwa — ustawodawstwo krajowe zaś orzeknie, kto ma bezpłatnie dostarczyć lokalu i utrzymywać go i inne z komasacyą połączone wydatki ponosić.

Ani w państwowej ani w szląskiej ustawie nie powiedziano nigdzie, kto ponosi wydatki krajowej komisji komasacyjnej, więc wydatek na referenta, biuro, ewentualną pomoc techniczną do ocenienia planów i t. p. Zdaje się jednak, że skoro ta Komisja urzęduje pod przewodnictwem i przy boku Namiestnika a referent ma być urzędnikiem rządowym, koszta te ponosić będzie także skarb państwa. W każdym razie kwestya ta wymaga wyjaśnienia, którego na konferencji z Rządem domagać się należy.

Co do innych wydatków zdawałoby się słusznem, żeby część ich ponosił kraj, skoro sprawa jest tak dalece uznana sprawą publicznego interesu, że skarb państwa przyczynia się także w pewnej części do kosztów. Sądziłbym, że ze względu na ten interes publiczny byłoby najwłaściwsiem, gdyby kraj wziął na siebie opłacanie sił technicznych, mających być pomocnikami komisarzowi lokalnemu — a to po pierwsze dla tego, że w ten sposób można uzyskać większy wpływ na mianowanie tych technicznych urzędników, a powtóre, że włościanin nasz najbardziej nie lubi opłacać kosztów nasłanych do gmin komisji lub urzędników, że wreszcie więcej będzie miał do całej czynności zaufania, jeżeli nie zacięży na nim żadne koszta póty, póki czynność nie jest wykonana. Z tych powodów jak nie mniej i ze względu na wielki interes publiczny wiążący się ze sprawą komasacji, sądzę, iż fundusz krajowy powinien ponieść tę ofiarę i dla tego sprzeciwiałbym się postanowieniu ustawy szląskiej (§. 73), iż fundusz krajowy ma prawo żądania od stron zwrotu tych wydatków, lub oznaczenia taryfy na poszczególne czynności.

To samo odnoszę do postanowienia §. 119 lit. a. ustawy szląskiej, mocą którego interesowani pokrywają wydatki na rzeczoznawców, do czynności komisyjnych używanych.

Natomiast powinni interesowani ponosić:

- a) koszta dostarczenia lokalu dla komisarzy;
- b) koszta podróży dla nich i dla personalu technicznego, o ile mają urzędować w miejscu więcej niż o 3 kilometry od stałego lokalu urzędowania odległym;
- c) koszta robotników, potrzebnych przy czynnościach pomiarowych i sprawienia najprostszycy przyrządów, sztang sygnałowych, palików do wytyczania i t. p.;
- d) kwoty wyrównawcze wypłacane w wypadkach, gdy przy zamianie gruntów wartość ich nie da się z całą ścisłością przeprowadzić;
- e) koszta odgraniczenia nowych posiadłości;
- f) wydatki na konieczne przy komasacji urządzenia, jak nowe drogi polowe, mostki, rowy i t. p.

Na wydatki te otrzymać musi komisarz lokalny zaliczkę z funduszu krajowego, z powodu, że podczas samej czynności przygotowawczej aż do zatwierdzenia planu komasacyjnego nie można z góry oznaczyć, jaki udział w pokrywaniu kosztów przypadnie na każdego interesowanego. Po ukończeniu czynności rozkłada się te koszta na interesowanych w stosunku do wartości gruntów każdego, które weszły do komasacji.

10. Ustawa państwowa (§. 44) pozostawiła ustawie krajowej swobodę orzeczenia, iż koszta komasacji, przypadające na interesowanych, mogą im być czy to z funduszu krajowego, czy też z jakiego zakładu przy współdziałaniu kraju jako pożyczka zaliczona „pod słusznymi warunkami“ — i że taka pożyczka ma mieć pierwszeństwo hipoteczne zaraz po rządowych podatkach, a ewentualnie po zobowiązaniach wobec spółek wodnych. Ustawa szląska orzekła, iż pożyczek tych udzielać będzie fundusz krajowy, z oprocentowaniem po 4% i ze spłatą w pięciu a ewentualnie według uchwały Wydziału krajowego w więcej ratach rocznych. Przyznała też tym pożyczkom prawo politycznej egzekucji.

Postanowienia te uważam jako słuszne a w naszych stosunkach nawet konieczne.

U nas gdzie do komasacji trzeba będzie zachęcać i gdzie sprawa ta niewątpliwie bardzo powoli rozwijać się będzie, taki fundusz pożyczkowy komasacyjny jest niezbędnym. Nie będzie on nawet — zwłaszcza w pierwszych latach — bardzo wielki, nie nałoży na kraj wielkiego ciężaru, to też może dla tem większej zachęty i ułatwienia należałoby postanowić, iż pożyczki te będą bezprocentowe.

B) Ustawa o oczyszczaniu lasów z obcych gruntów i o arondowaniu granic lasów.

Ustawa ta zawiera tylko ułatwienia w zamianie gruntów dokonywanej celem oczyszczania lasów z obcych gruntów i arondowania granic lasów — i uwalnia połączone z tem czynności od opłat i stempli.

Ustawodawstwu krajowemu nie zostawia ona żadnego pola, prócz tego, iż ustawa krajowa ma orzec o składzie krajowej komisji dla spraw tego rodzaju. Ustawa szląska też postanowiła tylko, że krajowa komisja komasacyjna, utworzona na podstawie poprzedniej ustawy ma o tych sprawach lasowych rozstrzygać za przybraniem do swego grona c. k. krajowego inspektora lasowego. Sądzę też, że i nasza ustawa powinna takie postanowienie zamieścić. Ustawa państwowa nie zawiera tu żadnego przymusu dla stron — zamiana musi być dobrowolna — ztąd też pożytku z tej ustawy tylko o tyle spodziewać się można o ile ułatwienia, ustawą tą przyznane, zachęcą posiadaczy lasów z jednej a leśnych enclaw z drugiej strony do tego, aby dobrowolnie przystępowali do układów o takie zamiany.

C) Ustawa o podziale wspólnych gruntów i regulowaniu wspólnych praw użytkowania i zarządu.

Ustawa niniejsza, która zawiera pod wielu względami postanowienia analogiczne, prawie równobrzmiące z ustawą komasacyjną ale jak wykażemy w zasadniczej kwestyi przymusu od niej znacznie się różni, — odnosi się do gruntów, co do których:

a) między byłymi dominiami a gminami albo byłymi poddanymi, tudzież między dwiema lub kilkoma gminami istnieją prawa wspólnego posiadania lub użytkowania — albo

b) które przez wszystkich lub niektórych członków gminy, członków jednej lub kilku części gminy albo agrarnych spółek skutkiem ich osobistego albo z posiadaniem gruntu połączonego wspólnictwa — albo też przez współuprawnionych na gruntach kolejno użytkowanych (Wechsel oder Wandelgründe) — wspólnie lub kolejno bywają użytkowane.

Te wspólności tedy mają być za pomocą niniejszej ustawy albo przez podział gruntów zniesione, albo też ma być co do nich uregulowane prawo użytkowania i zarządu.

Zaznaczyć zaraz należy, że w przeważnie największej liczbie wypadków — u nas przynajmniej podział ten a względnie ta regulacja będzie się odnosić do gminnych pastwisk lub lasów. To samo zaś wystarczy do ocenienia wielkiej ważności tej ustawy — wszak wiadomo jak mało skutku odnosiły dotychczas usiłowania władz nadzorczych skierowane ku temu, aby uregulować gminne pastwiska i podnieść kulturę na tych wspólnych gruntach obejmujących bardzo znaczne przestrzenie a dotąd pod względem kultury do najwyższego stopnia zaniedbanych. I właśnie dla tej ważności, tudzież z powodu zasadniczej różnicy między tą ustawą a pierwszą (komasacyjną) zamierzam co do tej ustawy zaproponować inne postępowanie aniżeli co do komasacyjnej.

Zasadnicza różnica między ustawą komasacyjną a tą, o której mowa, jest ta, że gdy ustawa komasacyjna nie zna przymusu w tem znaczeniu, iżby komasacja bez żądania stron z urzędu narzuconą i przeprowadzoną została (z wyjątkiem tylko jeżeli komasacja będzie specjalną ustawą krajową postanowioną w celu wykonania nawodnienia lub odwodnienia znaczniejszych przestrzeni) — to ustawa niniejsza pozostawia ustawodawstwu krajowemu możność postanowienia (§. 2 lit. c) czy i kiedy postępowanie podziałowe lub regulacyjne ma nastąpić z urzędu kiedy zaś dopiero na żądanie stron Jest zatem w tej ustawie dozwolony zupełny przymus — już nie tylko taki, który poddaje mniejszość woli większości, ale taki, który wszystkim regulację z góry narzuca. Jestto ze względu na wspomniane wyżej rozległe przestrzenie gminnych pastwisk, lasów i innych gruntów sprawa arcyważna — ustawa bowiem daje możność uregulowania w całym kraju tych niesłychanie zaniedbanych przestrzeni gruntów, których pożytek dzisiaj jest prawie żaden a mógłby bardzo być podniesiony. Ale też ma ta sprawa swoją bardzo drażliwą i trudną stronę, tu bowiem w interesie kultury krajowej sięga się do praw kroci tysięcy włościan w całym kraju, praw, do których oni bardzo wielką przy-

wiązują wagę. A jakkolwiek najmniejszej nie ulega wątpliwości, że taka regulacja wyjdzie w rezultacie na korzyść uprawnionych — to jednak w obec wielkiej ilości tych uprawnionych, w obec ich wielkiej na te swoje prawa drażliwości, wreszcie w obec możności stosowania przymusu — trzeba w tej sprawie postępować z największą ostrożnością.

Zachodzi tu jeszcze ta okoliczność, że stosunki, do których uregulowania niniejsza ustawa zmierza, są wszędzie, a w naszym kraju może w wyższym stopniu niż gdzieindziej bardzo różnorodne. Sposób użytkowania z pastwisk i lasów gminnych, wymiar tego użytkowania, sposób zagospodarowania etc. jest całemi okolicami a nawet i gminami odmienny. Zanim się tedy przystąpi do uchwalenia ustawy mającej te stosunki uregulować, należy je bardzo dokładnie zbadać.

Inny jeszcze wzgląd nakazuje co do tej ustawy przyjąć odmienny tryb postępowania. Ustawa komasacyjna była już kilkakrotnie przedmiotem bardzo gruntownych dochodzeń. W aktach Wydziału krajowego znalazłem obszernie opinie w sprawie komasacyjnej, udzielone Towarzystwu gospodarskiemu jeszcze przed powstaniem Wydziału krajowego, przez ludzi takich, jak s. p. Grocholski, Krzczunowicz, Krasicki Kazimierz i inni. W Sejmie kilkakrotnie była mowa o ustawie komasacyjnej. Dochodzenia ze strony rządu w latach 1876 do 1879 były bardzo skrętnie prowadzone przez starostów, którzy zasięgałi opinii licznych obywateli. Wyniki tych dochodzeń, ujęte w cały szereg zasadniczych postanowień lub pytań zostały w roku 1879 przez Wydział krajowy rozesłane wszystkim Wydziałom powiatowym — i jak wspominałem poprzednio, prawie przez wszystkie Wydziały powiatowe zaopiniowane. W ten sposób o potrzebie, użyteczności i zasadniczych podstawach ustawy komasacyjnej wyrobiła się w kraju pewna przeciętna opinia i kraj nie jest do niej nieprzygotowany. Można przeto już teraz do uchwalenia ustawy krajowej komasacyjnej przystąpić.

Inaczej z ustawą o podziale i uregulowaniu praw wspólnego użytkowania. Ten projekt nie był przedmiotem tak rozległych dochodzeń. Przedewszystkiem zaś nie były co do tego przedmiotu zapytywane Wydziały powiatowe, których opinia jest tu bardzo ważna. Rozchodzi się w tej sprawie przeważnie o wspólne gminne pastwiska lub lasy, stanowiące dobro gminne. Wydziały powiatowe mają nadzór nad zarządem gminnym, majątkiem i dobrem gminy. Nadzór ten w ostatnich kilku latach wykonywamy jest o wiele intensywniej niż dawniej, kiedy go prawie wszędzie zaniedbywano. Nie podobna żeby Wydziały powiatowe — jeżeli nie wszystkie, to przynajmniej ich większość nie były się zastanawiały nad tem, w jaki sposób możnaby te prawa wspólności bez szkody dla współników a z pożytkiem dla kultury uregulować — nie podobna aby niektóre z nich nie próbowały z większym czy mniejszym skutkiem dokonać we własnym zakresie jeżeli nie zupełnego uregulowania to przynajmniej ulepszenia tych stosunków. Z doświadczeń tych należy skorzystać i faktyczny stan rzeczy bardzo dokładnie rozpoznać, zanim się przystąpi do ułożenia projektu ustawy krajowej, która według §. 2-go ustawy państwowej miałaby zawrzeć liczne ważne postanowienia, już nie tylko formalistyczne, ale zasadnicze, co do których ustawa państwowa ustawodawstwu krajowemu zupełnie wolną zostawiła rękę.

Z tego też powodu wnoszę, aby co do tej ustawy nie powzięć obecnie żadnych zasadniczych postanowień, ale na konferencyi, która się ma odbyć w Namienictwie, wnieść o przeprowadzenie przedewszystkiem bardzo dokładnych dochodzeń

Dochodzenia te dzielę na dwie części:

1. Dokładne sprawdzenie faktycznego stanu rzeczy;
2. opinia czynników miejscowych co do całej ustawy w ogóle i co do tych jej postanowień, w których ustawodawstwu krajowemu pozostawiono wolną rękę.

Sprawdzenie faktycznego stanu rzeczy powinno być dokonane wspólnie przez Starostwa i Wydziały powiatowe z powodu, że tak jedne jak drugie władze rozporządzają już zapewne materiałami do tego przedmiotu się odnoszącymi, jak jedne tak drugie mają środki zebrania dalszych materiałów. Byłoby marnowaniem sił pracujących, gdyby każda z tych władz z osobna przeprowadzała całkowite dochodzenia co do faktycznego stanu rzeczy.

Dochodzenia te powinny obejmować następujące pytania:

1. Jakiego rodzaju grunta są w powiecie we wspólnem użytkowaniu gmin a względnie ich części lub członków gmin w §. 2. ustawy państwowej wymienionych? (role, łąki, pastwiska, lasy i t. p.);
2. podać przestrzeń każdego rodzaju tych gruntów w całym powiecie według poszczególnych gmin;

3. podać katastralny czysty dochód tych gruntów według ich rodzajów — gminami;

4. jaki jest sposób użytkowania — a mianowicie:

a) czy grunta są na wspólny rachunek zagospodarowane a względnie wydzielane, a dochód z nich rozdziela się między uczestników — i w jakim stosunku?

b) czyli też uczestnicy mają sami bezpośrednio użytkować z tych gruntów?

c) czy to bezpośrednio użytkowanie odbywa się w ten sposób, iż każdemu z uczestników oddana jest do użytku przypadająca na niego część gruntu? czyli też wszyscy mają prawo n. p. na całym pastwisku paść bydło albo z całego lasu gminnego brać drzewo lub ściółkę?

d) w takim razie jaka jest podstawa wymiaru prawa użytkowania każdego z uczestników? (czy w równych częściach? — czy według przestrzeni posiadłości własnej każdego? — czy według ilości posiadanego bydła? czy w inny sposób?)

e) czy istnieje zwyczaj kolejnego co roku użytkowania z gruntów ornych, będących we wspólnym użytkowaniu?

5. czy istnieją w gminach spisane i ogłoszone przepisy co do sposobu korzystania z dobra gminnego?

6. jaki jest stan gospodarstwa na tych posiadłościach będących we wspólnym użytkowaniu?

Wyniki tych dochodzeń w każdym powiecie, zebrane i podpisane przez Starostę i Wydział powiatowy, mogłoby potem zestawzić i opracować krajowe biuro statystyczne.

Drugą część pracy stanowiłoby zaopiniowanie. Kilkakrotnie już okazało się użytecznym, jeżeli w tym samym przedmiocie zbiera Namiestnictwo opinie Starostów a Wydział krajowy opinie Wydziałów powiatowych. Ten sam sposób postępowania radziłbym i tutaj zastosować.

Opinii tych należałoby zażądać co do następujących punktów:

1. czy w ogóle ustawa krajowa, o jakiej mowa, jest pożądana i obecnie na czasie?

2. czy i w jakich warunkach, grunta do których ustawa ma się odnosić, mają być między uczestników rozdzielone, kiedy zaś ma być tylko uregulowane prawo użytkowania i zarządu?

3. czy w takich wypadkach, kiedy grunta takie mają być łącznie z innymi poddane komasacji, podział ich pomiędzy uczestników jest konieczny?

4. czy i kiedy czynność podziału a ewentualnie uregulowania ma nastąpić z urzędu — a więc w sposób przymusowy — czyli też i kiedy tylko na żądanie (prowokację) uczestników?

5. jeżeli podział lub regulacja następuje na żądanie stron — jakiej większości uczestników wymagać do zatwierdzenia planu?

6. w razie uregulowania prawa użytkowania i zarządu — czy zarząd ten ma być poruczony gminie, czyli też wybranemu przez uczestników zarządcy?

7. czy i według jakich zasad łącznie z podziałem lub regulacją mają być także wykonane gospodarcze urządzenia, do porządnego trybu gospodarstwa potrzebne (drogi polowe, dojazdy, mostki, rowy etc.)?

8. jaki wpływ na tok tych spraw należy przyznać Wydziałom powiatowym i Wydziałowi krajowemu?

9. kto i w jakim stosunku ma ponosić koszt z postępowaniem podziałowym i regulacyjnym połączone?

Dopiero po zebraniu całego tego materiału i tych opinii możnaby przystąpić do ułożenia projektu ustawy. Sprawa zostanie przez to odwleczona o cały rok, ale z pewnością lepiej będzie załatwiona.

Ze względu wreszcie, że powyższy kwestyonaryusz został tylko *salva redactione* naszkicowany, należałoby jego redakcję porучycь ściślejszej mieszanej komisji.

We Lwowie, dnia 16. września 1891.

Romanowicz.

Protokół

obrad ankiety, zwołanej w celu ułożenia projektu ustaw krajowych o komasacyi gruntów rolnych, dzieleniu gruntów wspólnych i uwolnienia lasów od gruntów obcych.

We Lwowie dnia 22. września 1891.

Przewodniczył obradom Jego Ekscelencya JWny hr. Namiestnik
W obradach wzięli udział:

ze strony c. k. Namiestnictwa :

JWny. Radca dworu Włodzimierz hr. Łoś, Wny. krajowy Inspektor lasów
Antoni Góralczyk.

ze strony Wydziału krajowego, członkowie tegoż:

Wny. Edward Jędrzejowicz, Wny. Tadeusz Romanowicz

ze strony c. k. galic. Towarzystwa gospodarskiego:

Wny Dor. Piotr Gross,

ze strony głównego zarządu kółek rolniczych:

Wny. Dor. Herman Czech.

Gdy po ogłoszeniu ustaw państwowych z dnia 7. czerwca 1883 D. p. p. Nr. 92, 93 i 94 o komasacyi gruntów rolnych, uwolnienie lasów od gruntów obcych i dzieleniu gruntów wspólnych Sejm w uchwale z dnia 14. stycznia 1887 oświadczył się za potrzebą rychłego wprowadzenia w życie tych ustaw, poleciło Wysokie c. k. Ministerstwo rolnictwa reskrytem z dnia 9. czerwca 1887 l. 1926 wniesione w sejmie szląskim rządowe projekty ustaw krajowych wziąć za podstawę obrad ankiety złożonej z reprezentantów Wydziału krajowego tudzież towarzystw rolniczych i leśnych, której zadaniem byłoby objawić zdanie co do projektu takichże ustaw dla Galicyi. Z powodu zaszłych wątpliwości, czy ówczesna pora była stosowna do wprowadzenia w życie ustaw komasacyjnych, odroczone rozpoczęcie obrad a w myśl podjęcia ich na nowo powziął Jego Ekscelencya Pan Namiestnik w roku 1891, na co się też Wysokie c. k. Ministerstwo rolnictwa zgodziło.

Dzień obrad ankiety wyznaczono na 22. września 1891 i zaproszono do uczestnictwa reprezentantów Wydziału krajowego, c. k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego, Towarzystwa rolniczego krakowskiego, towarzystwa leśnego galicyjskiego i głównego zarządu kółek rolniczych, przeznaczając uchwalone już przez sejm szląski i sankcyonowane krajowe ustawy o komasacyi za podstawę obrad.

Z pomiędzy zaproszonych nie wzięli udziału w obradach ankiety Dor. Tadeusz Pilat ze strony galic. Towarzystwa gospodarskiego, p. Adam Jędrzejowicz ze strony Towarzystwa rolniczego krakowskiego tudzież pp. Władysław Tyniecki i Dor Godzimir Małachowski ze strony galic. Towarzystwa leśnego.

Po zagajeniu obrad przez przewodniczącego Jego Ekscelencyę hr. Namiestnika, wyłuszczył c. k. Radca dworu Hrabia Łoś przebieg sprawy, poczem Dor. Gross zażądał zawezwania do udziału w obradach reprezentantów stanu sędziowskiego, motywując ten wniosek tem, że w odnośnych ustawach zawarte są bardzo ważne postanowienia z prawa cywilnego i że potrzeba wysłuchać opinii sędziów w sprawie, w której oni także powołani będą decydować. Po wyjaśnieniu, że odnośne postanowienia z prawa cywilnego wyjęte są z ustaw państwowych i z tego powodu zmianie ułedz nie mogą, wnioskodawca odstąpił od tego wniosku.

W imieniu Wydziału krajowego zabrał głos p. Romanowicz, a stwierdziwszy raz jeszcze potrzebę wprowadzenia w życie ustaw o komasacyi, jakkolwiek nie obiecuje sobie rychłego z nich pożytku i zgodziwszy się na przyjęcie krajowych ustaw szląskich za podstawę obrad, wyraził wątpliwości pod względem wprowadzenia w życie ustawy o dzieleniu gruntów wspólnych, wskazując na trudności, wynikające z różnorodności stanu faktycznego, który nietylko w Galicyi wschodniej a zachodniej, lecz w pojedynczych okolicach jednej i drugiej części kraju a nawet w pojedynczych gminach inaczej się przedstawia.

Grunta te są przeważnie dobrem gminnem, uzyskanem w wielkiej części w zamian za zniesione służebności gruntowe. Z uwagi na zachodzącą potrzebę zbadania tych stosunków faktycznych wniósł przeto, by przeprowadzić dyskusyę tylko nad projektem ustaw o komasacyi gruntów rolnych i o uwolnieniu lasów od gruntów obcych, a dyskusyę nad projektem ustawy o dzieleniu gruntów wspólnych odroczyć aż do zebrania dat o stosunkach faktycznych, i wysłuchania opinii starostw i wydziałów powiatowych, którym rozesłać należy stosowny kwestyonaryusz. Po dłuższej dyskusyi, w której wzięli udział p. Czecz podnosząc związek pomiędzy ustawą o komasacyi a ustawą o niepodzielności spadków włościańskich, p. Jędrzejowicz popierając wniosek p. Romanowicza, pp. Dor. Gross i hr. Łoś i po zreasumowaniu dyskusyi przez przewodniczącego Jęgo Ekscelencyę hr. Namiestnika, przyjęto wniosek p. Romanowicza i powierzono pp. hr. Łosiowi i Romaniczowi ułożenie kwestyonaryusza dla Starostw i Wydziałów powiatowych. Następnie przystąpiono do dyskusyi szczegółowej nad projektem ustawy o komasacyi gruntów rolnych, biorąc jednak tylko te ustępy i §§. pod obrady, co do których członkowie ankiety zgłosili wnioski odmienne od postanowień krajowej ustawy szląskiej.

Przeprowadziwszy dyskusyę, postanowiono w projekcie ustawy krajowej dla Galicyi przyjąć następujące zmiany:

w §. 3 ustępie 9 do gruntów, wyjętych od komasacyi wyraźnie także zaliczyć grunta, zajęte pod eksploatacyę nafty;

w §. 21 zastrzedz nominacyą referenta krajowej komisyi tudzież nominacyą komisarzy lokalnych Namiestnikowi, a nominacyę członków komisyi ze stanu sędziowskiego Prezydentowi wyższego Sądu krajowego we Lwowie;

w §. 67 przedłużyć termin obowiązujący mniejszości, która żąda postępowania komasacyjnego, do dwóch lat;

w §. 71 zamieścić postanowienie, że do wydziału interesowanych należeć mają także przełożeni obszarów dworskich;

a w §. 72 że w razie niezgodności zapatrywań komisarza lokalnego z zapatrywaniami wydziału zasięgnąć należy rozstrzygnięcia komisyi krajowej;

w §. 83 zamieścić postanowienie, że zarzuty przeciw oszacowaniu czyli wypośredkowaniu wartości gruntów na podstawie planu bonifikacyjnego i zaklasowania należy rozstrzygnąć w toku instancyi przed przystąpieniem do wypracowania planu komasacyjnego;

w §. 96 zamieścić postanowienie, że wydanie rozporządzeń wykonawczych nastąpi po wysłuchaniu Wydziału krajowego;

w §. 111 zamieścić postanowienie, że tak zwany reces należy ułożyć i rozstrzygnąć wraz z planem komasacyjnym, a gdyby to w pewnych wypadkach z ważnych powodów było niemożliwem, aby go przynajmniej nie dzielić na dwie części, lecz w jedną ułożyć całość;

wreszcie do §§. 73 i 109 postanowiono zasadę, że płace sił technicznych mających być pomocnemi komisarzowi miejscowemu i kosztu znawców powinien pokrywać fundusz krajowy.

Po dłuższej dyskusyi o stanowisku właścicieli obszarów dworskich w obec właścicieli gruntów rustykalnych pod względem komasacyi uchwalono nie wprowadzać żadnej zmiany w unormowanym w §. 37. ustawy państwowej sposobie liczenia większości interesowanych.

Diskusyę nad §§. 8, 9 i 10 jako będącymi w związku z ustawą o dzieleniu gruntów wspólnych odroczone aż do podjęcia rozpraw nad tą ustawą.

Następnie przyjęto bez dyskusyi projekt ustawy o uwolnieniu lasów od gruntów obcych w brzmieniu ustawy szląskiej, poczem zamknięto obrady.

Protokół

obrad ankiety zwołanej w celu ułożenia projektu ustawy krajowej
o dzieleniu gruntów wspólnych.

Lwów, dnia 12. maja 1896.

Przewodniczył obradom: J. E. Książę Namiestnik.

W obradach wzięli udział:

ze strony c. k. Namiestnictwa:

JW. Radca Dworu Włodzimierz hr. Łoś, W. Radca Namiestnictwa Dr. Juliusz Kleeberg, jako referent, W. Krajowy Inspektor lasów Antoni Goraleczyk,

ze strony Wydziału krajowego, członkowie tegoż:

W. Edward Jędrzejowicz, W. Tadeusz Romanowicz,

ze strony c. k. galic. Towarzystwa gospodarskiego we Lwowie:

W. Mieczysław Onyszkiewicz,

ze strony c. k. Towarzystwa rolniczego w Krakowie;

W. Dr. Adam Jordan, W. Prof. Dr. Juliusz Leo,

ze strony głównego Zarządu kółek rolniczych.

W. Bolesław Augustynowicz,

ze strony galic. Towarzystwa leśnego Lwowie:

W. Dr. Godzim r. Małachowski, Adwokat krajowy, W. Alfred Rosenberg, c. k. nadzorca lasów i dóbr skarbowych, W. Jan Ligmon, Dyrektor lasów.

Protokół prowadzi c. k. Komisarz powiatowy, Henryk hr. Morstin.

J. E. Książę Namiestnik powitał zebranych członków ankiety i zagał obrady, poczem udzielił głosu c. k. Radcy Namiestnictwa Dr. Kleebergowi jako referentowi.

C. k. Radca Namiestnictwa Dr. Kleeberg przedstawił dotychczasowy przebieg sprawy, a mianowicie wynik ankiety odbytej dnia 22. września 1891 oraz wynik wydanych zarządzeń celem zebrania dat potrzebnych do przeprowadzenia dyskusji nad ustawą o dzieleniu gruntów wspólnych.

Następnie zabrał głos Dr. Małachowski imieniem Towarzystwa leśnego, a godząc się na przeprowadzenie dyskusji nad projektem ustawy o dzieleniu gruntów wspólnie używanych, prosi o reasumę dyskusji nad ustawą o uwolnieniu gruntów leśnych od enklaw po nadejściu odpowiedzi na kwestyonarysz, który Towarzystwo lasowe rozesłało. Po przeprowadzonej dyskusji uchwalono, by Towarzystwo leśne opinię swą w tym względzie nadesłało Namiestnictwu, które według własnej oceny zwoła ponowną ankietę, albo też tę opinię dodatkowo przedłoży Ministerstwu rolnictwa.

Przystępując do dyskusji nad ustawą o dzieleniu gruntów wspólnych, p. Romanowicz wyraża życzenie, by skodyfikowane projekta tych ustaw, przed przedłożeniem ich Ministerstwu, Namiestnictwem dzielilo Wydziałowi krajowemu do zaopiniowania. C. k. Radca Dworu hr. Łoś wyjaśnia, że Namiestnictwo nie jest upoważnione do wypracowania projektu tych ustaw, lecz Ministerstwo rolnictwa zastrzegło sobie przedłożenie projektu rządowego, przyczem o ile to będzie możliwem, uwzględni życzenia wyrażone przy obradach ankiety; nie przeszkadza to jednak, aby Ministerstwu zakomunikować życzenia Wydziału krajowego, by wypracowany projekt ustawy przed uzyskaniem Najwyższego upoważnienia do wniesienia w Sejmie, udzielony był Wydziałowi krajowemu do przejrzenia.

Następnie przystąpiono do dyskusji nad ustawą o dzieleniu gruntów wspólnych. Po przemówieniach kilku członków ankiety J. E. Książę Namiestnik zauważył, że dyskusja powinna się głównie toczyć nad tem, kto ma prowokować podział i nad oznaczeniem kwalifikowanej większości uczestników do uskutecznienia prowokacji.

Prof. Dr. Leo przedstawia, że podziały wspólnych gruntów mogą zachodzić w trzech wypadkach, mianowicie: między dwoma gminami, 2) między gminą a obszarem dworskim i 3) co najczęściej będzie zachodzić, podział gminnego pastwiska między poszczególne grupy mieszkańców (tak zw. przysiółki). Pierwsze dwa wypadki potrzeby podziału tylko wyjątkowo będą zachodzić, i zgadza się ze zdaniem p. Romanowicza, aby w tych razach podział był koniecznie z urzędu przeprowadzony; co się tyczy podziału między przysiółki, byłby za podziałem, przecoby utrzymano faktycznie istniejące stosunki, jednakowoż czasem utrzymanie wspólności byłoby wskazanem a pod tym względem Wydziały powiatowe miałyby wydawać opinie, czy dzielenie jest wskazane ze względu na podniesienie kultury. Prof. Dr. Leo proponuje prowadzić dyskusję najprzód nad kwestyą „dzielić czy nie dzielić“ a potem nad postanowieniami o prowokacji.

W dalszej dyskusji w tym przedmiocie wzięli udział: Dr. Małachowski, P. Jędrzejowicz, Dr. Jordan, P. Romanowicz, P. Onyszkiewicz, Dr. Leo i Dr. Kleeberg, poczem uchwalono: 1) że w wypadkach podziału gruntu wspólnego między obszarem dworskim a gminą i między dwoma gminami, prowokacja zgodnie z postanowieniami ustępów 1 i 2 § 5 ustawy szląskiej, ma wychodzić od stron lub Rad gminnych, względnie od Wydziału powiatowego w zastępstwie gmin;

2) co do podziału gruntów wspólnie użytkowanych między poszczególne grupy mieszkańców gminy (np. przysiółki), to podział ma przyjść do skutku na żądanie bądź gminy bądź poszczególnionych grup mieszkańców gminy, jeżeli według opinii Wydziału powiatowego nie stoją temu na przeszkodzie względy na regulację kultury.

Co do podziału szczegółowego (Specialtheilung) przyjęto jako zasadę, że należy podział taki o ile możności utrudnić i że lasy gminne oraz pastwiska (Hutweiden) będące dobrem lub majątkiem gminnym, z reguły nie mają być dzielone tylko regulowane, a wyjątkowo tylko wtedy można zezwolić na podział małej części, jeżeli zmiana kultury dla dobra gminnego jest pożądaną a podział będzie korzystny dla uczestników.

Tu obejmuje przewodnictwo J. W. Radca Dworu hr. Łoś.

W dalszym ciągu dyskusji uchwalono jeszcze do §. 6 ustawy szląskiej, że podział spółek prywatnych nastąpić ma albo na żądanie przynajmniej połowy uczestników, których użytkowanie przedstawia więcej jak połowę wartości użytkowej wspólnego gruntu albo też bez względu na wartość na żądanie większości dwóch trzecich uczestników, jeżeli się to zgadza z ich korzyścią i nie sprzeciwia się względem publicznym.

Co do zasad regulacji użytkowania (§. 10 i następne ustawy szląskiej) uchwalono po dyskusji, aby znacznie rozszerzyć ingerencję Wydziałów powiatowych na sprawy zarządu dobra gminnego i żądać równocześnie odpowiedniej zmiany §. 68 ustawy gminnej.

Na tem przerwano obrady o 2-giej popołudniu a rozpoczęto je napowrót o godzinie 4 tej.

W dalszym ciągu dyskusji uchwalono do §. 33 ustawy szląskiej, aby delegał Wydziału krajowego do komisji lokalnej dla zapewnienia mu większej powagi byt, tak jak dla Szlązka jest ustanowione, mianowany przez Wydział krajowy a nie przez Wydział powiatowy.

Do §. 37 ustęp 1 ustawy szląskiej uchwalono dodać w nawiasie, że komisarz lokalny ma z urzędu przesłuchać Zwierzchność gminną, a także („przełożonego obszaru dworskiego“).

Co do postanowienia §. 59 ustawy szląskiej względem wyboru zarządcy, wywiązała się obszerniejsza dyskusja, przyczem Dr. Małachowski podniósł, że uszykowanie poszczególnych ustępów tego paragrafu jest wadliwe i stąd pochodzi pewna niejasność co do postanowień, jakiemu i czyjemu orzeczeniu przegłosowani uczestnicy winni się poddać. C. k. Radca Dworu zwrócił uwagę na to, że według brzmienia tego paragrafu, przepisy odnośne mają być właśnie unormowane w osobnym statucie (Verwaltungsstatut), w obec czego uchwalono, że należałoby zmienić postanowienia

tego paragrafu ustawy szląskiej w ten sposób, że uczestnicy mają przedstawić do zatwierdzenia Wydziału powiatowego wybranego przez siebie zarządcę; jeżeli zaś Wydział powiatowy nie zatwierdzi przedstawionego zarządcy a uczestnicy innego nie wybiorą albo przedstawiają znowu nieodpowiedniego, to zamianuje zarządcę Wydział krajowy na przedstawienie Wydziału powiatowego; o ile chodzi o lasy, zarządca ma być ustanowiony zawsze w porozumieniu z Wydziałem krajowym Postanowienie to ma się odnosić tak do dobra gminnego jak i do spółek prywatnych, o ile interes publiczny i ekonomiczny tego wymaga.

Co do recesu (§. 68 ustawy szląskiej) zaznacza Radca Dr. Kleeberg, że przy ankiecie w r. 1891 przy sposobności obrad nad ustawą komasacyjną zapadła już uchwała, aby reces był ułożony tylko w jednej części równocześnie z planem i że nie należy dzielić go na dwie części. Dr. Małachowski zaznacza, by przedstawić Ministerstwu, aby zamiast wyrazu „reces“, który w terminologii prawniczej ma zupełnie inne znaczenie, użyć innego odpowiedniejszego wyrazu, albo słowo to, umieszczone w nawiasie zupełnie opuścić.

W końcu wywiązała się dyskusya nad kwestyą pokrycia kosztów podziału i regulacyi. Pp. Dr. Leo, Dr. Małachowski, Dr. Jordan i Dr. Kleeberg proponowali, aby płace sił tethnicznych mających być pomocnemi komisarzowi miejscowemu i kosza znawców podobnie jak to uchwalono przy ustawie o komasacyi gruntów, ponosił fundusz krajowy; p. Jędrzejowicz imieniem Wydziału krajowego oświadczył jednak, że na to zgodzić się nie może, ponieważ postanowienie takie zbyt obciążałoby fundusz krajowy, zwłaszcza że regulacya leży głównie w interesie właścicieli i gmin często zamożniejszych — i przemawiał za zatrzymaniem odnośnych postanowień ustawy szląskiej. Na wniosek Dr. Małachowskiego uchwalono zatrzymać postanowienia ustawy szląskiej z tem, że ankietę uznaje wprawdzie, że Wydział krajowy powinien mieć prawo żądania zwrotu kosztów od interesentów, ale że wolno mu też w wypadkach gdy chodzi o niezamożnych uczestników lub uboższe gminy, nie żądać zwrotu kosztów.

Na tem obrady zakończono, poczem Dr. Małachowski imieniem Towarzystwa leśnego prosi o udzielenie odpisów protokołów ankiety z roku 1891 i dzisiejszej, a c. k. Radca Dworu hr. Łoś prosi Dr. Małachowskiego o przedłożenie na piśmie wniosków ułożonych na podstawie wyniku nadesłanych kwestyonaryuszy co do uwolnienia lasów z enklaw, które wnioski dodatkowo Ministerstwu rolnictwa przedłożone zostaną.

Sanguszko mp.

c. k. Namiestnik

Łoś mp.

c. k. Radca Dworu.

Dr. Juliusz Kleeberg mp.

c. k. Radca Namiestnictwa.

Morstyn mp.

c. k. Komisarz powiatowy,
prowadzący protokół.

U s t a w a

z dnia . . . . . o komasacyi gruntów rolnych.

Za zgodą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem rozporządzam na podstawie zawartych w ustawie państwowej z 7. czerwca 1883 Nr. 92. Dz. p. p. postanowień o komasacyi gruntów rolnych, co następuje.

Rozdział pierwszy.

O komasacyi w ogólności.

§. 1.

Celem skuteczniejszego zagospodarowania mogą być grunta rolne pewnego oznaczonego obszaru przy współdziałaniu władzy poddane komasacyi a to stosownie do przepisów niniejszej ustawy i zarządzeń, które na jej podstawie wydane będą.

Grunta, które stosownie do niniejszej ustawy były już komasowane, mogą wbrew woli posiadacza uleść ponownie komasacyi tylko wtedy, gdy to postanowionem zostanie ustawą krajową w celu odpowiedniejszego przeprowadzenia osuszenia lub nawodnienia znaczniejszych obszarów (§. 1. ustawy państwowej).

§. 2.

Za grunta rolne w rozumieniu ustępu pierwszego §. 1. należy uważać:

1. Role, łąki, pastwiska, ogrody w polu, chmielarnie, między i trawniki, bez różnicy, czy na tych gruntach są zasadzone drzewa lub nie;

2. Drogi, przegony (drogi dla przepędu bydła) rowy i nieużytki.

Na równi z gruntami rolnymi należy nadto w rozumieniu niniejszej ustawy uważać:

3. Odosobnione parcele leśne, zarośla, kępy, albo parcele przeznaczone do zalesienia, które bądź to położone są między gruntami wymienionymi pod 1. i 2. bądź też między nie wchodzą, wszakże o tyle, o ile trwałe użycie tych parcel na inne cele, aniżeli na kulturę leśną jest w interesie publicznym dopuszczalnym, a wciągnięcie tychże do komasacyi może komasacyę ułatwić, lub jej przynajmniej nie utrudni.

§. 3.

Grunta, które do wymienionych w §. 2. kategorii nie należą, albo też wprawdzie do nich należą, ale z powodu swego szczególnego położenia lub właściwości mają taką wartość gospodarczą, że jej przez odstąpienie innego gruntu wynagrodzić nie można, nie mogą być włączone do komasacyi wbrew woli posiadacza wyjąwszy wypadku w ustępie drugim §. 1. przewidzianego.

Do takich gruntów zalicza się przedewszystkiem:

1. grunta, które z powodu swojego położenia uważa się za place budowlane albo za otoczenie pomników, lub grobów rodzinnych;

2. ogrody domowe i parki;

3. grunta otoczone murem na zaprawie wapiennej;

4. grunta przeznaczone głównie na uprawę wina lub owoców;

5. chmielarnie, które istnieją przynajmniej trzy lata i zajmują co najmniej pół hektara zwartej powierzchni;

6. lasy, które nie podpadają pod postanowienia §. 2. l. 3.;

7. kopalnie żwiru, szutru, gliny, marglu i piasku, łomy kamienia, wapna i łupku, pokłady torfu i gipsu, o ile te kopalnie, łomy i pokłady są w użytkowaniu;

8. grunta, na których znajdują się źródła mineralne, o ile tych gruntów potrzeba do odpowiedniego użytkowania źródeł, niemniej te grunta, które czasowo lub stale znajdują się pod wodami stojącymi, służącymi do hodowli ryb, do celów przemysłowych, albo też mającymi dla gospodarstwa domowego osobliwą wartość;

9. grunta, które jako warpiska (hałdy) lub jako place składowe albo też w inny sposób służyć mają dla technicznego ruchu górnictwa lub innego zakładu przemysłowego, albo też dla eksploatacji nafty (§. 1. ustawy z 17. grudnia 1834 Nr. 35. Dz. u. kr. z r. 1836

§. 4.

Grunta, które wskutek swego położenia narażone są na osobliwe szkody, albo na których ciężą takie ciężary, które w rzeczy samej utrudniają komasację, mogą być wyłączone od komasacji chociażby nawet należały do kategorii gruntów w §. 2. wyszczególnionych lub chociażby mogły być wciągnięte do komasacji na podstawie danego po myśli §. 3. zezwolenia posiadacza.

Do takich gruntów należy przedewszystkiem zaliczyć te, które w porównaniu z innymi gruntami obszaru komasacyjnego są narażone na znacznie większe niebezpieczeństwo, uszkodzenia przez zasypianie, usuwanie się, odrywanie brzegów lub przez wylewy, albo na których ciężą znacznie wysokie lub co do wartości trudno dające się oznaczyć ciężary realne.

§. 5.

Obszar, na który ma się rozciągać komasacja (ustęp pierwszy §. 1.), musi się składać albo

1. z całej gminy katastralnej, albo

2. z jednego lub kilku łańców należących do jednej lub kilku gmin katastralnych, które albo są oddzielone naturalnymi lub sztucznymi granicami, jako to: gościńcami, drogami lub torami kolejowymi, lasami, winnicami lub innymi gruntami niepodpadającymi w myśl §. 3. komasacji; albo też które wskutek zagospodarowania przedstawiają się jako samoistny obszar skutkiem tego, że należą do gospodarstw w jednej miejscowości położonych. W obu jednak powyższych wypadkach zachodzić musi warunek, iż z takiej ograniczonej komasacji można się przecież spodziewać wydatnych korzyści dla kultury krajowej, i że przez to nie zostanie udaremnioma możliwa w przyszłości rozleglejsza komasacja, któraby przyniosła prawdopodobnie jeszcze znaczniejsze korzyści.

§. 6.

W obrębie obszaru komasacyjnego, oznaczonego według §. 5. mają być przedmiotem komasacji wszystkie te grunta, które należą do kategorii podanych w §. 2., albo też, o ile podpadają pod postanowienia §. 3., które za zezwoleniem posiadaczy wciągnięte zostają do komasacji.

Od komasacji zostają wyłączone tylko te grunta obszaru komasacyjnego, które nie należą do żadnej kategorii oznaczonej w §. 2. następnie te, których posiadacze nie udzielili wymaganego w §. 3. zezwolenia, a w końcu te, które na podstawie §. 4. są wyłączone.

§. 7.

Wyjątkowo poza granice oznaczonego w §. 5. obszaru komasacyjnego, względnie przy rozszerzeniu tegoż obszaru, mogą być wciągnięte do komasacji:

1. grunta sąsiednie, których posiadacze żądają wciągnięcia, jeżeli to komasacyę ułatwia, albo przynajmniej jej nie utrudnia;

2. sąsiednie grunta rolnicze (§. 2.) nawet wbrew woli posiadaczy, o ile włączenie takich gruntów pożądanem jest do uzyskania stosownego odgraniczenia gruntów przeznaczonych do wymiany albo do stosownego założenia urządzeń gospodarczych (§. 10).

§. 8.

Jeżeli między gruntami, które mają stanowić przedmiot komasacyi, znajdują się takie, co do których albo

a) istnieje wspólne posiadanie lub prawo wspólnego użytkowania między byłą zwierzchnością a gminą albo byłymi poddanymi, jakoteż między dwoma lub więcej gminami, albo

b) które są w wspólnym lub kolejnym użytkowaniu czy to wszystkich lub niektórych członków jednej gminy, czy też jednej lub kilku części gmin, sąsiadów, albo spółek gospodarczych a to wskutek ich osobistej lub z posiadaniem połączonej wspólności;

w takim razie, o ile nie ma zastosowania postanowienie następnego §. 9., musi nastąpić zniesienie praw wspólnego posiadania i użytkowania tych gruntów, przez połączyć się mający z komasacyą podział własnie tych gruntów, względnie przez odpowiednie uwzględnienie praw poszczególnionych uczestników przy zbadaniu i oznaczeniu wynagrodzenia mającego na nich przypaść w komasacyi.

Prawa poszczególnionych uczestników należy oznaczyć podług postanowień ustawy krajowej z dnia . . . . . Nr. . . . Dz. u. kr. o dzieleniu wspólnych gruntów i regulacyi wspólnych praw użytkowania i zarządu.

§. 9.

Jeżeli między wymienionymi w §. 8. gruntami znajdują się lasy, które w myśl §. 3. wciągnięte zostały do komasacyi za zezwoleniem posiadaczów, w takim razie podział może mieć miejsce tylko o tyle, o ile to nie stanie na przeszkodzie zwykłej kulturze i odpowiedniemu zagospodarowaniu pojedynczych części. Gdyby i nadal pozostać miała wspólność dla poszczególnych części — muszą być odnośne stosunki uregulowane według postanowień ustawy krajowej, w ostatnim ustępie §. 8. powołanej.

Co do gruntów innego rodzaju kultury może być całkowite lub częściowe utrzymanie wspólności, jako wyjątek od reguły §. 8. tylko wtedy dozwolone, jeżeli za tem przemawiają szczególne względy gospodarze.

Jednak także i w tym wypadku ma być przeprowadzoną regulacya według powołanej ustawy.

§. 10.

Z komasacyą musi być połączonem wykonanie wszystkich tych wspólnych urządzeń, które są niezbędne w tym celu, aby grunta otrzymane w zamian miały ile możności wolny od służebności dostęp i ażeby przydatne były do odpowiedniego użytku gospodarczego. W szczególności wykonaniem być musi założenie względnie przełożenie lub uregulowanie dróg, rowów, potoków i mostów. Osobom bezpośrednio w komasacyi nie interesowanym przysługuje przeciw tego rodzaju zarządzeniom prawo wniesienia zarzutów tylko w takim wypadku, gdyby stąd wyniknąć dla nich miała znaczna szkoda.

Bliższe postanowienia co do tych urządzeń zawarte są w części III. rozdziału drugiego.

§. 11.

Niepolegające na służebnościach prawo wspólnego wypasania bydła na gruntach włączonych do komasacyi może być wykonywane po objęciu gruntów wymienionych już tylko za zezwoleniem posiadaczy tych gruntów, nie naruszając przez to utrzymanego i uregulowanego w myśl 2. ust. § 9. prawa pasania na wspólnych gruntach.

§. 12.

Prawa zabezpieczone na rzecz osób trzecich na gruncie do wymiany przeznaczonym, zostaną przeniesione na grunt wymieniony bez opłaty należności prawnych, jeżeli równocześnie z przeniesieniem nie będzie zainstabulowaną ani zmiana w osobie uprawnionego ani też zmiana w rozciągłości prawa.

Przeniesienia majątku lub nabycia praw na podstawie planu komasacyjnego wolne są od opłaty należności w przeciągu 15-letniego okresu, licząc od dnia, z którym niniejsza ustawa wejdzie w życie. (§. 4. ustawy państwowej).

§. 13.

Wszelkie podania, protokoły, załączniki, dokumenty prawne, oświadczenia, wypisy aktów, orzeczenia, ugody, uwierzytelnienia i widymaty są w postępowaniu komasacyjnym, o ile z nich nie robi się innego użytku, wolne od stempli i bezpośrednich należności. Potrzebne do tego postępowania odbitki map katastralnych będą wydawane za opłatą połowy taksy (§. 5. ust. państw.).

Rozdział drugi.

I. O władzach dla spraw komasacyi.

§. 14.

Dla spraw komasacyjnych są właściwymi:

- a) Zaprzysiężeni komisarze miejscowi,
- b) Komisya krajowa przy krajowej władzy politycznej,
- c) Komisya ministeryalna przy ministerstwie rolnictwa.

Gdzie w ustawie niniejszej jest mowa o władzach bez bliższego oznaczenia, rozumieć należy władze wyżej wymienione (§. 6. u. p.).

§. 15.

Właściwość tych władz od chwili ogłoszenia w urzędowej gazecie krajowej, przewidzianego w §. 69, względnie w § 96. niniejszej ustawy, rozciąga się do przeprowadzenia rozpraw i wydania orzeczeń co do wszystkich faktycznych i prawnych stosunków, które przy przeprowadzeniu komasacyi nie mogą pozostać w dotychczasowym stanie, i wyklucza od dnia powyższego ogłoszenia właściwość tych władz, do których ustawowego zakresu działania należą te sprawy wówczas, kiedy nie idzie o komasację.

Wyjątek stanowią spory o własność lub posiadanie gruntów włączonych do postępowania komasacyjnego, które nawet po tem ogłoszeniu należą przed sędzięgo zwyczajnego; dalej:

sprawy, które dotyczą kolei żelaznych lub dróg publicznych i które uregulowane są ustawą budowlaną, o ile w tego rodzaju sprawach po wszelkie potrzebne rozstrzygnięcia lub zarządzenia także po wydaniu owego ogłoszenia udawać się należy do tych władz, do których ustawowego zakresu należą (§. 7. ust. p.).

§. 16.

Jeżeli spory, w sposób przewidziany w §. 15., ustęp 1., z komasacją w związku zostające, już przed wspomnianem tamże ogłosze-

szeniem wytoczone zostały przed sędzią zwyczajnym, ogłoszenie to nie narusza uzasadnionej w taki sposób kompetencji. Jednakże tego rodzaju spory, o ile do nich nie ma zastosowania procedura cywilna w myśl art. XLVII. ustawy wprowadzającej (ustawa z 1. sierpnia 1895. Nr. 112 Dz. p. p.) mają być od dnia powyższego ogłoszenia dalej prowadzone według przepisów o postępowaniu sumarycznym, wyjąwszy, gdyby przez to nabyte już przez jedną lub drugą stronę sporną prawo formalne miało doznać uszczerbku (§. 8. ust. p.).

§. 17.

Jeżeli grunta kategorii w §. 8. wymienionej włączone zostały do komasacji, to i w tym razie władze w §. 14. wymienione są właściwymi także co do podziału tych gruntów, względnie co do uregulowania wspólnych praw użytkowania i zarządu tych części gruntów, które mają pozostać niepodzielonemi, a to według postanowień ustawy krajowej z dnia

Władze te, z wyjątkami wynikającymi z ustępu drugiego i trzeciego §. 15., są właściwymi także co do wszystkich kwestyi, które pozostają w związku z założeniem w §. 10 wymienionych urzędów gospodarczych, jakoteż z uregulowaniem ich przyszłego utrzymania.

Są one w końcu właściwymi i w tych sprawach, które w celach komasacji wymagają orzeczenia pod względem prawa leśnego.

Przy tem przepisy prawa wodnego, względnie przepisy leśne o tyle wejdą w zastosowanie, o ile ustawa niniejsza w pierwszym ustępie powołana nie zawiera odmiennych postanowień.

§. 18.

Dochodzenie spornych żądań stron należy do komisarza miejscowego, rozstrzygnięcie do komisji krajowej, z prawem odwołania się do komisji ministeryalnej.

Komisye te mają orzekać według postanowień odnośnych ustaw, przyczem po dokładnem ocenieniu całej treści rozprawy, nie kępując się żadnemi prawidłami dowodowemi, osądzą, czy jakie faktyczne twierdzenie uznane ma być za prawdziwe lub nie.

Okoliczności, które na ich przekonanie wywarły wpływ decydujący, przytoczą w uzasadnieniu swoich orzeczeń (§. 9. u. p.).

§. 19.

Komisarzy miejscowych mianuje namiestnik w porozumieniu z Wydziałem krajowym, z pomiędzy osób ukwalifikowanych do urzędu sędziowskiego lub politycznej administracji, do prawnie administracyjnej służby przy zarządzie lasów państwowych i dóbr funduszowych, do adwokatury lub notaryatu i obznajmionych ze stosunkami rolniczymi albo też z pomiędzy teoretycznie i praktycznie wykształconych rolników lub leśników, którzy udowodnią znajomość ustaw i przepisów odnoszących się do komasacji i w związku z nią będących.

Komisarze miejscowi, którzy już jako urzędnicy państwowi nie złożyli przysięgi służbowej, zostaną zaprzysiężeni dla poruczonej im czynności i mają odnośnie do tej czynności prawa i obowiązki zaprzysiężonych urzędników.

Komisya krajowa przeznaczająca mianowanych komisarzy miejscowych do poszczególnych przeprowadzić się mających komasacji. W trudniejszych wypadkach mogą być dla prawnych i ekonomicznych spraw komasacji wyznaczeni osobni komisarze miejscowi i jednemu z nich poruczy się kierownictwo.

§. 20.

Komisya krajowa przy politycznej władzy krajowej składa się z namiestnika albo jego zastępcy jako przewodniczącego, referenta, trzech członków ze stanu sędziowskiego i z delegata Wydziału krajowego.

W wypadkach, w §. 23. przewidzianych, komisya krajowa zwiększoną zostanie o jednego członka ze stanu sędziowskiego.

Przewodniczący głosuje także, a przy równości głosów ten wniosek staje się uchwałą, do którego on się przyłącza.

§. 21.

Zastępcę przewodniczącego wyznacza namiestnik w porozumieniu z Wydziałem krajowym, z pośród członków Wydziału krajowego, referenta zaś sam namiestnik. Członków ze stanu sędziowskiego wyznacza prezydent wyższego sądu krajowego we Lwowie. Delegata Wydziału krajowego mianuje Wydział krajowy i to nie koniecznie z pośród swego grona. W ten sam sposób ustanowieni zostaną: drugi zastępca przewodniczącego, zastępca referenta, zastępca delegata Wydziału krajowego, wreszcie w odpowiedniej liczbie zastępcy członków ze stanu sędziowskiego.

Zastępca przewodniczącego zostanie zaproszonym na każde posiedzenie, a głosuje tylko w razie nieobecności namiestnika.

§. 22.

Składu komisji ministeryalnej dokonywa przy zachowaniu przepisów §. 23. (§. 10. ustawy państw.) minister rolnictwa w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych i ministrem sprawiedliwości.

§. 23.

Zarówno komisya krajowa jak komisya ministeryalna wydają swoje orzeczenia na posiedzeniach gremialnych większością głosów; połowa uprawnionych do głosowania członków tych komisji musi należeć do stanu sędziowskiego. Jeżeli jednak złożona w ten sposób komisya ma rozstrzygać spory, dla których oprócz wypadku komasacyi byłyby właściwymi sądy zwyczajne, natenczas należy tę komisję powiększyć o jednego członka ze stanu sędziowskiego. W kwestiach gospodarczych należy przesłuchać gospodarzy wiejskich lub techników kultury krajowej jako doradców (§. 10. u. p.).

Tych, jako też ewentualnie i innych potrzebnych ekonomicznych i technicznych doradców, jeżeli mają być stale powołani, wyznaczy namiestnik w porozumieniu z Wydziałem krajowym, jeżeli zaś używani będą tylko od wypadku do wypadku, wyznaczy ich przewodniczący komisji krajowej.

§. 24.

W razie przekroczenia wydanych w sprawach niniejszej ustawy tymczasowych lub innych zarządzeń, mogą władze nakładać kary pieniężne do wysokości 100 zł., nie mniej ustanawiać kary porządkowe w tejże samej wysokości.

Grzywny wpływają do funduszu krajowego.

§. 25.

Stanowcze orzeczenia władz wymienionych w §. 14, jakoteż uznane przez nie ugody, mają moc prawną orzeczeń, względnie ugód sądowych albo politycznych, o ile chodzi o sprawy z zakresu administracji politycznej i mają być wykonane przez te władze, któreby były dla nich właściwemi, gdyby nie chodziło o komasację.

Wpisy do ksiąg publicznych, dokonywane na podstawie takich dokumentów, mają być przeprowadzone bez przesłuchania osób trzecich, na rzecz których prawa rzeczowe ciężą (§. 11. u. p.).

§. 26.

Bliższe szczegóły, odnoszące się do toku czynności wzmiankowanych władz, oznaczy się w drodze rozporządzenia.

II. O stronach interesowanych w komasacyi.

§. 27.

Każdy właściciel, którego grunta mają być włączone do komasacyi, bezpośrednio interesowany, ma prawo do żądania wynagrodzenia ze skomasowanych gruntów, a to stosownie do wartości swych gruntów, oznaczonej jednozgodnie lub na podstawie opinii znawców. Przy tem można nieznaczne różnice, zachodzące między gruntami do zamiany przeznaczonemi a w zamian otrzymanemi, wyrównać w pieniądzach, jeżeli się rozchodzi o skuteczniejsze zagospodarowanie lub lepsze zaokrąglenie. Takie wynagrodzenie nie może jednak nastąpić wbrew woli tego, kto ma otrzymać ekwiwalent mniejszy, a mogący wpłynąć na zmianę w jego prawie wyborczem do rady gminnej lub wyższego ciała reprezentacyjnego (§. 12. u. p.)

§. 28.

Nikomu nie można bez jego przyzwolenia przydzielić w zamian takiego gruntu, którego nie mógłby zagospodarować bez przeniesienia swego obejścia gospodarskiego lub bez istotnej zmiany w całym dotychczasowym sposobie gospodarowania na głównej posiadłości.

Jeżeli przeniesienie budynków mieszkalnych lub gospodarczych jest szczególnie pożądanem, ze względu na odpowiednie przeprowadzenie komasacyi, w takim razie należy tym bezpośrednio interesowanym, którzy się dobrowolnie zdecydują na tego rodzaju przeniesienie, wyznaczyć ekwiwalenta w pobliżu miejsce przeznaczonych pod budowę. Władza może postanowić, że im się udzieli pomocy w pieniądzach, robotniku lub budulcu. Do tej pomocy mają się wszyscy inni bezpośredni uczestnicy komasacyi przyczynić, a to, jeżeli nie zawarto innej umowy, w stosunku oznaczonym przez władzę, odpowiadającym korzyści, wynikającej dla nich z tego, że przeniesienie budynków ułatwia zbliżenie gruntów do ich budynków gospodarczych.

§. 29.

Zresztą w celu zgodnego z ustępem pierwszym §. 27 ocenienia gruntów, za które należy się wynagrodzenie i w celu wyszukania i wyznaczenia gruntów, służących do zamiany, należy trzymać się wskazówek zawartych w przepisach o postępowaniu komasacyjnem (część III) i w odnośnych rozporządzeniach.

Za niedającą się usunąć różnicę w rozumieniu ustępu drugiego §. 27 należy w każdym razie uważać taką różnicę, która przekracza dwudziestą część wartości gruntu, za który przypada wynagrodzenie odnośnemu uczestnikowi bezpośredniemu, a to z uwzględnieniem ubytków i przychodów wynikających z zakładów gospodarczych (§§. 86 i 87).

§. 30.

Grunta przyznane bezpośredniemu uczestnikowi tytułem zamiany, tudzież przyznane mu według §. 27 pieniężne wynagrodzenia wstępują we wszystkich stosunkach prawnych do osób trzecich o tyle w miejsce jego gruntów, poddanych komasacyi, o ile niniejsza ustawa w tym kierunku inaczej nie postanawia.

Wynagrodzenia pieniężne, tudzież oznaczone w pieniądzach odszkodowanie za przedmioty, przy oszacowaniu pominięte a po-

zostawione osobnemu ocenieniu mogą być wydane już w ciągu dochodzeń bezpośrednim uczestnikom, jeżeli to nie narusza praw osób trzecich.

Jeżeli poszczególne części składowe gruntów, do zamiany przeznaczonych, mają rozmaite ciężary, albo jeżeli poszczególne części składowe tych gruntów są sporne, w takim razie władza ma oznaczyć częściowe ekwiwalenta odpowiadające owym rozmaicie obciążonym lub spornym częściom i wydzielić je o tyle z całych ekwiwalentów, o ile musi zarządzić oznaczenie tych części osobnymi numerami parcelowymi w katastrze a tem samem spowodować otwarcie osobnych wykazów hipotecznych (§. 13 ustawy państw.)

§. 31.

Jeżeli grunt włączony do postępowania komasacyjnego jest współwłasnością kilku osób, w takim razie ci współwłaściciele mają razem tylko jeden głos. Za głos wszystkich współwłaścicieli uważa się to zdanie, na które zgadza się większość, obliczona podług wielkości udziału poszczególnych współwłaścicieli. Jeżeli stosunek udziałów współwłaścicieli jest niepewny lub sporny, wtedy należy przyjąć równouprawnienie wszystkich uczestników, o ile wszyscy współwłaściciele nie przyznają jednemu lub kilku z pośród siebie więcej niż równy udział, albo o ile jeden lub kilku z nich nie zadowolą się udziałem mniejszym niż równy udział. W razie równości głosów współwłaścicieli to zapatrywanie uważa się za zdanie wszystkich, które jest korzystniejsze dla komasacyi.

Jeżeli własność gruntu jest podzielona międzygłównym i użytkowym właścicielem, natenczas prawo głosu przysługuje tylko właścicielowi użytkowemu.

Jeżeli własność gruntu jest sporną, wtedy posiadacz jego jest powołany do głosowania.

Jeżeli posiadanie jest spornem, natenczas mają strony spór wiodące, a w razie, gdy one tego nie zrobią, ma komisya krajowa na żądanie jednego interesowanego lub na skutek sprawozdania komisarza miejscowego ustanowić wspólnego wotanta (§. 14 ust. państwowej).

§. 32.

Interesowani pośrednio, to jest osoby trzecie, które przez komasację tylko pośrednio są w swych prawach dotknięte, jak zwierzchnik lenny, ekspektanci, albo kuratorowie dóbr lennych, fideikomisowych lub wierzyciele gruntowi lub dzierżawcy, nie mogą sprzeciwić się przeszkodzić komasacyi, ale mogą wnosić zarzuty przeciwko wypórodkowanemu wymiarowi wynagrodzenia albo przeciw oznaczeniu wartości czy to przedmiotów wymienionych w §. 30 ustęp 2 czy też innych ulepszeń gruntowych i wkładów, jakoteż przeciw zniesieniu lub przeniesieniu służebności, o ile w tem widzą umniejszenie swych praw.

Komisarz miejscowy zawezwie pośrednio interesowanych do rozprawy komasacyjnej, jeżeli uważa to za potrzebne do wyjaśnienia stosunków lub utorowania ugody; mogą oni jednak także bez urzędowego wezwania jawić się na rozprawach komasacyjnych.

Władze mają zawsze zwłaszcza zaś przy zatwierdzaniu planu komasacyjnego uważać na to, aby przez komasację prawa uczestników pośrednich nie były uszczuplone (§. 15 ust. państw.)

§. 33.

Służebności gruntowe (§. 474 u. c.) bez różnicy, czy grunt panujący i służebny czy tylko jeden z obu gruntów zostanie włączony do postępowania komasacyjnego gasną bez prawa do od-

szkodowania, skoro tylko staną się dla gruntu panującego niepotrzebnymi skutkiem komasacyi lub też połączonego z nią osuszenia, nawodnienia lub założenia drogi.

Służebności gruntowe, przy których ten wypadek nie zachodzi, pozostają na gruncie służebnym.

Służebności nieprawidłowe i pozorne (§. 489 p. u. c.) mogą być przeniesione z gruntu służebnego na ekwiwalent, jeżeli to jest wskazanem ze względu na zachodzące stosunki (§. 16 ust. państw.)

§. 34.

Wymowę należy przenieść zawsze na grunt zamieniony, o ile interesowani nie zawarli w tej mierze innej umowy.

Jeżeli z gruntem włączonym do postępowania komasacyjnego jest połączone jakieś uprawnienie lub zobowiązanie, które uległo już uporządkowaniu w myśl ces. patentu z 5. lipca 1853 (Dz u. p. Nr. 130) należy zawsze próbować wykupna ich drogą umowy. Jeżeli umowa nie przyjdzie do skutku, należy zmiany tego ciężaru gruntowego wskazane z powodu nowego ukształtowania posiadłości gruntowej oznaczyć naprzód z uwzględnieniem tych postanowień dokumentu regulacyjnego, które w tym wypadku dadzą się zastosować, w braku zaś takich postanowień, z uwzględnieniem istniejących stosunków gospodarczych. Zmiany te nie mogą jednak przynieść szkody interesom gospodarczym na gruntach, o które chodzi, ani pod względem wymiaru ciężaru gruntowego ani w innym kierunku.

Zresztą do ciężarów gruntowych mają zastosowanie postanowienia §. 33 (§. 17 ustawy państwowej).

§. 35.

Jeżeli na gruncie włączonym do postępowania komasacyjnego ciężar służebność osobista używania lub użytkowania (§. 478 p. u. c.) natenczas odpowiednio zastosować należy przepisy następujących paragrafów, dotyczące się stosunku dzierżawnego, chyba że szczególna właściwość prawa używania sprzeciwia się przeniesieniu służebności, lub że wskutek takiego przeniesienia byłoby znacznie utrudnionem wykonywanie tego prawa; w których to wypadkach prawo używania ma pozostać na gruncie służebnym.

Osobista służebność mieszkania (§. 478 p. u. c.) pozostaje przy domie służebnym, o ile strony nie zawrą innej umowy (§. 18 ust. państwowej).

§. 36.

Jeżeli grunt włączony do postępowania komasacyjnego jest wdzierżawiony, a w kontrakcie dzierżawy nie postanowiono na wypadek komasacyi, natenczas dzierżawca obejmuje używanie gruntów, przyznanych wdzierżawiającemu jako ekwiwalent. W miarę tego, czy wdzierżawiający zgodnie z postanowieniem §. 27 ma otrzymać czy też dać wynagrodzenie pieniężne dla wyrównania niedających się usunąć różnic wartości, powinno się zmniejszyć lub zwiększyć roczny czynsz dzierżawny o pięć od stałego wyrównania.

To samo dotyczy także tych kwot, jakie wdzierżawiający ma otrzymać lub dać za przedmioty, które przy oszacowaniu samych gruntów pominięto, a pozostawiono do osobnego ocenienia.

Wdzierżawiający ma opędzić koszta komasacyi, jakoteż koszta stałych urządzeń potrzebnych skutkiem komasacyi na ekwiwalentach, musi zatem w szczególności urządzić drogi, rowy, poła i ogrodzenia, albo jeżeli urządzenie tego wszystkiego pozostawia dzierżawcy, ma mu zwrócić poniesione na to wydatki (§. 19 ust. pañ.).

§. 37.

Jeżeli dzierżawca nie chce nadal utrzymywać stosunku dzierżawnego, pod warunkami przewidzianymi w poprzednim paragrafie, może go wypowiedzieć także przed upływem czasu wyraźnie lub domniemania umówionego.

W takim jednak razie nie przysługuje mu prawo żądania odszkodowania z tego tytułu, że w myśl niniejszego postanowienia kontrakt dzierżawy został rozwiązany przed czasem umówionym (§. 20 ust. państw.).

§. 38.

Postanowienia §§. 36 i 37 należy odpowiednio zastosować także do stosunku najmu i do stosunku określonego w §. 1103 p. u. c. (§. 21. ust. pań.)

§. 39.

Dzierżawca musi w wypadku przewidzianym w §. 37. wypowiedzieć dzierżawę w przeciągu dni 90 licząc od dnia, w którym go komisarz miejscowy zawiadomił o zatwierdzeniu planu komasacyjnego przez komisję krajową (§. 108).

Dzierżawa ustaje natenczas, w braku innej umowy, z końcem roku dzierżawnego, w ciągu którego kończy się ów 90-dniowy termin wypowiedzenia, albo, jeżeliby reszta trwania dzierżawy wynosiła mniej jak trzy miesiące, w trzy miesiące po upływie wymienionego terminu wypowiedzenia.

Te postanowienia stosują się także przy wypowiedzeniu stosunku określonego w §. 1103 u. c.

Te same postanowienia stosują się także do najmów z tą zmianą, że termin wypowiedzenia wynosi tylko dni 30, że w miejsce roku dzierżawnego przychodzi czas, który w myśl §. 1115 u. c. należy przyjąć dla milczącego odnowienia odnośnego kontraktu najmu, i że za najmniejszą resztę trwania najmu; należy przyjąć jeden miesiąc.

§. 40.

Jeżeli komasacya gruntów rolnych przychodzi do skutku w połączeniu z podziałem lub regulacją, natenczas do uczestników podziału lub regulacji mają zastosowanie §§. 20, 23, 25 i 26 ustawy z dnia ..... Atoli w miejsce pierwszego ustępu §. 26. przytoczonej ustawy stosuje się postanowienie §. 33. niniejszej ustawy a następnie w miejsce §. 27. ustawy ..... następujący §. 41. niniejszej ustawy.

§. 41.

Cyfrowo oznaczone wierzytelności zabezpieczone hipotecznie na gruncie oznaczonym bliżej w §. 8. pozostają zabezpieczone wyłącznie na tym kawałku, który w skutek podziału tego gruntu z powodu komasacyi zostaje przydzielonym gminie, części gminy lub spółce gospodarczej a to wtedy, gdy te wierzytelności znajdują całkowite pokrycie w pierwszych dwóch trzecich częściach wartości tego kawałka, oznaczonej według dwudziestokrotnego dochodu katastralnego.

Jeżeli taki wypadek nie zachodzi, w takim razie niepokrytą resztę tej wierzytelności, a jeżeli żadnego kawałka z podzielonego gruntu nie przyznano gminie, części gminy, lub spółce gospodarczej, wtenczas całą wierzytelność muszą spłacić natychmiast wierzycielowi wszyscy uczestnicy w stosunku swych praw udziałowych, stanowiących podstawę podziału. Wierzycielowi nie wolno w takim wypadku odmówić przyjęcia spłaty nawet gdyby się powołał na to, że wierzytelność jego nie jest jeszcze płatną.

Jeżeli wierzytelność zabezpieczona hipotecznie na gruncie bliżej oznaczonym w §. 8 nie opiewa na kwotę wyrażoną cyfrowo, w takim razie ma władza dla oznaczenia tej kwoty doprowadzić do skutku

ugodę między uczestnikami celem oznaczenia takiej kwoty i stosownie do tego czy taka ugoda przyjdzie do skutku czy nie, ma albo zastosować postanowienia niniejszego paragrafu, albo przekazać tę wierzytelność, w formie hipoteki łącznej na wszystkie kawałki przyznane jako ekwiwalenta poszczególnym uczestnikom.

Do hipotecznie zabezpieczonych wierzytelności zakładów, które na mocy swych statutów są uprawnione udzielać pożyczek tylko na podstawie większego zabezpieczenia, należy stosować powyższe postanowienia tylko o tyle, o ile przez to nie uszczupli się większego zabezpieczenia przepisanego statutami tych zakładów (§. 22 u. p.).

§. 42.

Stan prawny wytworzony w ciągu postępowania komasacyjnego celem przeprowadzenia komasacji orzeczeniami lub zarządzeniami władzy albo też oświadczeniami uczestników złożonymi przed władzą obowiązuje w razie zaszłych zmian posiadania także następców prawnych nawet i wtenczas, gdy to posiadanie nabyli na podstawie przetargu sądowego (§. 23. ustawy państwowej).

§. 43.

Złożone oświadczenia i ugody zawarte przed władzą w ciągu postępowania komasacyjnego ani nie potrzebują zezwolenia ze strony pośrednio interesowanych ani nie podlegają zatwierdzeniu władz administracyjnych lub opiekuńczych.

Jednak zamiast zatwierdzenia władzy opiekuńczej potrzebne jest zatwierdzenie komisji krajowej lub ministerjalnej (§. 24 ust. państw.).

Jeżeli w postępowaniu komasacyjnym uczestniczą bezpośrednio gminy nie rządzące się własnym statutem, części takich gmin ich zakłady z tytułu własności lub zarządu gruntów wciągniętych do komasacji lub z tytułu gruntów oznaczonych w §. 8, to gminy takie, ich części lub zakłady zastępuje Wydział powiatowy przy postępowaniu komasacyjnym po wdrożeniu onegoż (§. 69). Również ma w ich imieniu Wydział powiatowy zawierać układy i ugody, w których te gminy, ich części lub zakłady mogą brać udział.

§. 44.

Złożone przed władzą w toku postępowania komasacyjnego oświadczenia pisemne lub protokolarne mogą być tylko wówczas odwołane, jeżeli według uznania komisji krajowej odwołanie to nie spowoduje przeszkody w pracach komasacyjnych, ze względu na stan, w jakim się w danej chwili znajdują.

§. 45.

W skutek postępowania komasacyjnego o tyle tylko zmienia się lub wstrzymuje dotychczasowe wykonywanie praw, o ile władza w celu stosownego przejścia do nowego ukształtowania posiadania gruntowego, wydała w tym kierunku tymczasowe zarządzenia.

W braku tychże trwa dotychczasowe wykonanie prawa bez zmiany i postępowanie komasacyjne nie wstrzymuje egzekucji uzyskanej w skutek prawomocnych orzeczeń sądowych, albo sądowej ugody.

III. Postępowanie w sprawach komasacyjnych.

A. Postanowienia ogólne.

§. 46.

Wezwania do potrzebnych w toku postępowania urzędowych rozpraw z poszczególnymi interesowanymi lub grupami tychże mają zawierać:

1. przynajmniej ogólne oznaczenie przedmiotu rozprawy;
2. oznaczenie miejsca i czasu rozprawy;
3. oznaczenie miejsca, gdzie, i czasu, w którym akta dotyczące rozprawy, plany, wnioski i t. d. są do przeglądu wyłożone;
4. ewentualne kary pieniężne na tych, którzy się ani przy rozprawie osobiście lub przez pełnomocnika nie jawią, ani pisemnego oświadczenia przed rozprawą, lub też w toku teje nie wnoszą.

§. 47.

We wszystkich wypadkach, w których pisemne wezwanie, lub jakie inne zawiadomienie jest koniecznym albo też według uznania komisarza miejscowego okazuje się potrzebnym, ma je także wydać i postarać się o doręczenie jak najmniejszym kosztem, albo bezpośrednio przez posłańców, albo przez pocztę, lub też za pośrednictwem innych władz.

Do każdego doręczenia lub wezwania, wyjąwszy okólnika przez adresata podpisać się mającego, ma być dołączony dowód lub arkusz doręczenia wypełniony z wyjątkiem daty i podpisu.

Ci interesowani, którzy nie mieszkają w okręgu tego sądu powiatowego, w obrębie którego komasacya się odbywa, muszą na wezwanie komisarza miejscowego ustanowić do odbioru doręczeń pełnomocnika w granicach tegoż okręgu, w przeciwnym bowiem razie ustanowi go sam komisarz miejscowy.

§. 48.

Do rozpraw mają wezwani jawić się osobiście, albo przez pełnomocników, dostarczyć żądanych wyjaśnień i potrzebne dokumenta dowodowe przedłożyć.

Rozprawy mają być z reguły ustnie przeprowadzone z dopuszczeniem prawnych i fachowych doradców.

§. 49.

Jeżeli strona jawi się po rozpoczęciu rozprawy — ma być dopuszczoną do dalszej rozprawy.

W wypadkach, w których dalszy ciąg rozprawy nie odbywa się bezpośrednio w dniu do rozprawy wyznaczonym i do dalszego prowadzenia rozprawy nowy termin się wyznacza, musi być zawiadomioną o tym dalszym terminie strona nie będąca obecną przy poprzedniej rozprawie, i do nowej rozprawy otrzymać wezwanie.

Jeżeli strona jawi się na skutek tego wezwania, ma być przesłuchaną także i co do spraw, podczas jej nieobecności przeprowadzonych, musi jednak ponosić ewentualne koszty swoją nieobecnością spowodowane.

§. 50.

Zastępstwo przy rozprawach wykonują:

- 1) za małoletnich, kurandów i krydataryuszów: ojcowie, opiekunowie, kuratorowie i zarządcy mas konkursowych,
- 2) za korporacje duchowne (kongregacje i zakony) przełożony konwentu i jego zastępca;
- 3) za majątek kościelny: przełożony kościoła — za uposażenia (beneficya) kościelne — użytkowcy;
- 4) za fundacje kościelne: tychże zwyczajny zarządca;
- 5) za gminy, części gmin i gminne zakłady (§. 48 ust. 3) osoby, które w myśl obowiązujących przepisów zastępywać ma Wydział powiatowy na zewnątrz;
- 6) za kraj i świeckie gminy niewymienione w ustępie 5., za świeckie osoby prawne, korporacje, stowarzyszenia i związki, te osoby, które według istniejących ustawowych albo statutowych przepisów powołane są do zastępowania ich na zewnątrz;

7) dobra państwowe i fundusze, oraz fundacye pozostające pod zarządem państwa zastępuje przełożony tej władzy, której w kraju przysłużyła zwierzchni nadzór nad niemi.

Także i te osoby do zastępowania przy rozprawach uprawnione, mogą się zastąpić przez pełnomocników, jeżeli jednk same przy komasacyi dotyczącej ich prywatnego majątku są interesowane, mają ich zastąpić ich zastępcy, tych ostatnich zaś ich pełnomocnicy.

§. 51.

Jeżeli ten, któremu przysługuje jakieś prawo, komasacją dotknięte, nie może być wysledzonym, albo jeżeli miejsce pobytu takiego interesowanego nie jest wiadomem, a on nie pozostawił pełnomocnika, w takim razie komisarz miejscowy postara się u sądu o zamianowanie dlań w myśl §. 276. u. c. kuratora.

§. 52.

Interesowani mający wspólną sprawę, mogą do rozpraw dotyczących tychże spraw wyznaczyć wspólnych pełnomocników. Komisarz miejscowy ma jednak prawo w wypadkach, w których to dla zawarowania praw, lub dla dobra rozprawy uzna za stosowne, wezwać mocodawców samych do osobistego jawienia się.

Do odbioru doręczeń muszą jednak we własnym interesie współdziałające strony na wezwanie komisarza miejscowego wymienić wspólnego pełnomocnika, w przeciwnym razie tenże przez komisarza miejscowego ustanowionym zostanie.

§. 53.

Pełnomocnicy muszą w celu dopuszczenia ich do rozpraw, wykażać się pisemnem pełnomocnictwem swego mocodawcy. Tylko mąż uważanym będzie nawet i bez pełnomocnictwa za pełnomocnika, wyjąwszy, jeżeli jest rozwiedziony, albo sam nie jest własnowolny, lub gdyby to milcząco rozumiejące się umocowanie przed komisarzem miejscowym wyraźnie zostało odwołanem.

Pełnomocnictwa mogą być także udzielane protokolarnie przed komisarzem miejscowym, przed sądem, lub przed naczelnikiem gminy. Pełnomocnictwa muszą opiewać na przeprowadzenie w myśl tej ustawy w ogólności komasacyi, albo też pewnej osobnej komasacyi, muszą zawierać upoważnienie do składania prawomocnych oświadczeń, zawierania ugód, wyboru sędziów polubownych i zrzekania się bez wynagrodzenia swoich praw, a nie mogą zawierać żadnych ograniczeń lub zastrzeżeń co do zatwierdzenia ze strony mocodawcy, w przeciwnym bowiem razie nie zostanie pełnomocnik za takiego uznany ani do rozprawy dopuszczonym.

§. 54.

Przy przedsięwzięć się mających wizjach lokalnych komisarz miejscowy na obowiązek zawezwać rzeczoznawców, a w razie potrzeby także i strony.

Rzeczoznawcom należy dla ich informacji zezwolić na przeglądnięcie dotyczących aktów rozprawy i dokumentów dowodowych; mogą oni także przed komisarzem miejscowym postawić wniosek na uzupełnienie sprawy przez dostarczenie brakujących jeszcze dowodów lub przez przesłuchanie świadków, pamiętników lub stron samych.

Strony, dla przesłuchania rzeczoznawców zawezwane, są uprawnione, celem gruntownego osądzenia przedmiotu — stawiać pytania i są obowiązane udzielić rzeczoznawcom żądanych wyjaśnień i dowodów.

§. 55.

Co do przeprowadzonych rozpraw, dochodzeń i zawartych ugód, będą spisane protokoły, stronom odczytane, a na żądanie będzie im dozwolone także i przeglądnięcie.

Protokoły muszą być podpisane przez prowadzącego rozprawę lub dochodzenie i przez strony, a w razie, gdyby do spisania ich użyty był osobny protokolista, także i przez tegoż.

Jeżeli strona odmawia podpisu, to okoliczność ta, jak i powód odmowy uwidocznia się w protokole.

Odmowa ta nie czyni rozprawy nieważną, jeżeli przy spisaniu protokołu stosowano się do istniejących przepisów.

Jeżeli się rozchodzi o ugody, które dotyczą szczególnego interesu odmawiającego podpisu — mają być one w razie odmowy podpisu uznane jako niezawarte.

W ten sam sposób z takimże wyjątkiem, odnośnie do ugód, uważa się protokół za ważny w obec tych osób, które się oddały przed jego zakończeniem.

§. 56.

W takich sprawach, które w myśl 2. ust. §. 15. należą do zwyczajnego sędziego, ale przed niego jeszcze nie zostały wytoczone, ma komisarz miejscowy obowiązek starać się o doprowadzenie ugody do skutku.

§. 57.

We wszystkich sprawach, które mają być załatwione w postępowaniu komasacyjnem, a dla których władze komasacyjne są właściwymi i które nie są osobnem ustawowem postanowieniem orzeczeniu wyższych władz wyraźnie zastrzeżone, ma rozstrzygać komisarz miejscowy w pierwszej instancji.

Jeżeli po przeprowadzonej rozprawie przedmiot został dokładnie wysświetlony, mogą być rozstrzygnięcia komisarzy miejscowych stronom interesowanym, obecnym przy rozprawie nawet zaraz ustnie do protokołu ogłoszone. Na żądanie jednak należy im w ciągu dni trzech po ogłoszeniu rozstrzygnięcia doręczyć pisemne orzeczenie wraz z powodami.

§. 58.

Przeciw rostrzygnięciom komisarza miejscowego można wnieść odwołanie do komisji krajowej, która rozstrzyga ostatecznie.

Przeciw orzeczeniom wydanym przez komisję krajową, jako I. instancję, przysługuje prawo odwołania do komisji ministerjalnej (§. 18.).

Odwolania muszą być wniesione w terminie wyraźnie w orzeczeniu pierwszej instancji oznaczonem na ręce komisarza miejscowego pisemnie albo do protokołu.

Termin ten wynosi 14 dni, wyjąwszy wypadków, w których ustawa inaczej postanawia.

Odwolania przeciw orzeczeniom, które komisya krajowa w sporach między stronami wydała jako władza pierwszej instancji, mają być wniesione w dwóch egzemplarzach, z których jeden doręcza się stronie przeciwnej dla ewentualnego wniesienia obrony w terminie czternastodniowym.

§. 59.

Odwolania przeciw takim zarządzeniom lub orzeczeniom komisarza miejscowego, lub komisji krajowej, których natychmiastowe wykonanie koniecznem jest do prawidłowego toku komasacji i według zachodzących w poszczególnym wypadku okoliczności, bez narażenia strony interesowanej na szkodę może mieć miejsce — nie

mają skutku odwołającego, z zastrzeżeniem odpowiedniego dodatkowego sprostowania stanu rzeczy, jeżeli się to w skutek wyższego rozstrzygnięcia koniecznym okaże.

§. 60.

Władze uprawnione są każdego czasu, jeżeli prawdziwość lub dokładność orzeczenia rzeczoznawców wydaje się im wątpliwą, zarządzić nowe ocenienie przez innych rzeczoznawców, lub też jakiegokolwiek inne dochodzenia, mające na celu uzupełnienie lub sprostowanie.

§. 61.

Wniosek o przywrócenie do pierwotnego stanu ma być z reguły połączonym z odwołaniem.

Jest on tylko w tych wypadkach dopuszczalnym, w których dopuszczalnym jest takiż wniosek przeciw sądowym wyrokom.

Co do dopuszczalności, orzeka w pierwszej instancji komisya krajowa.

§. 62.

Jeżeli Komisya krajowa, lub ministeryalna w skutek odwołania, lub w skutek nadzoru z urzędu wykonywać się mającego spostrzeże, że przy instruowaniu sprawy zaszyły istotne braki; że pominięte zostały widocznie faktyczne okoliczności, lub że ustawa została naruszona w taki sposób, iż to może mieć wpływ na wynik całej komasacji, albo że przez to poszczególni interesowani zostali w swych prawach pokrzywdzeni — natenczas zarządzi nową rozprawę lub dochodzenie i może poruczyć przeprowadzenie nawet innemu komisarzowi miejscowemu.

§. 63.

Do tych swoich zarządzeń i orzeczeń, które tylko na wypadek ostatecznego zatwierdzenia planu komasacyjnego (§. 107.) mają być przeprowadzone, powinny władze dodać wyraźnie odpowiednie zastrzeżenie.

Przytem mają władze przestrzegać tej reguły, że przeprowadzone dochodzenia należy o ile możliwości wyzyskać w interesie publicznym i w interesie stron, zwłaszcza przez usunięcie sporów, także na wypadek nie zatwierdzenia planu komasacyjnego, że przeto takie orzeczenie, które nie przesądza bezwarunkowo o zatwierdzeniu planu komasacyjnego, należy wydawać bez przytoczonego zastrzeżenia z prawomocnością oznaczoną w §. 25.

Powyższe postanowienia nie mają zastosowania, jeżeli chodzi o komasację, którą zarządzi ustawa krajowa w celu stosownego przeprowadzenia nawodnienia lub osuszenia większych przestrzeni, przy której zatem w myśl §§. 100. i 107. zatwierdzenie planu komasacyjnego przez władzę nie jest zależne od ostatecznej decyzji bezpośrednich uczestników.

§. 64.

Jeżeli komasacja gruntów rolnych przychodzi do skutku w połączeniu z podziałem lub regulacją, to w takim razie przeprowadzając podział lub regulację wśród postępowania komasacyjnego, stosuje się odpowiednio ogólne postanowienia §§. 46—63. niniejszej ustawy z następującymi zmianami:

1. Co do zastępstwa uczestników i zastępstwa realności, z której posiadaniem łączy się udział w wspólnych gruntach, prawo użytkowania i zarządu w myśl ustawy . . . . .

albo jakieś roszczenie w myśl §. 23. wymienionej ustawy, to ma mieć zastosowanie ostatni ustęp §. 36. względnie §. 38. ustawy

2. Postanowienie §. 56. niniejszej ustawy nie ma o tyle zastosowania, że w myśl ustępu 1. §. 10 ustawy . . . . . same władze są powołane także do przeprowadzenia rozpraw i orzekania o sporach między współnikami co do posiadania lub własności poszczególnych części wspólnych gruntów.

B. Przygotowanie i ułożenie planu komasacyjnego.

§. 65.

Prace przygotowawcze do komasacji jako też plan komasacyjny mogą być wykonane pod kierownictwem komisarza miejscowego (§§. 66. do 93. niniejszej ustawy), lub bez tego kierownictwa przez jednego lub kilku właścicieli gruntów, które mają być komasowane (§§. 94. do 96. niniejszej ustawy).

Plan komasacyjny musi zawierać ocenę gruntów i praw, które ma się uwzględnić przy zamianie lub wyrównaniu, oznaczenie gruntów zamienić się mających i zamienionych i podanie tych wspólnych urządzeń, które uznano za konieczne dla gospodarskiego użytkowania gruntu zamiennego (§. 27. ustawy państwowej).

Postanowień natury publiczno-prawnej nie wolno wciągać do planu komasacyjnego, chyba, że dotyczą takich stosunków kultury krajowej, które mają być uporządkowane z powodu komasacji, względnie z powodu połączonego z nią podziału lub regulacji. W ostatnim wypadku nie wolno przeto szczególnie takich postanowień wydawać i wciągać do planu, które się odnoszą do opieki nad ubogimi, kwaterunku i innych tego rodzaju ciężarów publicznych.

§. 66.

Jeżeli przynajmniej połowa właścicieli gruntów rolnych, należących do obszaru komasacyjnego (§§. 1. i 5.) zażąda komisarza miejscowego celem komasacji tych gruntów również jeżeli ustawa krajowa zarządzi komasację celem należytego wykonania nawodnienia lub osuszenia większych przestrzeń, wówczas komisya krajowa ma wyznaczyć komisarza miejscowego do przedsięwzięcia prac przygotowawczych i do ułożenia planu komasacyjnego (§. 28. ust. p.).

§. 67.

Bliższe szczegóły co do formy i przeprowadzenia dochodzenia w przedmiocie żądania wymienionego w poprzednim paragrafie, co do zastosowania postanowień §. 4. już w tem stadyum postępowania, jakoteż co do możliwego przedsięwzięcia dochodzeń władzy w celu zbadania samego wniosku, podane będą drodze rozporządzenia.

§. 68.

Jeżeli się okaże, że prowakację wniosło mniej niż połowa właścicieli gruntów rolnych, należących do obszaru komasacyjnego, natenczas obowiązuje tych, którzy ją wniesli jeszcze przez dwa lata, licząc od dnia wniesienia, a to na wypadek, gdyby w ciągu tego czasu przez przystąpienie innych potrzebna połowa została osiągnięta.

§. 69.

Dzień, w którym ma się rozpocząć działalność urzędowa komisarza miejscowego należy publicznie ogłosić w urzędowej gazecie krajowej, następnie jednak także w gminach tego okręgu, na który się jego działalność urzędowa ma rozciągać, z tą uwagą, że od tego

dnia począwszy nabywają mocy obowiązującej postanowienia niniejszej ustawy co do właściwości władz, następnie co do bezpośrednich i pośrednich uczestników, jakoteż co do składanych przez nich oświadczeń lub zawieranych ugód, w końcu co do obowiązku następców prawnych, którzy mają uznać stan prawny stworzony w celu przeprowadzenia komasacyi (§. 29. ust. państw.).

O dniu, w którym ma się rozpocząć działalność urzędowa komisarza miejscowego, należy zawiadomić także Wydział krajowy i Wydział powiatowy.

§. 70.

Stosownie do postanowień niniejszej ustawy i odnośnych rozporządzeń mają obok komisarza miejscowego współdziałać przy komasacyi:

1. wydział uczestników;
2. personal techniczny, potrzebny dorobót geometrycznych (§. 74), i
3. inne potrzebne siły techniczne i rzeczoznawcy.

Jeżeli w postępowaniu komasacyjnem biorą udział jako bezpośredni uczestnicy, gmina, część gminy lub zakład gminy z tytułu własności lub zarządu gruntów, wciągniętych do komasacyi lub z tytułu gruntów oznaczonych w §. 8., w takim razie przysłuża Wydziałowi krajowemu prawo delegować własnego członka, lub własnego urzędnika lub wreszcie męża zaufania. Komisarz miejscowy ma tego męża zaufania zapraszać do wszystkich tych rozpraw, które wpływają na ustalenie i uwzględnienie praw interesów gminy, jej części lub zakładu.

Delegat ma prawo żądać od komisarza miejscowego przeprowadzenia takich dochodzeń, rozpraw i wydania takich zarządzeń, które uważa za konieczne lub pożądane dla salwowania interesów gminy, jej części lub zakładu. Nie może jednak w razie odmowy ze strony komisarza miejscowego wnieść odwołania, lecz ma się w razie potrzeby odnieść do Wydziału krajowego, a Wydziałowi krajowemu wolno sprawę tę podać do wiadomości komisji krajowej celem wydania tych zarządzeń, do którychby się widziała spowodowana w wykonaniu przysługującego jej z urzędu nadzoru (§. 62.).

§. 71.

Wydział uczestników ma się składać według postanowienia komisarza miejscowego z czterech do dwunastu członków. Połowę członków wydziału wybierają uczestnicy bezpośredni z pośród siebie względną większością głosów, drugą zaś połowę powołuje komisarz miejscowy z grona uczestników bezpośrednich w ten sposób, żeby w wydziale byli reprezentowani mali, średni i wielcy posiadacze gruntowi.

Przeciwko postanowieniu komisarza miejscowego o liczbie członków wydziału, jakoteż przeciwko jego orzeczeniu o prawidłowości wyborów i przeciwko powołaniu do wydziału, którego dokonał, dopuszczalny jest rekurs.

§. 72.

Oprócz oznaczonej przez komisarza liczby członków wydziału należą doń jeszcze przełożeni tych obszarów dworskich i naczelnicy tych gmin, w których okręgu leżą grunta, mające uleść komasacyi. Komisarz miejscowy ma ich zaprosić do wstąpienia do wydziału.

§. 73.

Wydział uczestników jako ciało doradcze działa przy boku komisarza miejscowego we wszystkich tych kwestiach, które dotyczą komasacyi w ogólności i łączących się z nią wspólnych urządzeń gospodarczych. -- W szczególności ma być wydział uczestni-

ków — pominąwszy postanowienia §. 75. pytany o to, jaki zachować sposób postępowania w granicach dotyczących przepisów przy ustaleniu stosunku wartości, dalej w ogóle zarysy przy projektowaniu wspólnych urządzeń i przy układaniu projektu podziału, następnie o termin odpowiedni do wykonania planu a zwłaszcza do oddawania w posiadanie ekwiwalentów, wreszcie o sposób założenia wspólnych urządzeń, na koniec o prowizoryczne zarządzenie, jakie wypadnie wydać w ciągu postępowania.

Natomiast pytania, w których chodzi bezpośrednio o zbadanie i ustalenie praw poszczególnych uczestników, albo o ich zaspokojenie, tudzież wogóle o interesa prywatne, nie mają być przedmiotem rozpraw wydziału.

Wydział zwołuje w miarę potrzeby komisarz miejscowy, któremu też przysługuje przewodnictwo w wydziale. Do rozpraw wydziału należy zawsze powoływać także geometrę (§. 74.) innych ludzi fachowych (§. 75.) współdziałających przy komasacji, powołuje się tylko wtedy, gdy chodzi o sprawy należne do ich zawodu.

Członkowie, należący na podstawie §. 71. i 72. do wydziału, pełnią połączone z tem czynności, bez prawa do wynagrodzenia.

§. 74.

Personal techniczny, potrzebny do prac geometrycznych ustanowi Wydział krajowy na koszt kraju i przydzieli komisarzowi miejscowemu.

Warunki, które mają posiadać kandydaci na techników dla prac geometrycznych, będą oznaczone w drodze rozporządzenia w porozumieniu z Wydziałem krajowym. Ci technicy złożą przed przewodniczącym komisji krajowej przysięgę na sumienne spełnianie obowiązków w sprawach komasacji.

Wydziałowi krajowemu zastrzega się prawo żądania zwrotu kosztów za dostarczenie tych techników, które to koszta albo w danym razie oznaczy komisya krajowa w porozumieniu z Wydziałem krajowym, albo też wymierzone zostaną na podstawie ogólnej taryfy, ułożonej przez Wydział krajowy, a zatwierdzonej przez komisję krajową, lub w razie rekursu przez komisję ministeryalną.

§. 75.

Potrzebnych do innych prac technicznych ludzi zawodowych, jak przedewszystkiem techników melioracyjnych i lasowych, dozorców melioracyjnych, jakoteż potrzebnych do szacowania znawców i potrzebnych do geometrycznych robót znawców granic powołuje komisarz miejscowy a to z wyjątkiem nagłych wypadków, po wysłuchaniu uczestników z grona osób w swym zawodzie doświadczonych względnie z biegiem granic dokładnie obznajomionych i ma ich zaprzysiądz na sumienne wykonywanie poruczonych im czynności.

§. 76.

Jeżeli dla pewnego obszaru komasacyjnego jest potrzebnych więcej osób tego samego zawodu, natenczas winien komisarz miejscowy pracę ich w ten sposób rozdzielić, żeby każdy za dokładność przydzielonej mu roboty osobiście mógł odpowiadać.

W szczególności mogą być odłączone prace wstępne w celu ustalenia stanu posiadania potrzebne, od czynności należących do nowego podziału gruntu, te ostatnie winny być przedewszystkiem przydzielane takim technikom, którzy dla tego rodzaju robót okazują szczególne uzdolnienie i już byli praktycznie zajęci z dobrym skutkiem.

§. 77.

Komisarz miejscowy odpowiedzialnym jest za prawidłowe, ścisłe i odpowiednie sprawowanie służby przy przeprowadzaniu poruczonej mu komasacyi, a w szczególności za możliwie szybkie i tanie wykonanie każdej pojedynczej komasacyi.

Przydzieleni komisarzowi miejscowemu lub przez niego powołani ludzie zawodowi (§§. 74., 75.) podlegają mu o tyle, o ile rozchodzi się o zarządzenia w celu zabezpieczenia ustawowego i regularnego toku komasacyi.

Co do swych czynności fachowych są oni zresztą od komisarza miejscowego niezależni, w każdym jednak razie podlegają przepisom, które jako ogólnie obowiązujące instrukcyje w sprawach komasacyi albo w poszczególnych wypadkach przez komisję krajową wydane zostaną.

§. 78.

Czy i o ile w celach komasacyi mają być użyte istniejące operaty katastralne postanawia komisarz miejscowy w porozumieniu z geometrą w granicach wydać się mających w tym przedmiocie przepisów. Jeżeli się porozumieć nie mogą, wyda komisya krajowa potrzebne zarządzenie.

Jeżeli przy komasacyi używa się całkowicie albo częściowo operatów katastralnych, winny być odnośne mapy dokładnie zbadane, przyczem należy wciągnąć do takowych wszystkie dla prac komasacyjnych potrzebne daty, względnie spostrzeżone usterki sprostować.

Jeżeli mają być nowe pomiary przedsięwzięte i odnośne plany wypracowane, winny być co do sposobu sporządzenia tychże i o ile te plany mają także służyć do użytku sądów prowadzących księgi gruntowe i dla celów ewidencyjnych katastru podatku gruntowego zastosowane odnośne przepisy rozporządzenia Ministerstwa Sprawiedliwości i Skarbu z 1. czerwca 1883 (Dz. p. p. Nr. 86.).

§. 79.

Przy rozpoczęciu prac wstępnych należy na polecenie komisarza miejscowego obejść granice wspólnych gruntów w towarzystwie osób znających dokładnie granice i gdzie tego zajdzie potrzeba, dokładnie odznaczyć. Do obejścia tego należy zawezwać sąsiednich właścicieli gruntów, a jeżeli granice obszaru są zarazem granicami gminy, lub obszaru dworskiego, także i zastępców gminy sąsiedniej lub obszaru dworskiego, — a w każdym razie członków Wydziału uczestników. Z powodu obejścia należy spisać protokół i jeżeli przy tej sposobności wynikły spory o własność lub posiadanie, zostaną zastosowane postanowienia §. 56. tej ustawy a względnie ustawy krajowej . . . . .

§. 80.

Ustalenie wartości gruntów do komasacyi włączonych może nastąpić w myśl §. 27. albo jednomyślnie, albo na podstawie orzeczenia rzeczoznawców. W pierwszym wypadku wymaga zgoda potwierdzenia komisarza miejscowego, w drugim wypadku dokonywa tenże oszacowania na powyżej wyrażonej podstawie. W każdym razie ma on w myśl ogólnego przepisu ustępu trzeciego §. 32. zwrócić uwagę na to, aby prawa pośrednio interesowanych w niczem uszczuplone nie zostały.

Rzeczoznawcy mają przy oddaniu swej opinii co do bonitacyi t. j. oszacowania według pewnych klas szacunkowych, w następujący sposób postępować:

1. ustanowić szemat bonitacyjny t. j. szemat istniejących w okręgu podziałowym stopni wydajności gruntowej;

2. rosklasyfikować t. j. oznaczyć i miejscowo odgraniczyć te części obszaru podziałowego, które mają być zaliczone do jednej i tej samej klasy, względnie do poszczególnych klas szematu bonitacyjnego;

3. taryfować t. j. stwierdzić czysty przychód każdej pojedynczej klasy szematu bonitacyjnego.

§. 81.

Przy bonitacji trzeba uwzględnić, aby każdy grunt względnie każda część gruntu oszacowaną była w stosunku do takiego dochodu, jaki grunt ten ze względu na swą istotną, albo skutkiem trwałych wkładów uzyskaną jakość, na swoje położenie i stan, w jakim się w chwili oszacowania znajduje, przynieść może każdemu posiadaczowi w danej miejscowości przy należytem i stosunkom miejscowym odpowiadającemu zagospodarowaniu.

Grunta, nie będące dotychczas w kulturze i przeznaczone do wykarczowania kawałki gruntów lasowych, które pod uprawę zamienione być mają, szacuje się według ich przyszłej wartości, jako grunt w kulturze będący i zalicza się do odpowiedniej klasy.

§. 82.

Następujące stosunki i przedmioty nie będą przy oszacowaniu uwzględnione:

1. przemijający, niezwykle wysoki, albo wskutek zaniedbania, wynikły niski stan kultury i nawożenia;

2. jeszcze niezupełnie wyzyskane ostatnie znawożenie oraz koszta wyłożone na uprawę gruntów w celu przysporzenia sobie peryodycznie powtarzających się dochodów;

3. znajdujące się na gruncie, w celu przysporzenia szczególnego dochodu przeznaczone plantacje n. p. drzewa owocowe, morwowe i t. p.;

4. drzewostany przeznaczone na ścięcie z tem rozróżnieniem, czy się nadają już do ścięcia lub nie;

5. osobliwe znajdujące się na gruntach przyrzędy gospodarcze, dające się łatwo bez znacznego zmniejszenia wartości gruntu od niego oddzielić, n. p. płoty.

Przy wyrównaniu tych stosunków i przedmiotów, postępuje się w miarę postanowień §. 93.

§. 83.

Ocenę gruntów, na którą zgodzi się komisarz miejscowy na podstawie opinii rzeczoznawców, uzyskanej drogą bonitacji, względnie uzyskany tym sposobem plan bonitacyjny dla obszaru komasacyjnego jak niemniej rejestr stanu posiadania, który ma zawierać każdy poszczególny grunt z podaniem właściciela, nazwy niw powierzchni całego gruntu i powierzchni części, przypadających na każdy z osobna gatunek ziemi i klasę dobroci, należy przez 14 dni wyłożyć w odpowiednim miejscu, leżącym w obrębie obszaru komasacyjnego do przejrzania uczestnikom komasacji i czas wyłożenia należy co najmniej na trzy dni przedtem ogłosić w gminach obszaru komasacyjnego.

Równocześnie należy każdemu bezpośredniemu uczestnikowi doręczyć dotyczący go wyciąg z rejestru stanu posiadania z odwołaniem się na postanowienie §. 84.

§. 84.

Przeciwko datom o ocenieniu całego gruntu lub części tego gruntu, wynikającym z planu bonitacyjnego i rejestru stanu posiadania, mogą uczestnicy komasacji wnosić uwagi u komisarza miejscowego. W razie ustnego zgłoszenia należy spisać protokół. Komisarz miejscowy jest obowiązany sprawdzić uzasadnienie tych

uwag i utrzymywać w ewidencji braki, jakie przy tej sposobności okazały się istotnie w planie bonitacyjnym, celem ich sprostowania w dalszem postępowaniu.

Postępowanie w toku instancyi i orzeczenie w przedmiocie takich uwag nie ma jednak miejsca w tem stadyum; stronom jednak przysłuży prawo wniesienia swych zażaleń w tym kierunku, jeżeli przy nich obstają, przy sposobności, oznaczonej w §. 98.

Przeciwko innym datom rejestru stanu posiadania, a w szczególności przeciwko zawartym w nim wymiarom powierzchni, mogą u komisarza miejscowego interesowani komasacyi wnosić zarzuty, zarówno odnośnie do własnych, jak i do cudzych gruntów. Co do tych zarzutów należy przeprowadzić ze stronami interesowanymi rozprawę, a jeżeli kwestya sporna należy do właściwości władzy komasacyjnej, ma się orzec w drodze instancyi.

Czas do wnoszenia uwag i zarzutów kończy się w ośm dni po upływie terminu wyłożenia planu bonitacyjnego i rejestru stanu posiadania; dla tych uczestników, którym ma się doręczyć wyciągi z rejestru stanu posiadania, w żadnym razie nie przed upływem dni 14, licząc od doręczenia.

§. 85.

Po ostatecznem ustaleniu rejestru stanu posiadania ma komisarz miejscowy przystąpić do wyznaczenia odpowiednich ekwiwalentów do oznaczenia dotyczących gospodarczych urządzeń i należnych w pieniądzech wyrównań, i ma zarządzić ułożenie potrzebnych do tego obliczeń i planów, przyczem odnośnie do projektów urządzeń gospodarczych, zasięgać należy opinii Wydziału krajowego (kraj. biura melioracyjnego).

Jeżeli z komasacją łączy się podział jednego z oznaczonych w §. 8. gruntów, natenczas należy również zaspokoić i uwzględnić odpowiednio przy wspomnianych obliczeniach i planach oznaczone w ustawie krajowej z dnia . . . . . prawa bezpośrednich uczestników. Ekwiwalenta, które w wykonaniu postanowień §§. 33. do 35. pozostaną obciążone służebnościami lub ciężarami gruntowymi, a mają być przydzielone nowemu posiadaczowi, następnie ekwiwalenta, na których ma pozostać zabezpieczona jakaś wierzytelność w myśl §. 41., należy podobnie jak ekwiwalenta wspomniane w §. 91. wstawić w obliczenia jednak z uwzględnieniem zmniejszonej wartości, jaka wyniknie z takiego obciążenia.

§. 86.

Jeżeli powierzchnia dróg, rowów albo innych urządzeń, które odpadną wskutek komasacyi jest większą, niżeli powierzchnia, jakiej potrzeba na wspólne urządzenia, wymienione w §. 10., natenczas nadwyżkę—w braku innej umowy, należy rozdzielić między bezpośrednich uczestników komasacyi według średnich stosunków powierzchni i wartości tej posiadłości gruntowej, z którą uczestniczą w komasacyi, względnie należycie uwzględnić przy wyznaczaniu im wynagrodzenia. W razie, gdyby był niedobór, należy go w tym samym stosunku ściągnąć od bezpośrednich uczestników a ich wynagrodzenie odpowiednio zmniejszyć.

Jeżeli tego rodzaju wspólne urządzenia okażą się potrzebnymi dopiero dodatkowo w takim stadyum postępowania, w którym takie obliczenie nadliczbowych lub jeszcze potrzebnych powierzchni gruntowych mogłoby przyjść do skutku tylko za pomocą długotrwałej lub kosztownej zmiany przygotowawczych prac komasacyjnych, w takim razie potrzebny grunt mają odstąpić odnośni uczestnicy bezpośredni za całkowitem odszkodowaniem pieniężnem, które w braku umowy oznaczy władza.

§. 87.

Do urządzeń, których przeznaczeniem jest podnieść użyteczność gospodarczą, tylko pewnych poszczególnych gruntów w za-

mian danych, należy stosować postanowienia ustępu pierwszego §. 86. z tem ograniczeniem, że oznaczenie powierzchni ma nastąpić na rachunek właśnie tych gruntów, o ile już przy ocenieniu tych ostatnich nie uwzględniono urzędzeń, dokonanych na rachunek wszystkich bezpośrednich uczestników komasacyi.

§. 88.

Ci bezpośredni uczestnicy komasacyi, których posiadłość gruntowa wskutek urządzenia gospodarczych zakładów, połączonego z komasacją, nie odnosi żadnej korzyści albo tylko małą, nie stojącą w stosunku do miary, podanej w pierwszym ustępie §. 86. mają być uwolnieni od udziału w dostarczeniu gruntu, potrzebnego na takie urządzenia całkowicie lub w części odpowiadającej istotnym stosunkom.

§. 89.

W braku odnośnego układu albo prawnego zobowiązania się mają współuczestnicy ponosić kosztą zaprowadzenia urzędzeń gospodarczych włącznie z odszkodowaniami należącymi się w gotówce w myśl drugiego ustępu §. 86. z tytułu dostarczenia gruntu pod urządzenia gospodarze lub z jakiegokolwiek innego tytułu i to w takim stosunku w jakim w myśl §§. 86., 88. uczestniczą w nadwyżce względnie w pokryciu brakującej części gruntu.

§. 90.

Według tych samych zasad, które przy zakładaniu wspólnych urzędzeń obowiązują, ma się uregulować także obowiązek utrzymania tych urzędzeń.

O ile się to tyczy utrzymania budowli wodnych mogą być odnośni uczestnicy zmuszeni na podstawie orzeczenia władzy do zawiązania spółki w myśl przepisu §. 45 ustawy z 14. marca 1875 Nr. 30. Dz. u. kr. o używaniu prowadzenia i odprowadzenia wód a to bez osobnej w tym celu ustawy krajowej.

§. 91.

Jeżeli odpowiednie użytkowanie gruntu zamienionego bez ustanowienia służebności na innej do komasacyi wciągniętej parceli gruntowej osiągnąć się nie da, winno się oznaczyć dotyczący stosunek tej służebności i uwzględnić okoliczność tę przy oszacowaniu odnośnego gruntu.

Gdyby się jednak już ustalone oszacowanie bez długotrwałych lub kosztowych zmian w dotychczasowych pracach cofnąć nie dało, będzie odpowiednie odszkodowanie w braku stosownego układu oznaczone urzędownie.

§. 92.

Przy szczegółowym oznaczeniu ekwiwalentów w ziemi należy uwzględnić życzenia bezpośrednich uczestników o tyle, o ile to się stać może bez naruszenia przepisów ustawy lub uszkodzenia takich przeważnie publicznych interesów, które można zaspokoić za pomocą komasacyi.

Jeżeli z komasacją łączy się podział wspólnego gruntu, oznaczonego w §. 8. a ten podział dotyka bezpośrednio gminę, część gminy lub zakład gminny, wówczas należy mieć wzgląd na zasadnicze tychże potrzeby w celach publicznych, a to w myśl ustawy krajowej z dnia . . . . .

§. 93.

Za stosunki, które w myśl §. 82. l. 1. i 2. pominięto przy oszacowaniu poszczególnych gruntów należy uiszczyć wyrównanie w pie-

niądach. jeżeli między posiadaczem tychże gruntów a tym, któremu one mają być przydzielone jako ekwiwalent, nie stanęła inna umowa.

Platacyce wymienione w §. 82. l. 3. musi na żądanie dotychczasowego posiadacza przyjąć ten, komu odnośny grunt przydzielono za uiszczeniem kwoty szacunkowej.

To samo odnosi się do niezdatnych jeszcze do cięcia drzewostanów wspomnianych w §. 82. l. 4., natomiast drzewostany zdatne do cięcia ma albo posiadacz gruntu sam w oznaczonym terminie wywierać, albo też ma je przyjąć po uiszczeniu kwoty szacunkowej ten, kto odnośny grunt otrzyma jako ekwiwalent. W razie zastrzeżonego wyrębu należy się temu, kto otrzymał ten grunt jako ekwiwalent odpowiednie odszkodowanie za utracony na razie zwyczajny dochód z odnośnej powierzchni.

Oznaczone w §. 82. l. 5. urządzenia mają być wedle wyboru tego, komu grunt przyznano, albo pozostawione przy gruncie za uiszczeniem kwoty szacunkowej albo też w oznaczonym terminie usunięte przez poprzedniego posiadacza gruntu.

§. 94.

Jeżeli jeden lub kilku właścicieli gruntów, przeznaczonych do komasacyi, chcą sami przedsięwziąć prace przygotowawcze jakoteż ułożenie planu komasacyjnego bez kierownictwa komisarza miejscowego, wówczas mogą jeszcze przed rozpoczęciem prac przygotowawczych postarać się o orzeczenie władzy w tym kierunku, ażeli rozmiary zamieszczonej komasacyi odpowiadają postanowieniom §§. 1. i 5.

Jeżeli stosownie do okoliczności można mieć uzasadnioną nadzieję, że taka komasacya przyjdzie do skutku, natenszas ta władza może na prośbę przedsiębiorców upoważnić ich do przeprowadzenia potrzebnych dochodzeń i poczynienia pomiarów w całym okręgu komasacyjnym w czasie, odpowiadającym tym okolicznościom, pod warunkiem, że w razie wyrządzenia szkody mają ją wynagrodzić.

O tym obowiązku orzeka w razie sporu sędzia zwyczajny (§. 31. ustawy państwowej).

§. 95.

Plan komasacyjny ułożony przez jednego lub kilku właścicieli gruntów, przeznaczonych do komasacyi, ma być wyłożony na widok publiczny przez dni 14 w gminach, należących do obszaru komasacyjnego, aby go mogli przejrzeć wszyscy uczestnicy bezpośredni, z których każdego z osobna o tem zawiadomić należy; gdy następnie większość tych uczestników złożeniem podpisu da tymczasowe zezwolenie, należy plan przedłożyć komisji krajowej z przedstawieniem odnośnych stosunków, w których mogą być interesowane także inne osoby z powodu występujących zmian w jakiejś służebności lub ciężarze gruntowym lub z powodu jakiegoś zamierzonego urządzenia gospodarczego. Zarazem należy donieść, czy te stosunki uporządkowano zgodnym sposobem lub też zastrzeżono orzeczeniu władzy (§. 32. ustawy państwowej).

§. 96.

Jeżeli plan komasacyjny nie odpowiada postanowieniom §. 65., albo jeżeli się nie nadaje za podstawę do dalszych dochodzeń z powodu innych ważnych braków, do których też szczególnie należy niedostateczne usunięcie nieładu w gruntach, naówczas ma komisya krajowa polecić uczestnikom, aby przedłożyli poprawiony plan, przestrzegając ponownie przepisów §. 95.

We wszystkich innych wypadkach ma komisya krajowa wyznaczyć do takiej komasacyi komisarza miejscowego, ogłosić publicznie w sposób przepisany §. 69. dzień, od którego zaczyna się jego działalność urzędowa, a następnie z wykluczeniem odwołania do komisyi ministerjalnej, orzec na podstawie dochodzeń, dokonanych przez

komisarza na miejscu, czy należy natychmiast przystąpić do wyłożenia planu komasacyjnego według poniżej podanych przepisów, czy też przed tem jeszcze uzupełnić rokowanie w kierunku orzeczeń zastrzeżonych przy końcu §. 95, a w razie potrzeby i w innych kierunkach (§. 33. u. p.).

§. 97.

W drodze rozporządzenia, wydanego w porozumieniu z Wydziałem krajowym, należy określić szczegółowe przepisy do powyższych postanowień o przygotowaniu i ułożeniu planu komasacyjnego, jak w szczególności o podziałce kart i planów, o ile tej podziałki nie oznacza już końcowy ustęp §. 78., o urządzeniu prac geometrycznych, o możliwych różnicach wymiaru i obliczenia, o postępowaniu, którego się trzymać należy przy bonitacji i obliczeniach, o wydzieleniu poszczególnych gruntów na to, aby je w swoim czasie sprzedać w celu pokrycia lub pomniejszenia kosztów komasacji, o uwzględnieniach, które zachować należy przy projektowaniu wspólnych urządzeń gospodarczych, o potrzebnych formularzach, jakich się ma używać i t. d.

C). Wyłożenie i wytyczenie planu komasacyjnego i powzięcie o nim uchwały ostatecznej.

§. 98.

Plan komasacji, bez względu na to, czy przyszedł do skutku pod kierownictwem komisarza miejscowego, czy też bez niego za pośrednictwem jednego lub kilku właścicieli gruntów, przeznaczonych do komasacji, należy wyłożyć na widok publiczny przez dni 30. w gminach obszaru komasacyjnego, aby go mogli przejrzeć wszyscy uczestnicy. Komisarz miejscowy ma go na gruncie wytyczyć i na żądanie uczestników objaśnić.

Miejsce i czas wyłożenia na widok publiczny, jako też wytyczenie planu komasacyjnego, należy zapowiedzieć edyktem, który ma być w urzędowej gazecie krajowej i równocześnie we wszystkich gminach okręgu komasacyjnego ogłoszony z wezwaniem, zarówno bezpośrednich jak pośrednich uczestników, ażeby swoje zarzuty co do planu, w przeciągu 45. dni, licząc od pierwszego dnia wyłożenia go w gminie, zgłosili do komisarza miejscowego, albo pisemnie, albo mu je ustnie podali do protokołu (§. 34. u. p.).

§. 99.

O zarzutach wniesionych wskutek tego wezwania orzeka komisya krajowa, a w drodze odwołania komisya ministeryalna.

Termin odwołania wynosi 14. dni i zaczyna się z tym dniem, który następuje bezpośrednio po dniu doręczenia orzeczenia komisji krajowej (§. 35. u. p.).

§. 100.

Jeżeli w terminie edyktalnym, oznaczonym w §. 98., nie wniesiono żadnych zarzutów co do planu komasacyjnego, albo jeżeli podniesionych przeciw niemu zarzutów nie uwzględniła komisya krajowa, względnie komisya ministeryalna, natenczas należy się postarać, aby uczestnicy bezpośredni powzięli ostateczną uchwałę o planie komasacyjnym. Jeżeli natomiast wskutek podniesionych zarzutów zarządzono zmiany w planie komasacyjnym, wówczas komisarz miejscowy ma naprzód ten plan przerobić odpowiednio do wydanych orzeczeń komisji krajowej i ministeryalnej, następnie wytyczyć go ponownie na gruncie, jeżeli komisya krajowa uzna to za potrzebne dla

unaocznienia tych zmian, a w końcu ma się postarać o ostateczną uchwałę bezpośrednich uczestników (§. 100.).

Ta ostateczna uchwała bezpośrednich uczestników o planie komasacyjnym odpada, jeżeli ustawą krajową zarządono komasację w celu skutecznego przeprowadzenia nawodnienia lub osuszenia większych obszarów (§. 36. u. p.).

§. 101.

Ostateczna uchwała bezpośrednich uczestników o planie komasacyjnym zapada pod przewodnictwem komisarza miejscowego z pomocą głosowania.

Plan komasacyjny uważa się wtedy za przyjęty, gdy większość bezpośrednich uczestników komasacji nań się zgodziła, a czysty dochód katastralny z gruntów przeznaczonych do komasacji, należących do tej większości wynosi najmniej dwie trzecie części czystego dochodu katastralnego wszystkich gruntów, przeznaczonych w tym obszarze do komasacji (§. 37. u. p.).

§. 102.

W celach głosowania ma komisarz miejscowy przygotować spis bezpośrednich uczestników komasacji i podać w nim czysty dochód katastralny ich gruntów, włączonych do komasacji, oraz dwie rubryki: „Za planem komasacyjnym“ i „Przeciw planowi komasacyjnemu“.

O terminie wyznaczonym do głosowania, który ma wynosić najmniej ośm godzin, należy zawiadomić wszystkich uczestników bez pośrednich z osobna, a oprócz tego należy ogłosić odpowiednie obwieszczenie w gminach okręgu komasacyjnego przynajmniej na trzy dni przed terminem głosowania.

Każdy bezpośredni uczestnik może w ciągu oznaczonego terminu oddać swój głos za planem komasacyjnym lub przeciw niemu. Oddawać głos może uczestnik bezpośredni tylko sam osobiście lub przez osoby upoważnione w myśl §. 53., a dzieje się to w ten sposób, że odnośna osoba w obecności komisji głosowania wpisuje sama lub każe wpisać swoje nazwisko w rubrykę rejestru za planem komasacyjnym lub przeciw niemu. Ograniczające, warunkowe lub inne uwagi nie są dopuszczalne przy tem wpisywaniu i będą uważane tak, jakby ich nie dodano. Komisja do głosowania składa się z komisarza miejscowego jako przewodniczącego i dwóch przez niego powołanych bezpośrednich uczestników komasacji.

§. 103.

Jeżeli między gruntami przeznaczonymi do komasacji są grunta wspólne, które nie podlegają przepisaniu w §. 8. podziałowi przy sposobności komasacji, których jednak wspólne zastępowanie przysługuje w myśl §. 31. kilku współwłaścicielom w ten sposób, że można przewidzieć, iż rokowanie z tymi współwłaścicielami i oznaczenie i oddanie głosu mogłoby wstrzymać lub naruszyć przebieg głosowania w zwyczajnym terminie §. 102., natenczas należy odnośnie do tych gruntów rozpisać osobne terminy, odpowiedni czas trwające, oznaczyć na nich protokolarnie głosy, oddane za te grunta przez współwłaścicieli i wynikający z nich według §. 31. rezultat ostateczny. Rezultat ten ma wpisać komisarz miejscowy do rejestru głosowania, powołując się na protokół.

§. 104.

Jeśli wspólne grunta mają być z powodu komasacji podzielone w myśl postanowienia §. 8. z mocy ustawy, naówczas należy ogólną cyfrę tych, których udziały w tych wspólnych gruntach mają być

zastąpione ekwiwalentami, wpisać z urzędu wraz z czystym dochodem katastralnym z tych wspólnych gruntów, w rubrykę głosujących za planem komasacyjnym. Ci, którzy nadto z powodu innych własnych gruntów uczestniczą bezpośrednio w komasacji, mają do tych ostatnich gruntów zastrzeżone prawo głosowania według §. 102. względnie §. 103., niezawisłe i odrębnie od wymienionego wyżej wpisu.

§. 105.

Kto mimo przepisanej ustawy zawiadomienia o terminie głosowania nie odda swego głosu w tym terminie w formie przepisanej, ma być po ukończeniu terminu wezwany przez komisarza miejscowego, ażeby w przeciągu trzech dni, licząc od dnia, następującego po dniu doręczenia wezwania, oddał swój głos pisemnie. Wezwanie to ma mieć wyraźny dodatek, że ponowne wstrzymanie się od oddania głosu lub przysłanie nieokreślonego lub zawarunkowanego oświadczenia będzie uważane za zgodzenie się na plan komasacyjny.

Tych, którzy po takim wezwaniu nie głosują, lub przysła oświadczenie nie określone albo zawarunkowane, należy następnie wpisać do rubryki głosujących za planem komasacyjnym, a w tym wpisie dodać uwagę, zawierającą powołanie się na niniejsze postanowienie.

§. 106.

Uzyskany skutek tego głosowania stosunek głosów ma komisarz miejscowy natychmiast po ukończeniu głosowania publicznie ogłosić w gminach, należących do okręgu komasacyjnego i wezwać tych uprawnionych do głosowania, którzy uważają się za pokrzywdzonych postępowaniem, jakiego się trzymano przy głosowaniu, lub obliczeniem głosów, ażeby w ciągu dni czternastu, licząc od dnia tego ogłoszenia, zgłosili u komisarza miejscowego pisemnie, albo podali ustnie do protokołu odnośne swoje zażalenie.

Po upływie tego czasu przedkłada komisarz miejscowy komisji krajowej plan komasacyjny, protokół głosowania i wniesione zażalenie (§. 38. u.).

§. 107.

Komisja krajowa orzeka o tych zażaleniach bez odwołania a gdy to nastąpi, decyduje o komasacji to jest albo zatwierdza plan komasacyjny, albo odmawia zatwierdzenia.

Jeżeli przy głosowaniu o planie komasacyjnym wypadła wymagana w §. 101. większość, wówczas zatwierdza go komisja krajowa, oświadcza, że mniejszość bezpośrednich uczestników musi się na tej podstawie zgodzić na komasację i udziela komisarzowi miejscowemu potrzebnych wskazówek do przeprowadzenia tego planu.

Jeżeli głosowanie nie dało takiej większości, wtedy komisja krajowa nie zatwierdza planu komasacyjnego i zamyka postępowanie komasacyjne, zastrzegając sobie wydanie dodatkowego orzeczenia o wszelkich możliwych kosztach.

Jeżeli ustawą krajową zarządzano komasację w celu skutecznego nawodnienia lub osuszenia większych przestrzeni, w takim razie komisja krajowa ma prawo zadecydować o komasacji zaraz po rozstrzygnięciu zarzutów, podniesionych w ciągu terminu edyktalnego (§. 98.) przeciwko planowi komasacyjnemu.

Przeciwko planowi komasacyjnemu zatwierdzonemu przez komisję krajową, nie można ani wnosić odwołania, ani żądać przywrócenia do pierwotnego stanu. (§. 39. ustawy państwowej.)

§. 108.

Oczeczenie komisji krajowej wydane w myśl §. 107., a zawierające potwierdzenie lub niepotwierdzenie planu komasacyjnego jako

też zarządzenia komisji krajowej, odnoszące się do wykonania zatwierdzonego planu ma komisarz miejscowy ogłosić w gminach okręgu komasacyjnego, doręczyć je i to każdemu z osobna wszystkim uczestnikom bezpośrednim i trzecim osobom, którym służy prawo wypowiedzenia według §. 39.

§. 109.

Gdy wartość gruntu, przeznaczonego do komasacji, albo wartość przedmiotu pozostawionego do osobnej oceny uległa przed odaniem nowemu właścicielowi zmniejszeniu choćby skutkiem przypadkowego wydarzenia, może nowy właściciel w ciągu 60 dni po wykonaniu odnośnej części planu komasacyjnego żądać od dawnego właściciela dodatkowego wyrównania wartości. Takie wyrównanie ma nastąpić w ziemi, jeżeli zmniejszenie wartości dotyczy gruntu i jeżeli to jest możliwe bez znacznego naruszenia nowej postaci posiadłości gruntowej; we wszystkich innych przypadkach w pieniądzu.

Jeżeli przy wykonaniu komasacji zachodzi błąd w wymiarze lub rachunku, może ten, kto jest poszkodowanym, w ciągu roku po wykonaniu odnośnej części planu komasacyjnego, zarządzać odszkodowania w pieniądzu od tego, komu ów błąd wyszedł na korzyść, jeżeli jednak ten błąd dotyczył ziemi i jeżeli nie naruszył się przez to znacznie nowej postaci posiadłości gruntowej, może żądać odszkodowania w ziemi.

Ten, komu wskutek niewykonania zarządzeń, jakie władza wydała w celu przejścia z istniejących stosunków do nowego ukształtowania posiadłości gruntowej zmniejszyły się pożytki z gruntów przyznanych mu jako ekwiwalent może w ciągu dni 60. po wykonaniu odnośnej części planu komasacyjnego żądać od dawnego właściciela tych gruntów odszkodowania w pieniądzu (§. 40. ust. państwowej).

§. 110.

Jeżeli stosunki posiadłości gruntowej, które brano za podstawę przy układaniu planu komasacyjnego, w czasie między zatwierdzeniem a wykonaniem, zmieniły się wskutek jakiejś siły wyższej (zmiany biegu wód, trwałe spustoszenia przez wodę, usunięcie się ziemi i t. p.) tak znacznie, że przewidziane w §. 109 wyrównanie wartości nie może tu pomódz, wówczas może komisya krajowa na żądanie jednego z bezpośrednich uczestników uchylić plan komasacyjny całkowicie lub częściowo, gdyby stosownie do okoliczności komasacja była jeszcze możliwą i pożądaną, zarządzić ponownie prace przygotowawcze i ułożenie nowego planu komasacyjnego. Przeciw takiemu zarządzeniu ma każdy bezpośredni uczestnik prawo wnieść odwołanie do komisji ministerjalnej w przeciągu dni 14. licząc od dnia doręczenia takiego zarządzenia. (§. 41. ustawy państw.)

§. 111.

Gdyby przy wykonaniu planu komasacyjnego okazało się, że ze względu na nowe odgraniczenia parceli stanów posiadania, powstałych przy komasacji, jest pożądaną zmiana w granicach gminy wówczas ma komisarz miejscowy wdrożyć potrzebe rokowania w myśl istniejących co do tego ustaw i przepisów.

§. 112.

Co do nowych stosunków urządzenia niw i stosunków prawnych, wynikających z planu komasacyjnego, nie mniej co do tych stosunków, które dotyczą założenia, użytkowania i utrzymania połączonych z komasacją urządzeń gospodarczych, winien komisarz miejscowy, o ile plan komasacyjny sam przez się nie wystarcza do

dokładnego wyjaśnienia stanu rzeczy, sporządzić osobny dokument (reces) i w drodze instancyi przeprowadzić odnośne rozprawy.

Dokument ten może być rozdzielony na dwie części i to w taki sposób, że w głównym dokumencie uwidoczniiony jest nowy stan posiadania, inne zaś, planu podziału kraju bezpośrednio nie dotyczące punkta, będą w dodatkowym dokumencie uwidocznione.

§. 113.

W celu sprosowania księgi gruntowej i utrzymania ewidencji katastru podatku gruntowego należy doręczyć wyższemu sądowi krajowemu i krajowej władzy skarbowej po jednej kopii planu geometrycznego (sytuacyjnego) stanowiącego podstawę zatwierdzonego planu komasacyi, która odpowiada postanowieniem ustępu końcowego §. 78. tudzież po jednym odpisie innych potrzebnych dowodów.

§. 114.

Zamknięcie postępowania komasacyjnego ma komisya krajowa ogłosić zawsze publicznie w sposób przepisany w §. 69.

Z dniem tego ogłoszenia gaśnie właściwość władz komasacyjnych tak, że one odtąd są właściwymi tylko jeszcze dla orzeczeń o rozszerezeniach, przewidzianych w §. 109. (§. 42. ustawy państw.).

§. 115.

Bliższe przepisy do powyższych postanowień o wyłożeniu i wytyczeniu planu komasacyjnego, o ostatecznej uchwale o nim o jego wykonaniu i ustaleniu recesu, będą wydane w drodze rozporządzenia.

§. 116.

Jeżeli komasacya gruntów rolnych dochodzi do skutku w połączeniu z podziałem albo regulacją, w takim razie w celu ustalenia stosunków które dotyczą gruntów wspólnych a mają być uwzględnione w planie komasacyjnym; przy jego wykonaniu należy postąpić według postanowień §§. 60—69. alinea 1—3, 70—79, alinea 1—3, 80—82, 90, 91 i 99. ustawy z dnia . . . . . a zresztą według postanowień mniejszej ustawy.

Atoli w takim wypadku niema miejsca ocena wspólnych gruntów, przy układaniu rejestru praw udziałowych przepisane w §. 79. ustawy z dnia . . . . . przeciwnie ma ona w myśl §. 83. niniejszej ustawy stanowić część składową planu bonitacyjnego, który się układa dla obszaru komasacyjnego. Również nie mogą być stosowane postanowienia §§. 69. alinea 4 i 79. alinea 4. ust. z d. . . . .

§. 117.

Jeżeli z powodu komasacyi gruntów rolnych ma przyjść do skutku uporządkowanie praw użytkowania lub zarządu wspólnymi gruntami, w takim razie celem przygotowania, ułożenia i wykonania planu reglacyjnego należy postąpić według postanowień §§. 60—69. Al. 1—3, §§. 70—79. alinea 1—3., §§. 80—109. ust. z dnia . . . . .

IV. Koszta komasacyi.

§. 118.

Koszta komasacyi połączone z wynagrodzeniem komisarza miejscowego, z wydatkami na jego podróże i na kancelaryę pokrywa skarb państwa (§. 43. ust. państwowej).

§. 119.

Co do dalszych kosztów stósuje się postanowienia następnych §§. 120—131. niniejszej ustawy także wtedy, gdy komasacya gruntów rolnych odbywa się w połączeniu z podziałem lub regulacją, a mianowicie z tem rozszerzeniem, że kwoty za odszkodowania, naznaczone w drugim ustępie §§. 22. ustawy z dnia . . . . . należy wliczyć do kwoty wymienionych §. 123. l. 2. niniejszej ustawy.

§. 120.

Lokalności potrzebne dla prac komisarza miejscowego i tych, którzy w myśl §. 61. mają z nim współdziałać, winny być w stosownem położeniu, rozmiarze i stanie celowi odpowiadającemu bezpłatnie a względnie na rachunek tych, którzy w jednocześnie zamierzonej komasacyi są bezpośrednio interesowani dostarczone, utrzymywane i opalane.

To samo ma się rozumieć, jeśli się rozchodzi o dostarczenie lokalności poza siedzibą urzędową komisarza miejscowego w tym samym obszarze komasacyjnym. Ci bezpośrednio interesowani obowiązani są także postarać się o bezpłatne dostarczenie zatrudnionemu technicznemu personalowi najemników potrzebnych do prac geometrycznych, kołków do pomiarów, tyk sygnałowych i innych potrzebnych a łatwych do zrobienia rekwizytów.

Jeżeli miejsce pracy w obrębie obszaru komasacyjnego w którym komisarz lub ci, którzy w myśl §. 70. przy nim współdziałają, mają przeprowadzić czynność urzędową, jest oddalone od lokalności przeznaczonych na biuro albo od miejsca pomieszczenia wspomnianych funkcyonaryuszy nie mniej jak 3, a nie więcej jak 15 kilometrów, mają być bezpłatnie dostarczone podwozy w celu odwiezienia ich do tegoż miejsca. Postanowienie to odnosi się w tych samych warunkach także i co do powrotu tych funkcyonaryuszy z miejsca czynności urzędowej do biura, względnie do miejsca zamieszkania.

§. 121.

Figurantów potrzebnych do robót geometrycznych tudzież palików, tyczek sygnałowych i innych rekwizytów, które z łatwością można zrobić mają personalowi technicznemu bezpłatnie dostarczyć bezpośrednio interesowani w odnośnym obszarze komasacyjnym.

§. 122.

Jeżeli obowiązani do tego nie uczynią zadość postanowieniom §§. 120. i 121. w sposób należyty i naczas, wówczas komisarz miejscowy ma prawo postarać się o to, czego brakuje, a wynikię stąd kosztu pokryć zaliczkowo na rachunek opieszalych.

§. 123.

Następujące koszta i kwoty, jakoto:

1. wynagrodzenia ludzi fachowych oznaczonych w §. 75. których się używa przy przygotowaniu, ułożeniu, wystawieniu na widok publiczny, wytyczeniu i wykonaniu planu komasacyjnego, jakoteż koszta map, jakich oni i personal mierniczy potrzebują do wymienionych właśnie prac, koszta przyborów do rysowania i pisania i inne wypłaty za świadczenia i materyały, których potrzeba do oznaczonych celów w ogólnym interesie komasacyi;

2. kwoty przeznaczone na wyrównania pieniężne, które mają złożyć poszczególni uczestnicy bezpośredni (§§. 27., 93., 109.) nakoniec

3. należytości delegata, wyznaczonego ewentualnie przez Wydział krajowy w myśl §. 70. ma opędzić komisarz miejscowy z funduszu pieniężnego, oznaczonego w §. 124. w miarę płatności; a mianowicie

nowicie koszta podane pod l. 1. i 3. z urzędu zaś podane pod l. 2. na żądanie obowiązanych do płacenia i ma te wydatki z dodaniem odnośnych załączników odpowiednio obliczyć.

§. 124.

Zapas pieniężny wspomniany w poprzednich postanowieniach ma być z funduszu krajowego dostarczony komisarzowi miejscowemu w miarę potrzeb przewidzianych z góry przy odnośnej komasacyi.

§. 125.

O ostatecznem ponoszeniu kosztów, względnie o obowiązku zwrotu kwot w myśl §§. 122. i 123. zaliczonych orzeka na podstawie §. 122. i następnych §§. 126—128. w pierwszej instancyi komisarz miejscowy, w drugiej i ostatniej instancyi (§. 58.) Komisya krajowa, chyba gdyby wypadło orzec w kwestyi kosztów w myśl ostatniego ustępu §. 128. razem ze sprawą główną. W tym ostatnim wypadku jest ten sam tok instancyi dla kosztów, co dla sprawy głównej.

§. 126.

Koszta oznaczone w §. 123., l. 1. mają ponosić uczestnicy bezpośredni, jeżeli plan komasacyi w myśl drugiego ustępu §. 107., zatwierdziła Komisya krajowa. Uczestników tych należy podzielić na trzy klasy według stopnia, w jakim wskutek komasacyi zmniejsza się rozprószenie ich ogólnej posiadłości gruntowej. Ci, których ogólna posiadłość gruntowa wykazuje najznaczniejzsz zmniejszenie rozprószczenia, (klasa I.), uczestniczą w ponoszeniu wymienionych kosztów w stosunku do całej wartości swych gruntów, poddanych komasacyi, klasa druga w stosunku 80%, klasa trzecia w stosunku 60% tej wartości.

Jeżeli przy takim postępowaniu okaże się niestosukowe obciążenie poszczególnych uczestników bezpośrednich, których ogólna posiadłość gruntowa doznała przez komasacyę tylko nieznacznej zmiany, natenczas należy co do nich zejść nawet poniżej wymiaru konkurencyjnego trzeciej klasy aż do kwoty, odpowiadającej rzeczywistym stosunkom.

Jeżeli jednak dla braku potrzebnej według §. 101. większości głosów, komisya krajowa nie zatwierdziła planu komasacyjnego natenczas koszta oznaczone w §. 123. l. 1. ponosić mają ci bezpośredni uczestnicy, którzy żądali wyznaczenia komisarza miejscowego (§. 66.) względnie ułożyli sami plan komasacyjny w myśl §. 94. a ponoszą te koszta w miarę wartości swych gruntów włączonych do komasacyi.

Powyższe postanowienia stosują się także do odszkodowania, jakiego ewentualnie zażąda Wydział krajowy na podstawie trzeciego ustępu §. 74. Kwoty oznaczone w §. 123. l. 2., spadają na tych, na których żądanie i rachunek te kwoty zaliczono.

§. 127.

Należytości wspomniane w §. 123. l. 3. ma ponieść gmina, część gminy, lub zakład gminny w których interesie delegat Wydziału krajowego brał udział w rozprawie.

§. 128.

Niewymienione w poprzednich postanowieniach koszta, a w szczególności:

1. Koszta lub straty zysku, wynikające dla uczestników z powodu osobistego udziału w rokowaniach lub wysyłania pomocników;
2. ewentualne koszta poszczególnych uczestników z powodu doradców prawnych lub biegłych w sztuce;

3. koszta odpisów wygotowanych dla stron z protokołów rokowań albo innych aktów, kopij i planów;

4. koszta rokowań, które są zbędne dla prawidłowego toku komasacyi a zostały wywołane przez poszczególnych uczestników tylko w celu przestrzegania własnych interesów:

5. koszta rokowań, które nastąpiły z winy uczestnika, zwłaszcza w przypadku §. 49., albo wskutek lekkomyślnych roszczeń lub tym podobnych zarzutów;

6. koszta odznaczenia ka mieniami granicznymi, koszta ewentualnych odszkodowań pieniężnych za gospodarze zakłady wspólne lub takie, których przeznaczeniem jest podnieść użyteczność tylko pewnych poszczególnych gruntów zamienionych (§§. 10. 87.), jakoteż opłaty pieniężne w razie przeniesienia budynków (§. 28.) mają ponosić odnośni uczestnicy, względnie winni sami i bezpośrednio, to jest bez zaliczki z funduszu, oznaczonego w §. 124. Przytem co do kosztów i odszkodowań za wspólne gospodarze zakłady i co do opłat w razie przeniesienia budynków zastrzega się Wydziałowi krajowemu prawo udzielania pożyczki lub zapomogi (subwencji) z funduszu krajowego w wypadkach, zasługujących szczególnie na uwzględnienie. O tem, czy w pewnej sprawie zachodzi przypadek przewidziany pod l. 4. albo 5. i o ile przegrywający sprawę winien jest zwrócić koszta, użycia pomocników prawnych i fachowych, spowodowane własnym zawinieniem, należy orzec w toku odnośnej rozprawy razem ze sprawą główną.

§. 129.

Ci, którzy w myśl poprzednich postanowień mają ostatecznie ponosić koszta, zaliczone przez komisarza miejscowego, są w razie niewykonania planu komasacyjnego zobowiązani zwrócić te zaliczki, jakoteż zapłacić do funduszu krajowego odszkodowanie, należące się ewentualnie w myśl ustępu trzeciego §. 74. za dostarczenie personelu geometrycznego, w ciągu dni. 30 po doręczeniu odpowiedniego nakazu płatniczego.

Jeżeli plan komasacyjny zostanie wykonany, w takim razie te zaliczki, o ile się ich nie pokryje z przewidzianej planem komasacyjnym sprzedaży przeznaczonych w tym celu gruntów (§. 97.), jakoteż odszkodowanie, należące się ewentualnie za dostarczenie personelu geometrycznego, uważa się tylko za pożyczkę, udzieloną z funduszu krajowego na zapłacenie przypadającej części kosztów komasacyi, jakoteż na zapłacenie pieniężnego wyrównania, które mają uiścić. Pożyczka ta, podobnie jak pożyczka udzielona z funduszu krajowego na pokrycie kosztów i odszkodowań za wspólne zakłady gospodarze i spłat w razie przeniesienia budynków, ma być zwróconą do funduszu krajowego w pięciu, ewentualnie w więcej przez Wydział krajowy dozwolonych równych ratach rocznych z odsetkami cztery od sta rocznie, a to od czasu, w którym uznano postępowanie komasacyjne za ukończone (§. 114.) albo od chwili ewentualnie późniejszej, w której udzieloną została zaliczka.

§. 130.

O ile takie pożyczki na podstawie potwierdzenia władz obraca się na cel oznaczony, ciężą wierzytelności z pożyczki na ekwiwalentach, przyznanych dłużnikowi i mają być zaspokojone bezpośrednio po podatkach i opłatach rządowych przed wierzytelnościami hipotecznymi, jeżeli jednak te grunta są obciążone zobowiązaniami na rzecz spółek w myśl §. 23. ustawy państwowej z 30. maja 1869, Dz. u. p. Nr. 93.) bezpośrednio po tychże.

Takie samo pierwszeństwo przysłuża procentom tych wierzytelności z pożyczki, zalegającym nie dłużej jak trzy lata. Stan takich wierzytelności z pożyczki należy uwidocznic w księgach gruntowych (§. 44. ust. państw.)

§. 131.

Koszta komasacyi, względnie płatne procenta i raty pożyczek, udzielonych w tym celu z funduszu krajowego, mają być ściągane w drodze egzekucyi politycznej. Zresztą bliższe przepisy do powyższych postanowień o kosztach komasacyi, wydane zostaną w drodze rozporządzenia.

V. Postanowienia końcowe.

§. 132.

Czas, od którego niniejsza ustawa zacznie obowiązywać, będzie oznaczony po ułożeniu odnosnych rozporządzeń przez ministerstwa, powołane do wykonania niniejszej ustawy w porozumieniu z Wydziałem krajowym i zostanie ogłoszony w dzienniku ustaw i rozporządzeń krajowych.

§. 133.

Szczegółowe postanowienia, któreby na wypadek komasacyi, zarządzanej ustawą krajową w celu odpowiedniego przeprowadzenia nawodnienia lub osuszenia większych przestrzeni, miały zastosowanie co do odgraniczenia obszaru komasacyjnego i gruntów przeznaczonych do komasacyi, określi w każdym poszczególnym wypadku osobna ustawa krajowa w granicach ustawy państwowej z 7. czerwca 1883 (Dz. u. p. Nr. 92).

§. 134.

Wykonanie niniejszej ustawy poruczam Moim Ministrom rolnictwa, spraw wewnętrznych, sprawiedliwości i skarbu (§. 46. ust. państw.).

Alegat 5. do sprawozdania Wydziału krajowego LW. 79.548/97.

U s t a w a

z dnia ..... dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z W. Ks. Krakowskiem, o składzie komisji krajowej dla spraw wyłączania obcych gruntów z lasów i zaokrąglania granic lasowych.

Za zgodą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W. Ks. Krakowskiem postanawiam na podstawie §. 7. ustawy państwowej z dnia 7. czerwca 1883 Dz. pp. Nr. 93 co następuje:

§. 1.

Jako komisya krajowa dla spraw przewidzianego ustawą państwową z dnia 7. czerwca 1883 Dz. p. p. Nr. 93 oczyszczania lasów z obcych gruntów i zaokrąglania granic lasowych ma urzędować z przybraniem c. k. krajowego inspektora lasowego jako doradcy fachowego ta komisya, która ustanowiona została na mocy postano-

wień §§. 20. i 21. ustawy krajowej z dnia . . . . . o komasacyi gruntów rolnych. Postanowienia §§. 22. i 23. powołanej ustawy krajowej stosują się także do spraw wyżej wymienionych.

§. 2.

Czas wejścia w życie niniejszej ustawy i ustawy państwowej z d. 7. czerwca 1883 Dz. p. p. Nr. 93. oznaczają ministrowie powołani do wykonania niniejszej ustawy po ustaleniu dotyczących rozporządzeń i ogłoszą w dzienniku ustaw i rozporządzeń krajowych.

§. 3.

Wykonanie niniejszej ustawy poruczam Moim Ministrom rolnictwa, spraw wewnętrznych, sprawiedliwości i finansów.

Alegat 6. do sprawozdania Wydziału krajowego LW. 79.548/97.

U s t a w a

z dnia . . . . . dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem o dzieleniu gruntów wspólnych i regulacyi odnoszących się do nich wspólnych praw użytkowania i zarządu.

Za zgodą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem rozporządzam na podstawie zawartych w ustawie państwowej z 7. czerwca 1883 r. Dz. u. p. Nr. 94. postanowień tyczących się dzielenia gruntów wspólnych i regulacyi odnoszących się do nich wspólnych praw użytkowania i zarządu, co następuje:

Rozdział pierwszy.

O dzieleniu i regulacyi w ogólności.

§. 1.

W miarę postanowień niniejszej ustawy i stosownie do mających się wydać w tej mierze późniejszych rozporządzeń, może być skuteczniejszy podział gruntów, lub regulacya odnoszących się do nich wspólnych praw użytkowania i zarządu, względem których albo:

a) pomiędzy byłemi zwierzchnościami i gminami albo dawnymi poddanymi, jakoteż pomiędzy dwiema, lub więcej gminami, istnieją wspólne prawa posiadania, lub użytkowania, albo też

b) które przez wszystkich, lub przez pewnych członków gminy, jednej, lub więcej części gminy, lub przez wspólności gospodarcze mocą ich osobistego, lub z posiadaniem połączonego współczestnictwa, albo też przez współuprawnionych do gruntów kolejno użytkowanych wspólnie, lub po kolei są użytkowane.

§. 2.

Gdziekolwiek w niniejszej ustawie, bez innego określenia jest mowa o wspólnych gruntach, należy rozumieć przez nie, grunta w §. 1. oznaczone.

Do wzmiankowanych gruntów, nie naruszając praw cudzych z dokonanego zasiedzenia nabytych (§§. 9—10), — zaliczają się także takie, które w myśl §. 1. podlegały pierwiej wspólnemu użytkowaniu, w międzyczasie jednak, przeszły wskutek fizycznego podziału w posiadanie prywatne i jeżeli podział ten nastąpił nietylko bez zezwolenia właściwej władzy, ale także i w księgach publicznych nie został przeprowadzony. Do tejże samej kategorii, należą dalej i te grunta, w §. 1. oznaczone, które na rzecz byłych posiadaczy pewnych domów w księgach publicznych według idealnych części są zapisane.

Grunta, które w wykonaniu patentu cesarskiego z 5. lipca 1853 r. Dz. u. p. Nr. 130, odstąpione zostały do wspólnego użytkowania, i wspólnego posiadania pewnej gminie, miejscowości, lub ogółowi uprawnionych, jeżeli tylko posiadają wymogi w §. 1. wskazane, nie mogą być wyłączone od zastosowania do nich niniejszej ustawy, tak samo, jako i grunta dobro gminne stanowiące i w myśl §. 68. ust. gm. z 12. sierpnia 1866 Nr. 19. Dz. u. kr., §. 69. ustawy z 3. lipca 1896 Nr. 51. Dz. u. kr., §. 74. ustawy z 13. marca 1889 Nr. 24. Dz. u. kr. do wspólnego użytkowania służące

Natomiast nie można zaliczać między grunta w §. 1. oznaczone, gruntów, stanowiących zakładowy majątek gminy, które nie są użytkowane bezpośrednio przez członków gminy, lecz przez wydzierżawienie, lub w jaki inny sposób przynoszą korzyści majątkowi gminnemu.

§. 3.

Pod wymaganem do zastosowania niniejszej ustawy, wspólnem, lub kolejnem użytkowaniem, rozumieć należy:

1. wspólne, lub kolejne używanie gruntu pod uprawę, lub na pastwisko;
2. takżeż użytkowanie trawy, trzciny, drzewa, torfu, darni, lub ściółki.

Okoliczność, że użytkowanie gruntu nie było równomierne, lecz różne tak co do przestrzeni, czasu, sposobu użytkowania i miary użytkowania, pozostaje bez wpływu.

§. 4.

Na żądanie jednego uczestnika (§. 20.) można za zezwoleniem władzy wciągnąć do podziału także i grunt wyłącznie do niego należący, o ile by to przyczyniło się do zadowalniającego rozwiązania wspólności.

Z tego samego powodu mogą być przy dzieleniu i regulacyi nieznaczne różnice pomiędzy prawami udziałowemi pojedynczych uczestników a przypadającymi za nie wynagrodzeniami wyrównane pieniędzmi.

Wynikłe stąd wynagrodzenia pieniężne mogą być wydane uczestnikom, którym zostały przyznane, już w toku postępowania (§. 3. ustawy państwowej), jeżeli przez to nie zostaną uszczuplone prawa osób trzecich.

Jako nieznaczną różnicę w myśl ustępu drugiego uważać należy tę, która nie przekracza dwudziestej części wartości wyrównać lub uregulować się mającego udziału odnośnego uczestnika, a to z uwzględnieniem już ubytków, lub przyrostów gruntowych (§§. 84. i 85.) wynikłych z powodu urządzeń gospodarczych, lub wykupna wzajemnych świadczeń.

§. 5.

Części wspólnych gruntów, które z powodu swego położenia szczególnym uszkodzeniom podlegają, albo obłożone są takimi cięż-

żarami gruntowymi, które podział znacznie utrudniają, mogą być od podziału wyłączone.

Do gruntów takich zaliczają się w szczególności te, które w porównaniu do innych wspólnych gruntów podlegają znacznie większemu niebezpieczeństwu uszkodzenia, przez zasypywanie, osunięcie, oberwanie się brzegów, lub powódzie, albo których ciężary gruntowe są szczególnie wysokie i co do swej wartości trudno oznaczyć się dające.

§. 6.

Jeżeli wspólność gospodarcza oprócz nieruchomości, oznaczonych w §. 1., posiada także i inne nieruchomości, albo ruchomy majątek, to należy je w myśl niniejszej ustawy wciągnąć do podziału lub regulacji.

§. 7.

Regulacja wspólnych praw użytkowania polega w miarę istniejących w danym wypadku stosunków, albo

a) na ustanowieniu udziałów w stosunku do całości, według których poszczególni uprawnieni podzielić się mają całym pożytkiem z danego okresu gospodarczego lub kwotą ze sprzedaży tychże pożytków uzyskaną, albo też

b) na ustanowieniu poszczególnych samychże praw użytkowania, lub części tych praw, według rozciągłości, miejsca i sposobu wykonywania, jakoteż według czasu, miary i trwania użytkowania.

Regulacja tycząca się prawa zarządu wspólnych gruntów, może być według niniejszej ustawy wtedy tylko przeprowadzoną, jeżeli zarząd tychże gruntów nie został już przez ustawę gminną, lub inne dobro gminy dotyczące przepisy unormowany, albo też, jeżeli pomimo uregulowania w myśl tych przepisów okazuje się potrzeba wydania jeszcze szczególnych zarządzeń, mających na celu odpowiedni zarząd gruntów, dobro gminy stanowiących.

§. 8.

Z podziałem i regulacją połączonem być musi zaprowadzenie wszystkich tych wspólnych urządzeń, które konieczne są celem utworzenia wolnego przystępu do gruntów przyznanych tytułem wynagrodzenia, o ile to możliwe bez ustanowienia służebności, oraz celem umożliwienia odpowiedniego użytkowania tych gruntów albo celem zapewnienia wykonywania praw uregulowanych. Przytem jednak miara rzeczywistej konieczności nie może być przekroczoną, a zwłaszcza przy już istniejących drogach, rowach, strumykach i mostach, mają być przeprowadzone tylko konieczne zmiany. Przeciw dotyczącym zarządzeniom służy osobom, niebędącym uczestnikami, tylko wtedy prawo odwołania, gdyby skutkiem tych zarządzeń, znaczna szkoda dla nich wyniknąć mogła.

Rozdział drugi.

I. O władzach dla spraw podziału i regulacji.

§. 9.

Wpostępowaniu przy podziale wspólnych gruntów, jakoteż w postępowaniu przy regulacji wspólnych praw użytkowania i zarządu na gruntach podziałowi nieulegających, właściwymi są:

przysięgli komisarze miejscowi,
komisya krajowa przy politycznej władzy krajowej,
komisya ministerjalna przy ministerstwie rolnictwa.

Gdzie w ustawie niniejszej bez bliższego określenia jest mowa o władzach, odnosi się to do władz powyższych.

§. 10.

Do władz tych, jako takich należy także przeprowadzenie rozprawy i rozstrzyganie sporów, które powstaną między uczestnikami (§. 20. niniejszej ustawy) wzmiankowanych w §. 1. gruntów, co do posiadania lub własności pojedynczych części tych gruntów, tudzież przeprowadzenie rozprawy i rozstrzyganie co do wzajemnych świadczeń za użytkowanie takich gruntów, lub ich pojedynczych części. Władze te mają zawsze już przy rozpoczęciu swej czynności sprawdzić, czy zachodzą powyższe warunki ich własności.

Spyry, dotyczące się własności, lub posiadania realności, z których posiadaniem połączony jest, w myśl niniejszej ustawy, udział w gruntach wspólnych, albo prawo użytkowania, lub zarządu, albo też wreszcie roszczenie uzasadnione w §. 23., należą nawet po ogłoszeniu własności powyższych władz do zwyczajnego sędziego.

Paragraf 60. niniejszej ustawy oznaczy czas, od którego zacząć się ma własność tych władz, które też od tego terminu wykluczają własność tych wszystkich władz, do których ustawowego zakresu działania sprawy takie w innym razie należą. Jeżeli jednak wspomniane sprawy w chwili ogłoszenia terminu ich własności toczyły się już przed sędzią zwyczajnym, własność władz dla spraw podziału i regulacji nie narusza własności tegoż sędziego. Sprawy takie, o ile do nich nie ma zastosowania postępowanie cywilne w myśl art. XLVII, ustawy wprowadzającej (ustawa z 1. sierpnia 1895. Nr. 112. D. p. p.), winny od tego czasu toczyć się w dalszym ciągu według przepisów o postępowaniu sumarycznym, chybaaby miało przez to być naruszone prawo formalne, które jedna, lub druga strona sporna nabyła.

§. 11.

Sprawy urzędzeń gospodarczych z podziałem lub regulacją połączonych a względnie sprawy założenia i przyszłego utrzymania tychże, należą również do władz w §. 9. wyszczególnionych.

Własność tych władz odnosi się także do spraw, które w celach podziału, lub regulacji wymagają rozstrzygnięcia w kierunku prawnolesnym. Przepisy prawa wodnego, względnie leśnego, mogą mieć tu o tyle zastosowanie, o ile niniejsza ustawa w tym względzie inaczej nie postanawia.

Sprawy jednak, które mają za przedmiot podział, lub regulację, a dotyczą kolei żelaznych, lub dróg publicznych, niemniej sprawy ustawą budowniczą uregulowane, nie należą do ustawowego zakresu wzmiankowanych władz. W sprawach tego rodzaju po wszystkie potrzebne decyzje, lub zarządzenia udawać się należy do tych władz, do których ustawowego zakresu one należą.

§. 12.

W postępowaniu dla spraw podziału i regulacji, dochodzenia w sprawach spornych należą do komisarza miejscowego, orzeczenie zaś wyda komisya krajowa z dozwoleń odwołania się do komisji ministerjalnej.

Komisye te rozstrzygać będą stosownie do postanowień odnoszących ustaw i po dokładnem rozważeniu całej treści rozprawy osądzą, czy to, co strony podają, uważać należy za prawdziwe, lub nie, nie wiążąc się przytem ustawowemi prawidłami dowodowemi.

W uzasadnieniu swoich orzeczeń winny wspomniane komisye przytoczyć okoliczności, które na wydanie tychże wpłynęły.

§. 13.

Komisarzy miejscowych mianuje Namiestnik w pozozumieniu z Wydziałem krajowym z pomiędzy osób ukwalifikowanych do

urzędu sędziowskiego lub politycznej administracji, do prawno-administracyjnej służby przy zarządzie lasów państwowych i dóbr funduszowych, do adwokatury lub notaryatu i obznajomionych ze stosunkami rolniczymi, albo też z pomiędzy teoretycznie i praktycznie wykształconych rolników lub leśników, którzy udowodnią znajomość ustaw i przepisów odnoszących się do dzielenia i regulacji i w związku z niemi będących.

Komisarze miejscowi, którzy już jako urzędnicy państwowi nie złożyli przysięgi służbowej mają być zaprzysiężeni dla poruczonej im czynności i mają odnośnie do tej czynności prawa i obowiązki zaprzysiężonych urzędników.

Komisya krajowa przeznacza mianowanych komisarzy miejscowych do poszczególnych przeprowadzić się mających podziałów i regulacji. W trudniejszych wypadkach mogą być dla prawnych i ekonomicznych spraw podziału i regulacji wyznaczeni osobni komisarze miejscowi i jednemu z nich poruczy się kierownictwo.

§. 14.

Komisya krajowa przy politycznej władzy krajowej składa się z Namiestnika albo jego zastępcy jako przewodniczącego, referenta, trzech członków ze stanu sędziowskiego i z delegata Wydziału krajowego.

W wypadkach w §. 17. przewidzianych komisya krajowa zwiększoną zostanie o jednego członka ze stanu sędziowskiego.

Przewodniczący głosuje także, a przy równości głosów ten wniosek staje się uchwałą, do którego on się przyłącza.

§. 15.

Zastępcę przewodniczącego naznacza Namiestnik w porozumieniu z Wydziałem krajowym z pośród członków Wydziału krajowego, referenta zaś sam Namiestnik. Członków ze stanu sędziowskiego naznacza prezydent Wyższego Sądu krajowego we Lwowie, a delegata Wydziału krajowego Wydział krajowy i to niekoniecznie z pośród swego grona. W ten sam sposób będą wyznaczeni: drugi zastępca przewodniczącego, zastępca referenta, zastępca delegata Wydziału krajowego, wreszcie w odpowiedniej liczbie zastępcy członków ze stanu sędziowskiego. Zastępca przewodniczącego będzie zapraszany na wszystkie posiedzenia, lecz głosuje tylko pod nieobecność Namiestnika.

§. 16.

Składu komisyi ministeryalnej dokonywa przy zachowaniu przepisów §. 17. Minister rolnictwa w porozumieniu z Ministrem spraw wewnętrznych i Ministrem sprawiedliwości.

§. 17.

Tak komisya krajowa, jakoteż i komisya ministeryalna wydają swoje orzeczenia na posiedzeniach gremialnych większością głosów, połowa członków tej komisyi uprawnionych do głosowania musi należeć do stanu sędziowskiego. Jeżeli jednak komisya w taki sposób złożona, rozstrzygać ma spory, które, gdyby nie chodziło o podział albo regulację, należą do ustawowego zakresu zwyczajnych sądów, musi być komisya zwiększoną o jednego członka ze stanu sędziowskiego. W kwestyach gospodarczych należy wezwać i przesłuchać gospodarzy wiejskich lub techników kultury krajowej jako doradców.

§. 18.

W razie przekroczenia wydanych w sprawach niniejszej ustawy tymczasowych lub innych zarządzeń, mogą władze nakładać kary pieniężne do wysokości 100 zł., niemniej ustanawiać i nakładać kary porządkowe do tejże samej wysokości.

Grzywny wpływają do funduszu krajowego.

§. 19.

Bliższe szczegóły odnoszące się do toku czynności wzmiankowanych władz ustanowione będą w drodze rozporządzeń.

II. O interesowanych w podziale lub regulacji.

§. 20.

Za uczestników podziału uważać należy :

1. tych, którzy są w posiadaniu gruntów wspólnych, albo też
2. tych, którzy mają prawo do uczestnictwa w użytkowaniu opierającego się na przynależności do związku dawnych poddanych, członków jednej lub więcej gmin, względnie grupy, uprawnionej do użytkowania gruntów kolejno użytkowanych, bez względu na okoliczności, czy przynależność spowodowaną jest ich osobistymi przysługami, czy też opiera się na posiadaniu jakiej innej posiadłości gruntowej, — wreszcie

3. tych, którzy rzeczywiście uczestniczą w pobieraniu nadwyżki z dochodów, pozostałej po zaspokojeniu roszczeń uprawnionych do uczestniczenia w użytkowaniu,

4. gminy bez względu na to, czy podpadają pod którykolwiek z wyszczególnionych w punktach 1—3 wymogów, jeżeli tylko są hipotecznymi właścicielami gruntów, albo jeżeli od tych gruntów, chociażby w księgach hipotecznych nie były zapisane, przypisany mają podatek.

Osoby, które w myśl poprzednich postanowień, nie są uczestnikami, lecz z jakiego bądź powodu prawnego roszczą sobie pretensje do wspólnego lub kolejnego użytkowania, mogą poszukiwać swojej pretensji tylko w sposób w §. 70. przepisany.

Pod bezpośrednio w podziale i regulacji interesowanymi rozumieją się uczestnicy, jako też osoby w myśl §. 23. interesowane a to w przeciwstawieniu do tych, którzy po myśli §§. 25—28 są bezpośrednio interesowanymi.

§. 21.

Każdy uczestnik ma prawo przy podziale do otrzymania wynagrodzenia z gruntów podzielonych, ustanowionego w miarę wartości jego udziału w gruntach wspólnych lub gruntach innych włączonych do podziału w myśl §. 4, a to albo za wspólną zgodą, albo też na podstawie opinii rzeczoznawców z zastrzeżeniem sobie prawa do możliwego uzupełniającego wynagrodzenia w gotówce z tytułu nieznacznych różnic lub zmniejszenia się obszaru gruntu, ulegającego podziałowi wskutek zaprowadzenia urządzeń gospodarczych, lub wykupna wzajemnych świadczeń.

W tym samym stosunku, jeżeli szczególne okoliczności innego podziału nie uzasadniają, ma uczestnik prawo do wynagrodzenia z ogólnej wartości majątku ruchomego w myśl §. 6. do podziału włączonego.

§. 22.

Przy regulacji ma każdy uczestnik prawo do przyznania mu w ogólnem użytkowaniu takiej części, jaka pod względem jej własności i rozmiarów odpowiada stosunkowi dotychczasowego jego prawa do praw drugich współuczestników. Jeżeli zaś regulacja zasadza się na ustanowieniu poszczególnych praw użytkowania, współuczestnik może się domagać, aby mu dotychczasowe jego prawo w niczem uszczuplone nie zostało. W obydwóch wypadkach nie traci prawa do żądania wynagrodzenia w gotówce, tytułem wyrównania nieznacznych

różnicę i takich ograniczeń, które ze względu na stosowne uregulowanie wykonywania poszczególnych praw, albo z konieczności ustanowione zostały, albo też, zewzględu na zachowanie wydajności gruntu, ze stosunkowego ograniczenia wszystkich lub niektórych pożytków, bezpośrednio wpływają

Jeżeliby w tym ostatnim celu pewne pożytki musiały być tak zmniejszone, albo całkiem zniesione, iż przez to mieliby pojedynczy uczestnicy ponieść dotkliwe straty, ma im być przyznanem odszkodowanie, obciążające ogół uczestników a to albo przez przyznanie, lub rozszerzenie innych pożytków, albo przez wynagrodzenie w gotówce, stosownie do stanu rzeczy i życzeń interesowanych uczestników.

§. 23.

Osoby, którym przysłużyła prawo żądania wzajemnych świadczeń, mianowicie peryodycznych danin, które im za używanie wspólnych gruntów, albo części tychże, mają uiszczać wszyscy lub niektórzy uczestnicy jako tacy (§. 1. ust. 2. ust. państw.) mogą żądać, aby przy podziale prawa ich wykupione zostały w gotówce, albo w ziemi, według tego, który sposób wykupna władze za stosowniejszy uznają, zaś przy regulacji, aby odnośne stosunki zostały urządzone w sposób obydwu stronom odpowiadający.

Ci interesowani, chociażby sami nie byli uczestnikami, mogą o tyle brać udział w rozprawach o podział i regulację, o ile to do uzasadnienia ich roszczeń i powyżej wspomnianych praw jest potrzebnem.

§. 24.

Zresztą przy oznaczeniu odpowiedniej wartości udziałów gruntów podzielić się mających (ustęp 1. §. 21.) przy wypośredkowaniu i przyznaniu odpowiednich wynagrodzeń, przy regulacji praw użytkowania (§. 22), niemniej przy uwzględnieniu wzajemnych świadczeń (§. 23), mają być stosowane przepisy o postępowaniu w sprawach podziału i regulacji (III. rozdział) tudzież wskazówki w dotyczących rozporządzeniach zawarte.

§. 25.

Trzecie osoby, które mają hipotecznie zapisane prawo, bądź to na gruncie nlegającym działowi lub regulacji, bądź też na cudzem prawie użytkowania, ciążącym na tym gruncie, albo też na gruncie z którego posiadaniem połączone jest prawo użytkowania, mogą wprawdzie celem strzeżenia tego prawa brać udział w postępowaniu tyczącem się działu, lub regulacji, ale nie mogą przez sprzeciwienie się przeszkodzić działowi lub regulacji.

Osoby te nie mają też być przesłuchiwane, gdy się uskuteczniają wpisy hipoteczne na zasadzie takiego działu lub regulacji (§. 4. ust. państw.).

Komisarz miejscowy winien pośrednio interesowanych zawezwać do rozprawy, jeżeli to zdaje się być potrzebnem do wyjaśnienia stosunków, lub utworzenia ugody, atoli przybyć oni mogą do rozprawy także bez urzędowego wezwania.

Władze czuwać winny każdego czasu a w szczególności przy potwierdzaniu planu uporządkowania, aby podział i regulacja nie uszczuplały praw pośrednio interesowanych.

§. 26.

Prawa trzecich osób, które na gruncie działowi ulegającym, są hipotecznie zapisane, przeniesione będą na działły z gruntu utworzone. Wylączają się od tego i odpadają bez prawa do odszkodowania tylko służebności gruntowe (§. 474 u. c.), które wskutek działu, lub

połączonego z nim nawodnienia, osuszenia, lub założenia drogi, staną się zbytecznymi dla gruntu panującego.

Prawa trzecich osób, które tylko na cudzem prawie użytkowania gruntu ulegającego działowi są hipotecznie zapisane, przeniesione będą na te grunta zamienione, które wchodzą w miejsce uchylonego prawa użytkowania.

Wyrównania te zastępują miejsce uchylonego prawa użytkowania także co do praw hipotecznie zapisanych na tym gruncie, z którego posiadaniem takie prawo użytkowania było połączone (§. 5. ust państw.).

§. 27.

Liczebnie oznaczone wierzytelności, które na gruncie działowi ulegającemu są hipotecznie zabezpieczone, gdy jedna część tego gruntu dostanie się przy podziale gminie, części gminy, lub wspólności gospodarczej, pozostają zabezpieczone wyłącznie na tej części, o ile wierzytelności takie znajdują zupełne pokrycie w pierwszych dwóch trzecich częściach wartości tej części, oznaczonej podług czystego dochodu katastralnego, dwadzieścia razy wziętego.

Jeżeli tak nie jest, natenczas niepokrytą pozostałość takiej wierzytelności, a jeżeli żaden dział gruntu dzielonego nie został przekazany gminie, części gminy lub wspólności gospodarczej, całą wierzytelność spłacić muszą niezwłocznie wierzycielowi wszyscy uczestnicy w stosunku do swoich praw udziałowych, wziętych za podstawę podziału. Wierzyciel nie może w przypadku takim odmówić przyjęcia zapłaty chociażby nawet wierzytelność jego nie była jeszcze płatną.

Jeżeli wierzytelność hipotecznie na gruncie, działowi ulegającym, zabezpieczona nie opiewa na kwotę oznaczoną liczebnie, władza usiłować winna nakłonić strony do zawarcia umowy mającej na celu oznaczenie takiej kwoty i podług tego, czy unowa taka przyjdzie do skutku lub nie, albo zastosować postanowienia niniejszego paragrafu, albo przekazać wierzytelność w formie hipoteki łącznej na wszelkie wynagrodzenia z gruntu dzielonego przysądzone.

Do wierzytelności hipotecznie zabezpieczonych na rzecz zakładów, które stosownie do swoich statutów uprawnione są do udzielenia pożyczek, tylko pod warunkiem większego bezpieczeństwa, postanowienia powyższe stosować należy tylko o tyle, o ileby to nie uszczuplało większego bezpieczeństwa, statutami tychże zakładów przepisanego (§. 6. ust państw.)

§. 28.

Zeznane w toku postępowania podziałowego lub regulacyjnego oświadczenia (deklaracje), jakoteż zawarte ugody nie wymagają ani przyzwolenia ze strony trzecich osób, ani też nie podlegają zatwierdzeniu władz administracyjnych lub opiekuńczych, wyjąwszy zastrzeżonego ustawą niniejszą zatwierdzenie ze strony Wydziału krajowego.

Atoli zamiast zatwierdzenia władzy opiekuńczej potrzebne jest zatwierdzenie komisji krajowej lub ministerjalnej (§. 7. ust. państw.).

Jeżeli gminy bez własnego statutu, części gminy albo zakłady takich gmin uczestniczą w postępowaniu podziałowym lub regulacyjnym jako bezpośrednio interesowane strony, będą one po wdrożeniu postępowania (§. 60) zastąpione przez Wydział powiatowy. Wszelkie przeto umowy i ugody, w których biorą udział gminy, części gmin lub zakłady gminne zawierać będzie w ich imieniu Wydział powiatowy.

§. 29.

Stan prawny, utworzony w toku postępowania podziałowego lub regulacyjnego czy to skutkiem rozstrzygnięcia, lub zarządzenia władzy, czy też skutkiem deklaracji interesowanych, zeznanej przed władzą w celu przeprowadzenia podziału lub regulacji, obowiązuje

przy zaszej wskutek tego zmianie posiadania także i następców prawnych nawet wtedy, jeśli posiadanie to na podstawie licytacji sądowej nabyli.

§. 30.

Złożone przed władzą w toku postępowania podziałowego i regulacyjnego, oświadczenia pisemne lub protokolarne, mogą być tylko wówczas odwołane, jeżeli według uznania komisji krajowej odwołanie to nie spowoduje przeszkody w pracach podziałowych i regulacyjnych ze względu na stan w jakim się w danej chwili znajdują.

§. 31.

Wskutek postępowania podziałowego i regulacyjnego, o tyle tylko zmienia się, lub wstrzymuje, tymczasowe wykonywanie praw, o ile władza w celu stosownego przejścia do nowego ukształtowania posiadania gruntowego, wydała w tym kierunku tymczasowe zarządzenia.

W braku tychże trwa dotychczasowe wykonywanie prawa bez zmiany i postępowanie podziałowe i regulacyjne nie wstrzymuje egzekucji uzyskanej wskutek prawomocnych orzeczeń sądowych, albo sądowej ugody.

III. Postępowanie w sprawach podziału i regulacji.

A. Postanowienia ogólne.

§. 32.

Wezwania do potrzebnych w toku postępowania urzędowych rozpraw z poszczególnymi uczestnikami, lub grupami tychże mają zawierać:

1. przynajmniej ogólne oznaczenie przedmiotu rozprawy,
2. oznaczenia miejsca i czasu rozprawy;
3. oznaczenie miejsca, gdzie i czasu, w którym akta dotyczące rozprawy, plany, wnioski i t. d. są do przegłądnięcia wyłożone;
4. ewentualne kary pieniężne na tych, którzy się ani przy rozprawie osobiście lub przez pełnomocnika nie jawią, ani pisemnego oświadczenia przed rozprawą lub też w toku tejże nie wnoszą.

§. 33.

We wszystkich wypadkach, w których pisemne wezwanie, lub jakie inne zawiadomienie jest koniecznem, albo też według uznania komisarza miejscowego okazuje się potrzebnem, ma je tenże wydać i postarać się o poręczenie jak najmniejszym kosztem albo bezpośrednio przez posłańców, albo przez pocztę, lub też za pośrednictwem innych władz.

Do każdego doręczenia lub wezwania, wyjąwszy okólnika, przez adresata podpisać się mającego, będzie dołączony dowód lub arkusz doręczenia wypełniony, z wyjątkiem daty i podpisu.

Ci interesowani, którzy nie mieszkają w okręgu tego sądu powiatowego, w obrębie którego podział i regulacja się odbywa, muszą na wezwanie komisarza miejscowego ustanowić do odbioru doręczeń pełnomocnika w granicach tegoż okręgu, w przeciwnym bowiem razie ustanowi go komisarz sądowy sam.

§. 34.

Do rozpraw mają wezwani jawić się osobiście albo przez pełnomocników, dostarczyć żądanych wyjaśnień i potrzebne dokumenta dowodowe przedłożyć.

Rozprawy przeprowadza się z reguły ustnie z dopuszczeniem prawnych i fachowych doradców.

§. 35.

Jeżeli strona jawi się po rozpoczęciu rozprawy — ma być dopuszczoną do dalszej rozprawy.

W wypadkach, w których dalszy ciąg rozprawy nie odbywa się bezpośrednio w dniu do rozprawy wyznaczonym i do dalszego prowadzenia rozprawy nowy termin się wyznacza, musi być zawiadomiona o tym dalszym terminie strona nie będąca obecną przy poprzedniej rozprawie i do tej nowej rozprawy otrzymać wezwanie.

Jeżeli strona jawi się na skutek tego wezwania, ma być przesłuchaną także i co do spraw, podczas jej nieobecności przeprowadzonych, musi jednak ponosić ewentualne koszty swoją nieobecnością spowodowane.

§. 36.

Zastępstwo przy rozprawach wykonują:

1. za małoletnich, kurandów i krydataryuszów: ojcowie, opiekunowie, kuratorowie i zarządcy mas konkursowych;
2. za zgromadzenia duchowne (kongregacye i zakony) przełożony konwentu i jego zastępca;
3. za majątek kościelny: przełożony kościoła, za uposażenia (beneficya) kościelne — użytkowcy;
4. za fundacye kościelne: tychże zwyczajny zarządca;
5. za gminy, części gmin i gminne zakłady (§. 28. ust. 3.) osoby, które w myśl obowiązujących przepisów zastępywać ma Wydział pow. na zewnątrz;
6. za kraj i świeckie gminy, niewymienione w ustępie 5, za świeckie osoby prawne, korporacye stowarzyszenia i związki, te osoby, które według istniejących ustawowych albo statutowych przepisów powołane są do zastępowania ich na zewnątrz;
7. dobra państwowe i funduszowe, oraz fundacye pozostające pod zarządem państwa, zastępuje przełożony tej władzy, której w kraju przysłużyła zwierzchni nadzór nad niemi.

Także i te osoby do zastępowania przy rozprawach uprawnione mogą się zastąpić przez pełnomocników, jeżeli jednak same przy podziale i regulacyi dotyczącej ich prywatnego majątku są interesowane, mają ich zastąpić ich zastępcy, albo ich pełnomocnicy.

Ogólne zastępstwo uczestników dopuszczalnem jest tylko w wypadkach z §. 91. al. 1., 2. i 3. — przy wszystkich zaś innych rozprawach dla spraw podziału i regulacyi, ma każdy uczestnik swoje interesa samoistnie zastępować.

§. 37.

Jeżeli ten, którego prawo podziałem i regulacją dotknięte zostało, nie może być wysłędzonym, albo jeżeli miejsce jego pobytu nie jest wiadomem, a nie pozostawił pełnomocnika, natenczas komisarz miejscowy postara się u sądu w myśl § 276. u. c. o ustanowienie dlań kuratora.

§. 38.

Jeżeli realność, z której posiadaniem połączonym jest udział we wspólnych gruntach, prawo użytkowania lub zarządu w myśl tej ustawy, albo wreszcie roszczenie według §. 23, jest współwłasnością kilku osób, współwłaściciele mają razem tylko jeden głos, a za głos wszystkich uważa się ten, na który zgodzi się większość, obliczona podług wielkości udziałów pojedynczych współwłaścicieli.

Jeżeli stosunek udziałów współwłaścicieli jest niepewny lub sporny, natenczas, o ileby wszyscy współwłaściciele jednemu lub kilku z pomiędzy siebie nie przyznali więcej, niż równego udziału lub o ileby jeden lub kilku z nich nie chciało przystać na mniej, niż równy udział, przyjęć należy, iż wszyscy uczestnicy są równo-uprawnieni. W razie równości głosów współwłaścicieli, to zdanie przyjęte będzie za głos wszystkich, które dla podziału lub regulacji jest korzystniejsze.

Jeżeli własność takiej realności (ustęp 1.) jest podzielona między właściciela głównego i właściciela użytku, głos w sprawie zastępstwa takiej realności służy tylko właścicielowi użytku. Jeżeli własność takiej realności jest sporną, prawo głosowania ma posiadacz. Gdy zaś posiadanie jest spornem, natenczas strony spór widące wyznaczą wspólnego głosującego, a gdyby tego nie uczyniły, ustanowi go komisya krajowa, bądźto na prośbę jednego uczestnika, bądź na skutek relacji komisarza miejscowego.

§. 39.

Interesowani, mający wspólną sprawę, mogą do rozpraw dotyczących tychże spraw wyznaczyć wspólnych pełnomocników. Komisarz miejscowy ma jednak prawo w wypadkach, w których to dla zawarowania praw, lub dla dobra rozprawy uzna za stosowne, wezwać mocodawców samych do osobistego jawienia się.

Do odbioru doręczeń muszą jednak w wspólnym interesie współdziałające strony na wezwanie komisarza miejscowego wymienić wspólnego pełnomocnika, w przeciwnym razie tenże przez komisarza miejscowego ustanowionym zostanie.

§. 40.

Pełnomocnicy muszą w celu dopuszczenia ich do rozpraw, wykazać się pisemnem pełnomocnictwem swego mocodawcy. Tylko mąż uważanym będzie nawet i bez pełnomocnictwa za pełnomocnika swej żony, wyjąwszy, jeśli jest rozwiedziony, aibo sam nie jest własnowolny, lub gdyby to milcząco rozumiejące się umocowanie przed komisarzem miejscowym wyraźnie zostało odwołanem.

Pełnomocnictwa mogą być także udzielone protokolarnie przed komisarzem miejscowym, przed sądem lub przed naczelnikiem gminy. Pełnomocnictwa muszą opiewać na przeprowadzenie w myśl tej ustawy w ogólności podziału i regulacji, albo też pewnego osobnego podziału lub regulacji, muszą zawierać upoważnienie do składania prawomocnych oświadczeń, zawierania ugód, wyboru sędziów polubownych i zrzekania się bez wynagrodzenia swoich praw — a nie mogą zawierać żadnych ograniczeń, lub zastrzeżeń co do zatwierdzenia ze strony mocodawcy, w przeciwnym bowiem razie nie zostanie pełnomocnik za takiego uznany ani do rozprawy dopuszczonym.

§. 41.

Do przedsięwzięć się mających wizji lokalnych komisarz miejscowy ma obowiązek zawezwać rzeczoznawców, a w razie potrzeby także i strony.

Rzeczoznawcom należy dla ich informacji zezwolić na przeglądnięcie dotychczasowych aktów rozprawy i dokumentów dowodowych; mogą oni także przed komisarzem miejscowym postawić wnioszek na uzupełnienie sprawy przez dostarczenie brakujących jeszcze dowodów, lub przez przesłuchanie świadków, pamiętników, lub stron samych.

§. 42.

Co do przeprowadzonych rozpraw, dochodzeń i zawartych ugód, mają być spisane protokoły, stronom odczytane, a na żądanie ma im być także dozwolone i przeglądnięcie. Protokoły muszą być podpisane przez prowadzącego rozprawę lub dochodzenie i przez strony, a w razie, gdyby do pisania był użyty osobny protokolista, także i przez tegoż.

Jeżeli strona odmawia podpisu, to okoliczność ta, jak i powód odmowy uwidocznia się w protokole. Odmowa ta nie czyni rozprawy nieważną, jeżeli przy spisywaniu protokołu stosowano się do istniejących przepisów.

Jeżeli się rozchodzi o ugody, które dotyczą szczególnego interesu odmawiającego podpisu — mają być one w razie odmowy podpisu uznane jako niezawarte.

W ten sam sposób i z takimże wyjątkiem odnośnie do ugód, uważa się protokół za ważny w obec tych osób, które się oddala przed jego zakończeniem.

§. 43.

W takich sprawach, które w myśl 2. ust. §. 10. należą do zwyczajnego sędziego, ale przed niego jeszcze nie zostały wytoczone, ma komisarz miejscowy obowiązek starać się o doprowadzenie ugody do skutku.

§. 44.

We wszystkich sprawach, mających być załatwionemi przez postępowanie podziałowe i regulacyjne, dla których władze podziałowe i regulacyjne są właściwemi i które nie są osobnem ustawowem postanowieniem orzecznictwu wyższych władz wyraźnie zastrzeżone — ma rozstrzygać komisarz miejscowy w pierwszej instancji.

Jeżeli po przeprowadzonej rozprawie przedmiot dokładnie został wysświetlony, mogą być rozstrzygnięcia komisarzy miejscowych stronom interesowanym, obecnym nawet zaraz przy rozprawie ustnie do protokołu ogłoszone. Na żądanie jednak należy im w ciągu dni trzech po ogłoszeniu rozstrzygnięcia doręczyć pisemne orzeczenie wraz z powodami.

§. 45.

Preciw rozstrzygnięciom komisarza miejscowego można wnieść odwołanie do komisji krajowej, która rozstrzyga ostatecznie.

Przeciw orzeczeniom wydanym przez komisję krajową, jako pierwszą instancję, przysługuje prawo odwołania do komisji ministerjalnej (§. 12.).

Odwołania muszą być wniesione w terminie wyraźnie w orzeczeniu pierwszej instancji oznaczonym na ręce komisarza miejscowego pisemnie, albo do protokołu.

Termin ten wynosi 14 dni, wyjąwszy wypadki, w których ustawa inaczej postanawia.

Odwołania przeciw orzeczeniom, które komisja krajowa w sporach między stronami wydała jako władza I. instancji, mają być wniesione w dwóch egzemplarzach, z których jeden doręcza się stronie przeciwnej dla ewentualnego wniesienia obrony w terminie 14-dniowym.

§. 46.

Odwołanie przeciw takim zarządzeniom lub orzeczeniom komisarza miejscowego lub komisji krajowej, których natychmiastowe wykonanie koniecznem jest do prawidłowego toku podziału lub regulacji i wykonanie według zachodzących w poszczególnym wypadku

okoliczności, bez narażenia strony interesowanej na szkodę może mieć miejsce — nie mają skutku odwołającego, z zastrzeżeniem jednak odpowiedniego dodatkowego sprostowania stanu rzeczy, stworzonego zacepionem zarządzeniem lub orzeczeniem, jeżeli się to wskutek wyższego rozstrzygnięcia koniecznym okaże.

§. 47.

Władze uprawnione są każdego czasu, jeżeli prawdziwość lub dokładność orzeczenia rzeczoznawców wydaje się im wątpliwą, zarządzić nowe ocenienie przez innych rzeczoznawców lub też jakiegokolwiek inne dochodzenie, mające na celu uzupełnienie, lub sprostowanie.

§. 48

Wniosek o przywrócenie do pierwotnego stanu z reguły połączonym ma być z odwołaniem.

Jest on tylko w tych wypadkach dopuszczalnym, w których dopuszczalnym jest także wniosek przeciw sądowym wyrokom.

Co do dopuszczalności, orzeka w pierwszej instancji komisya krajowa.

§. 49.

Jeżeli komisya krajowa, lub ministeryalna w skutek odwołania, lub w skutek nadzoru z urzędu wykonywać się mającego, spostrzeże, że przy instruowaniu sprawy zaszyły istotnie braki, że pominięte zostały widocznie faktyczne okoliczności, lub że ustawa została naruszona w taki sposób, iż to może mieć wpływ na wynik całego podziału lub regulacji, albo że przez to poszczególni interesowani zostali w swych prawach pokrzywdzeni — natenczas zarządzić ma nową rozprawę lub dochodzenie i może poruczyć przeprowadzenie ich nawet innemu komisarzowi miejscowemu.

B. Wdrożenie rozprawy.

Przygotowanie, ustanowienie i wykonanie planu podziałowego i regulacyjnego.

§. 50.

Ogólny (generalny) podział wspólnych gruntów, tj. podział tychże:

1. Pomiedzy byłymi zwierzchnościami z jednej, a gminami, lub byłymi poddanych z drugiej strony, — albo;

2. pomiedzy obszarami dworskimi, gminami miejscowymi, lub częściami gminy, albo pomiedzy miejscowymi gminami lub częściami gmin, albo:

3. pomiedzy obszarem dworskim, gminą miejscową lub częścią gminy z jednej, a wspólnością gospodarczą z drugiej strony;

4. między dwoma lub kilkoma wspólnościami gospodarzemi;

ma nastąpić na skutek żądania (prowokacji) jednej lub drugiej z powyżej wymienionych stron, między którymi ma się odbyć podział.

Jeżeli prowokacya wychodzi ze strony dawnych poddanych, części gminy lub jakiej wspólności gospodarczej musi pochodzić przynajmniej od połowy wszystkich do wspólnego użytkowania uprawnionych dawnych poddanych, względnie członków części gminy, lub wspólności gospodarczej.

Jeżeli jednak wielkość udziałów poszczególnych bezpośrednio interesowanych jest uwidoczniona w księdze gruntowej, wystarczy, jeżeli prowokacya pochodzi od jednej trzeciej części tychże i jeżeli udziały tych prowokantów wynoszą więcej aniżeli połowę wszystkich udziałów.

Prowokacya ze strony gminy miejscowej lub części gminy ma się opierać na potwierdzonej przez Wydział powiatowy względnie Wydział krajowy uchwale Rady gminnej.

Prowokacya może być także wniesioną z urzędu przez Wydział krajowy.

§. 51.

Szczegółowy (specyalny) podział wspólnych gruntów, to jest dalszy podział uzyskanego skutkiem ogólnego podziału udziałowej części gruntu, lub wspólnego posiadania gruntu w ogólności:

1. między dawnych poddanych, albo:
2. między członków wspólności gospodarczej, albo:
3. między współuprawnionych do użytkowania gruntów kolejno użytkowanych

ma nastąpić w skutek prowokacyi spowodowanej przynajmniej przez połowę do wspólnego użytkowania uprawnionych.

Jeżeli jednak wielkość udziałów poszczególnych bezpośrednio interesowanych jest uwidocznioną w księdze gruntowej, wystarczy, jeżeli prowokacya pochodzi od jednej trzeciej części tychże i jeżeli udziały tych prowokantów wynoszą więcej aniżeli połowę wszystkich udziałów.

§. 52.

Prowokacya do podziału ogólnego nie zawiera w sobie prowokacyi do podziału szczegółowego, ten ostatni musi być przy żądaniu ogólnego podziału wyraźnie prowokowany.

Podział pojedynczy (singularny) to jest wynagrodzenie i wyłączenie jednego lub więcej współuprawnionych z zachowaniem wspólności między resztą współuprawnionymi nie może być według tej ustawy prowokowany, a chcący osiągnąć taki rozdział wspólności, muszą tego dochodzić w drodze zwyczajnego prawa w miarę przepisów XVI. rozdz. II. cz. pow. ust. cyw., o ile do poszczególnego wypadku, mają zastosowanie.

§. 53.

Co do wspólnych lasów może prowokowany podział ogólny lub szczegółowy w ogólności wtedy nastąpić, jeżeli przez to kultura i odpowiednie zagospodarowanie pojedynczych części lasu nie zostanie na szkodę narażone.

§. 54.

Do podziału dobra gminnego według tej ustawy nie będzie wymaganą przewidziana w §. 66 ustawy gminnej z 13. sierpnia 1866 Nr. 19 Dz. u. kr. i §. 67 ust. z 3. lipca 1896 Nr. 51, wreszcie z §. 72. ust. z d. 13. marca 1889 Nr. 24 Dz. u. kr. osobna uchwała Sejmu krajowego.

§. 55.

Regulacya praw użytkowania i zarządu wspólnych gruntów nastąpi z urzędu:

1. jeżeli co do gruntów lasowych ze względów leśno-gospodarczych, lub leśno-policyjnych, lub co do innych gruntów ze względu na zagrożone interesa publiczne w skutek nieuregulowanego użytkowania lub zarządu przez polityczną władzę krajową za konieczną uznaną zostanie — albo

2. przy podziałach ogólnych, o ile przy nich dalszy podział szczegółowy nie ma miejsca.

§. 56.

Z wyjątkiem wypadków w §. 55. wyszczególnionych ma regulacya nastąpić tylko na skutek prowokacyi.

Przy wniesieniu tej prowokacyi mają być zastosowane odpowiednie postanowienia §. 50 i §. 51

§. 57.

W skutek wniesionej prowokacyi podziału lub regulacyi — albo zarządzenia tej ostatniej z urzędu przez polityczną władzę krajową (§. 55 l. 1) ma komisya krajowa ustanowić komisarza miejscowego, który powinien przedewszystkiem przygotować i zestawić plan podziału regulacyi.

Plan podziału zawierać musi oszacowanie gruntów i praw mających być przy wynagrodzeniu albo ugodzie uwzględnionych, oznaczenie wysokości odpowiedniego wynagrodzenia i wyszczególnienie za niezbędne uznanych wspólnych urzędzeń (§. 8).

Plan regulacyjny zawierać musi oznaczenie trwałej wydajności wspólnego gruntu odnośnie do pojedynczych sposobów użytkowania, oznaczenie regulować się mających praw i przyszłego ich wykonywania w myśl §. 7, oznaczenie ewentualnego wynagrodzenia w gotówce, wymienionych w ostatnim ustępie §. 22 odszkodowań i za konieczne uznanych wspólnych urzędzeń (§. 8) w końcu, o ile regulacya praw zarządu w myśl 2. ust. §. 7 w ogóle nie jest wykluczona, także i wydać się mające zarządzenia co do przyszłego zarządu wspólnych gruntów (statut zarządu).

Postanowienia publiczno-prawnej natury nie mogą być objęte planem podziału, względnie regulacyi z wyjątkiem, jeśli dotyczą takich stosunków kultury krajowej, które przy sposobności podziału lub regulacyi mają być uporządkowane. Nie mogą przeto być wydane i do planu wciągnięte takie postanowienia, które się tyczą zaopatrzenia ubogich, zakwaterowania i innych podobnych publicznych ciężarów.

§. 58.

Bliższe postanowienia co do formy i instruowania prowokacyi, oraz co do sposobu ich wnoszenia, co do warunków, pod którymi już z góry dozwolonom być może wykluczenie od prowokacyi pewnych pojedynczych parcel wspólnej własności gruntowej, jakoteż co do podjęcia urzędowych dochodzeń w celu badania samej prowokacyi wydane zostaną w drodze rozporządzenia.

§. 59.

Jeżeli się okaże, że prowokacya wniesioną została przez mniejszą liczbę uprawnionych, aniżeli w myśl §. 50, względnie 51 i 56 jest to wymagane, natenczas obowiązuje tych, którzy ją wniesli — jeczecze przez jeden rok licząc od dnia wniesienia, a to na ten wypadek, gdyby w ciągu tego czasu przez przystąpienie innych potrzebna liczba osiągniętą została.

§. 60.

Dzień, w którym komisarz miejscowy rozpocząć ma czynność urzędową, podać należy do wiadomości Wydziału krajowego i Wydziału powiatowego i ogłosić w urzędowej gazecie krajowej, oraz w gminach tego obszaru, na który jego czynność urzędowa ma się rozciągnąć z tą uwagą, że począwszy od tego dnia nabywają mocy postanowienia ustawy niniejszej co do właściwości władz, dalej co do pośrednio i bezpośrednio interesowanych, jako też co do złożyć się przez nich mających deklaracyi lub zawrzeć się mających ugod, nakoniec co do zobowiązania następców prawnych do uznania stosunku prawnego, wytworzonego celem wykonania podziału i regulacyi.

§. 61.

Przy podziale i o ile tego potrzeba wymaga, także i przy regulacji współdziałają przy komisarzy miejscowym w miarę postanowień tejże ustawy i odnosnych rozporządzeń:

1. Delegat Wydziału krajowego.
2. Personal techniczny potrzebny do prac geometrycznych (§. 63)
3. Potrzebne ponadto pomocnicze siły techniczne, oraz rzeczoznawcy.

§. 62.

Wydział krajowy ma prawo wysłać do takich podziałów lub regulacji, w których gmina, albo część gminy lub zakład gminny bezpośrednio jest interesowany, swojego członka, własnego urzędnika, lub męża zaufania — a komisarz miejscowy jest obowiązany wzywać takiego delegata do uczestniczenia we wszystkich rozprawach, które mają wpływ na oznaczenie i uwzględnienie praw i interesów gminy, części gminy lub zakładu gminnego.

Delegatowi temu przysługuje także prawo do postawienia przed komisarem miejscowym wniosków na przeprowadzenie takich dochodzeń, rozpraw, lub wydanie innych zarządzeń, które ze względu na zawarowanie interesów gminy, lub części gminy, lub zakładu gminnego uzna za konieczne lub pożądane. Delegat ów nie może jednak w skutek nieprzychylenia się komisarza miejscowego do jego żądań wnosić odwołania, lecz ma w tym względzie zwrócić się do Wydziału krajowego, któremu wolno przedstawić odnośną sprawę komisji krajowej w celu wydania takich zarządzeń, jakie komisya ta z mocy przysługującego jej nadzoru z urzędu (49) uzna za stosowne.

§. 63.

Personal techniczny potrzebny do prac geometrycznych ustanowi Wydział krajowy na koszt kraju i przydzieli komisarzowi miejscowemu.

Warunki, które mają posiadać kandydaci na techników dla prac geometrycznych, zostaną oznaczone w porozumieniu z Wydziałem krajowym w drodze rozporządzenia. Technicy ci będą przez przewodniczącego komisji krajowej na sumienne wykonywanie ich obowiązków zaprzysiężeni.

Wydziałowi krajowemu zastrzega się prawo żądania zwrotu kosztów za dostarczenie takich techników, które to koszta ma ustanowić komisya krajowa każdorazowo po wysłuchaniu Wydziału krajowego, albo też mają być wymierzone na podstawie taryfy ogólnej przez Wydział krajowy ułożonej, a przez komisję krajową lub w drodze odwołania przez komisję ministeryalną zatwierdzonej.

Z ustanowieniem geometry, jeżeli tego szczególne okoliczności nie wymagają, można się wstrzymać aż do czasu rozprawy określonego w §. 83 tej ustawy, a tymczasem potrzebne daty geometryczne mają być wyciągnięte z operatów katastralnych.

§. 64.

Potrzebnych do innych prac technicznych ludzi zawodowych, jak przedewszystkiem techników melioracyjnych, leśnych, dozorców melioracyjnych, jako też potrzebnych do szacowania znawców i potrzebnych do geometrycznych robót znawców granic, powołuje komisarz miejscowy a to z wyjątkiem nagłych wypadków, po wysłuchaniu uczestników, z grona osób w swym zawodzie doświadczonych, względnie z biegiem granic dokładnie obznajomionych, i ma ich zaprzysiężać na sumienne wykonywanie poruczonych im czynności.

§. 65.

Jeżeli dla podziału, lub regulacyi pewnego obszaru jest potrzebnych więcej osób tego samego zawodu, natenczas winien komisarz miejscowy pracę ich w ten sposób podzielić, aby każdy za dokładność przydzielonej mu roboty osobiście mógł odpowiadać.

W szczególności mogą być odłączone prace wstępne w celu ustalenia stanu posiadania potrzebne, od czynności należących do nowego podziału gruntu, te ostatnie winny być przedewszystkiem przydzielone takim technikom, którzy dla tego rodzaju robót wykazują szczególne uzdolnienie i już byli praktycznie zajęci z dobrym skutkiem.

§. 66.

Komisarz miejscowy odpowiedzialnym jest za prawidłowe, ściśle i odpowiednie sprawowanie służby przy przeprowadzeniu poruczonych mu podziałów i regulacyi, a w szczególności za możliwie szybkie i tanie wykonanie każdego pojedynczego działu lub regulacyi.

Przydzieleni komisarzowi miejscowemu lub przez niego powołani ludzie zawodowi (§§. 63, 64) podlegają mu o tyle, o ile rozchodzi się o zarządzenia w celu zabezpieczenia ustawowego i regularnego toku podziału lub regulacyi. Co do swych czynności fachowych są oni zresztą od komisarza miejscowego niezależni, w każdym jednak razie podlegają przepisom, które jako ogólnie obowiązujące instrukcyje w sprawach podziału i regulacyi, albo w poszczególnych wypadkach przez komisję krajową wydane zostaną.

§. 67.

Czy i o ile do podziału, lub regulacyi mają być użyte istniejące operaty katastralne, postanawia komisarz miejscowy w porozumieniu z geometrą. Jeżeli się porozumieć nie mogą, wyda komisya krajowa potrzebne zarządzenia.

Jeżeli przy podziale lub regulacyi używa się całkowicie, albo częściowo operatów katastralnych, winny być odnośne mapy dokładnie zbadane, przyczem należy wciągnąć do nich wszystkie dla prac podziałowych lub regulacyjnych potrzebne daty, względnie spostrzeżone usterki sprostować.

Jeżeli mają być nowe pomiary przedsięwzięte i odnośne plany wypracowane, winny być co do sposobu sporządzenia tychże i o ile te plany mają także służyć do użytku sądów prowadzących księgi gruntowe i dla celów ewidencyjnych katastru podatku gruntowego, zastosowane odnośne przepisy rozporządzenia Ministerstwa sprawiedliwości i skarbu z 1. czerwca 1883 (Dz. p. p. Nr. 86).

§. 68.

Przy rozpoczęciu prac wstępnych należy na polecenie komisarza miejscowego obejść granice wspólnych gruntów w towarzystwie osób znających dokładnie granice i gdzie tego zajdzie potrzeba, dokładnie odznaczyć. Do obejścia tego należy zaważać sąsiednich właścicieli gruntów, a jeżeli granice obszaru są zarazem granicami gminy lub obszaru dworskiego, także i zastępców gminy sąsiedniej lub obszaru dworskiego, a w każdym razie wiadomych uczestników.

Z powodu obejścia należy spisać protokół i jeżeli przy tej sposobności wynikły spory między uczestnikami co do własności lub posiadania, postara się komisarz miejscowy o jak najrychlejsze dochodzenia w tych sporach; zaś co do sporów z innemi osobami dostąpi stosownie do §. 43 al. 1.

§. 69.

Równocześnie winien komisarz miejscowy przystąpić z urzędu do możliwie zupełnego i dokładnego zestawienia wszystkich w podziale lub regulacyi interesowanych, a to przez przesłuchanie naczelników gminy, przełożonych obszarów dworskich, oraz za pomocą innych stosownych dochodzeń.

Zestawiona na podstawie tych dochodzeń przez komisarza miejscowego lista bezpośrednich interesowanych ma być na odpowiednim miejscu tego okręgu, w którym podział lub regulacja się odbywa, przez dni 14 do powszechnego wyłożenia. Miejsce i czas wyłożenia należy obwieścić przynajmniej trzy dni przedtem w gminach wspomnianego okręgu, jakoteż i w tych, w których domniemani interesowani znajdowaćby się mogli — z tą uwagą, że wolno każdemu w przeciągu czasu do wyłożenia wyznaczonego i jeszcze w dalszych ośmiu dniach wnieść zarzuty przeciw prawdziwości i dokładności listy u komisarza miejscowego. Zarzuty te rozstrzygnie komisya krajowa, a w razie odwołania komisya ministeryalna.

Za zezwoleniem komisji krajowej można od wyłożenia listy i odpowiedniego ogłoszenia jako oddzielnego aktu rozprawy odstąpić i połączyć to z wyłożeniem wymienionego w §. 79 rejestru praw udziałowych.

Przy takich podziałach i regulacjach, w których bezpośrednio interesowaną jest mniejsza liczba osób, a które nie dotyczą publicznych interesów, może być za przyzwoleniem krajowej komisji całkiem zaniechanem postępowanie o liście bezpośrednio interesowanych, jeżeli nie zachodzi uzasadniona wątpliwość, iż liczba interesowanych nie została w zupełności wysłędzoną i jeżeli prawa udziałowe albo w księdze gruntowej, albo w drodze ugody są uregulowane.

§. 70.

Jeżeli komisya krajowa w miarę zachodzących okoliczności w tem lub późniejszym stadyum postępowania uzna za potrzebne, polecić winna komisarzowi miejscowemu ogłoszenie w urzędowej gazecie krajowej edyktu tej treści, że osoby nie będące wprawdzie dotychczas interesowanymi — jeżeli z jakichkolwiek prawnych powodów do wspólnego lub kolejnego prawa użytkowania wspólnych gruntów, będących przedmiotem podziału lub regulacji — roszczą sobie prawo — mają odnośne żądania pod grozą utraty swych praw wnieść w przeciągu dni 90 do zwyczajnego sędziego, z powołaniem się na wspomniany edykt.

Sądy, przed które takie roszczenia zostały wniesione, są obowiązane zawiadomić o tem komisarza miejscowego, a komisya krajowa może, jeżeliby dalsze prowadzenie rozprawy podziałowej lub regulacyjnej przed ostatecznym rozstrzygnięciem tych pretensyj nie było wskazane, zarządzić zastanowienie tego postępowania.

§. 71.

W sprawie ustanowienia liczby pojedynczych uczestników winien komisarz miejscowy w każdym wypadku starać się o przeprowadzenie do skutku ugody, a to o tyle o ile przez to nie są narażone prawa osób trzecich.

Gdyby taka ugoda nie przyszła do skutku, natenczas przyjąć należy, że prawo udziału gminy w tych wspólnych gruntach, które ulegają podziałowi i regulacji, i względem których gmina stosownie do §. 20 l. 4 jako uczestnik występuje, równa się tej różnicy, jaka między uprawnieniem do użytkowania a prawem własności

istnieje. O ile szczególne okoliczności nie uzasadniają innego stosunku, wynosi wspomniane prawo udziału gminy czwartą część ustanowionych co do tych samych gruntów praw udziałowych wszystkich w myśl §. 20 l. 1—3 występujących uczestników.

Prawa udziałowe występujących w myśl §. 20 l. 1—3 uczestników winny być w braku ugody wypośredkowane na podstawie dokumentów, orzeczeń władz lub stwierdzonego prawnego stanu posiadania.

W braku tego rodzaju prawnych tytułów należy oznaczyć stosunek udziału według przeciętnego wyniku faktycznego wykonywania praw użytkowania z ostatnich lat dziesięciu przed rozpoczęciem czynności urzędowej komisarza miejscowego, przy czem oczywiście niedozwolone przekroczenia i wypadki albo samowolnie spowodowane uszczuplenia lub całkowite odjęcie użytkowania nie wchodzi w rachubę.

W braku dowodów do oznaczenia przeciętnej z tego dziesięcioletniego okresu, albo jeżeli prawo użytkowania nie miało być wykonywane rocznie, należy wypośredkować potrzebną miarę użytkowania w pierwszym wypadku według potrzeb domowych i gospodarczych, w drugim zaś według wszystkich do ustanowienia rocznego względnie peryodycznego dochodu miarodajnych okoliczności i to na podstawie orzeczenia rzeczoznawców.

§. 72.

Celem ocenienia w poprzednim paragrafie wspomnianych niedozwolonych przekroczeń, lub przypadkowych uszczupień użytkowania należy, jeżeli szczególne stosunki prawne nie uzasadniają innej miary ocenienia, wychodzić z tej zasady, że użytkowania przechodzące zwykłą miarę potrzeb domowych i gospodarczych, jako niedozwolone przekroczenia, a użytkowania niewykonywane z powodu zarazy, wojny, nieurodzaju lub innych nadzwyczajnych przyczyn, jako przypadkowe uszczuplenia uważa się. Potrzeby na dom i gospodarstwo należy wymierzyć:

1. odnośnie do pastwiska i ściółki według ilości sztuk bydła potrzebnego do własnego domowego użytku uczestnika, a którą się oznacza, jeżeli na podstawie orzeczenia rzeczoznawców więcej przyznać nie wypadnie, w ilości potrzebnej na jedną krowę miejscowej rasy. Do tej liczby bydła należy doliczyć takiemu uczestnikowi, który posiada odpowiednie grunta do produkcji paszy zimowej taką ilość bydła, która paszą z tych gruntów uzyskaną może być wyzিমowaną a to o tyle tylko, o ile potrzebna dla tej ilości bydła pasza letnia nie mogła być dostarczona z innych gruntów, na których odnośny uczestnik posiada prawo paszenia lub koszenia trawy,

2. odnośnie do koszenia trawy również według ilości sztuk bydła, która wymienioną w punkcie 1. paszą może być przezimowaną, o ile pasza potrzebna do karmy przez lato musi być dostarczaną ze wspólnych gruntów, a to z braku uprawnienia dotyczącego uczestnika do paszenia na innych gruntach,

3. odnośnie do poboru trzciny, kory i cięcia darni, o ile ona nie jest przeznaczona na nawóz, wedle ilości zwykle w danej miejscowości używanej i najodpowiedniejszej miary oznaczenia tej ilości,

4. odnośnie do drzewa budowlanego w miarę potrzeby do utrzymania domu mieszkalnego i budynków gospodarczych współuczestnika wedle miejscowego sposobu budowania, a odnośnie do drzewa opałowego i torfu według przeciętnej miejscowej potrzeby dla gospodarstwa jednej rodziny,

5. odnośnie do darni nawozowych według powierzchni roli jaką każdy poszczególny uczestnik stosownie do istniejącego zwyczaju miejscowego tą darnią nawozi.

Do gruntów w ustępach 1., 2 i 5. wyszczególnionych a przydatnych do produkcji zimowej paszy względnie do gruntów nawo-

zonych darnią należy zaliczać tylko takie, które już w czasie dziesięcioletniego w §. 71. określonego okresu gospodarstwa dotyczącego uczestnika uprawiane były.

§. 73.

Prawa udziałowe uczestników należy szacować w wypadkach podziału zawsze równocześnie z ich ustaleniem zaś w wypadkach regulacji tylko wtedy, gdy tego wymaga potrzeba. Również ma być przedsięwzięte oszacowanie samychże gruntów podziałowi ulegających, względnie ich pojedynczych części stosownie do ich wydajności zaś przy regulacjach wyśrodkowanie trwałej wydajności wspólnego gruntu odnośnie do poszczególnych sposobów jego użytkowania.

Oszacowanie gruntów podziałowi ulegających odbywa się przy zastosowaniu §§. 74. do 76. oszacowania innych w myśl §. 6. do podziału włączanych nieruchomości lub innego majątku, niemniej oszacowania praw udziałowych poszczególnych uczestników i stwierdzenia wydajności gruntu przy regulacji dokonywa komisarz miejscowy na podstawie orzeczenia rzeczoznawców.

Za zezwoleniem komisji krajowej można o tyle odstąpić od osobnego szacowania praw udziałowych lub gruntów podziałowi ulegających, o ile w danym wypadku wystarcza do przedstawienia istotnej wartości porównawczej, podanie znanej okoliczności n. p. rozciągłości prawa udziałowego lub powierzchni gruntu.

§. 74.

Ustalenie wartości gruntu podziałowi ulegającego może nastąpić albo jednomyślnie, albo na podstawie orzeczenia rzeczoznawców. W pierwszym wypadku wymaga zgoda potwierdzenia komisarza miejscowego, w drugim zaś wypadku dokonywa także oszacowania na powyżej wyrażonej podstawie. W każdym razie ma on w myśl ogólnych przepisów (§. 25. ustęp 4.) zwrócić uwagę, aby prawa pośrednio interesowanych w niczem uszczuplone nie zostały.

Rzeczoznawcy mają przy oddaniu swej opinii co do bonitacji t. j. oszacowania według pewnych klas szacunkowych, w następujący sposób postępować:

1. ustanowić szemat bonitacyjny t. j. wzór istniejących w okręgu podziałowym stopni wydajności gruntowej;

2. rozklasyfikować t. j. oznaczyć i miejscowo odgraniczyć te części obszaru podziałowego, które mają być zaliczone do jednej i tej samej klasy, względnie do poszczególnych klas szematu bonitacyjnego;

3. taryfować t. j. stwierdzić czysty przychód każdej pojedynczej klasy szematu bonitacyjnego.

§. 75.

Przy bonitacji trzeba uwzględnić, aby każdy grunt, względnie każda część gruntu, oszacowana była w stosunku do takiego dochodu, jaki grunt ten ze względu na swą istotną, albo skutkiem trwałych wkładów uzyskaną jakość; na swoje położenie i stan, w jakim się w chwili oszacowania znajduje, może przynieść każdemu posiadaczowi w danej miejscowości przy należytem i stosunkom miejscowym odpowiadającemu zagospodarowaniu. Grunta nie będące dotychczas w kulturze i przeznaczone do wykarczowania kawałki gruntów lasowych, które pod uprawę zamienione być mają, szacuje się według ich przyszłej wartości jako grunt w kulturze będący i zalicza się do odpowiedniej klasy.

§. 76.

Następujące stosunki i przedmioty nie mają być przy oszacowaniu uwzględnione:

1. przemijający, niezwykle wysoki, albo wskutek zaniedbania wynikły niski stan kultury i nawożenia;

2. jeszcze nie zupełnie, wyzyskane ostatnie znawożenie oraz koszta wyłożone na uprawę gruntów w celu przysporzenia sobie peryodycznie powtarzających się dochodów;

3. znajdujące się na gruncie dla przysporzenia szczególnego dochodu przeznaczone plantacje np. drzewa owocowe, morwowe i t. p.

4. drzewostany przeznaczone na ścięcie z tą różnicą, czy się nadają już do ścięcia lub nie;

5. osobliwe znajdujące się na gruntach przyrzędu gospodarcze, dające się łatwo bez znacznego zmniejszenia wartości gruntu oddzielić n. p. płoty.

Przy wyrównaniu tych stosunków i przedmiotów, postępuje się w miarę postanowień §. 91.

§. 77.

Prawa innych osób biorących również udział w podziale lub regulacyi (§. 23) mają być przez komisarza miejscowego dochodzone.

Oszacowanie tych praw, o ile one wypływają z podziału wspólnych gruntów i o ile to się tyczy wykupna tychże praw, ma przeprowadzić na podstawie rzeczoznawców komisarz miejscowy, biorąc za podstawę oszacowania dwudziestokrotną kwotę istotnej wartości rocznych danin, lub świadczeń.

Przy tem dochodzeniu i ustanowieniu wartości mają być wzięte za podstawę oszacowania, w braku uzasadnionych tytułów prawnych stosunki faktyczne z ostatnich 10 lat, poprzedzających urzędową działalność komisarza miejscowego. Jeżeliby z tego 10-letniego okresu brakowało dostatecznych dowodów albo jeżeli odnośne świadczenie nie każdego roku miało być dopełnione, to rozmiary i wartość tych praw wyśrodkowywa się na podstawie orzeczenia rzeczoznawców według odpowiedniej zasady. Tenże sposób postępowania stosować należy także we wszystkich tych wypadkach, w których z prawa uczestnictwa w pożytkach z dobra gminnego w okresie powyżej oznaczonym, albo wcale nie korzystano albo też stosunkowo w bardzo małych rozmiarach.

Prawnie nieusprawiedliwione umniejszenie, albo całkowite odebranie tych pożytków i świadczeń nie będzie uwzględnione.

§. 78.

Wierzytelności w rodzaju tych, które są oznaczone w §. 27. nie uwzględnia się przy oszacowaniu gruntów wskazanem w §. 73.

Wierzytelności takie muszą być jednak pod względem ich powstania i istnienia wyjaśnione, a jeżeli się okaże, że taka ubezpieczona wierzytelność nie opiewa na pewną liczebnie oznaczoną kwotę, musi być spowodowany układ stosownie do wymogów §. 27. Niemniej ze względu na sposób, w jaki taka wierzytelność powstała i w jaki sposób kwota z niej uzyskana była użyta, stwierdzoną powinna być okoliczność komu przypisać, lub kogo obciążyć należy przewidzianem w §. 27 przyszłem zabezpieczeniem całej wierzytelności na części gruntów wspólnych; względnie komu ma być przypisany przewidziany także obowiązek zapłaty ze strony wszystkich uczestników, lub kogo ma obciążać łączna odpowiedzialność odnośnie do wszelkich kwot wynagrodzenia i w jakim następnie pozostają do siebie stosunku wszystkie po myśli §§. 73 i 77 wysłędzone prawa bezpośrednio interesowanych.

§. 79.

Prawa udziałowe pojedynczych uczestników i osób w myśl §. 23 współinteresowanych z dotyczącem oznaczeniem ich wartości wzajemny stosunek tych praw i ich wartości ze względu na przepis §. 78. nakoniec oznaczenie wartości gruntów podziałowi ulegających, jakoteż daty co do trwałej wydajności wspólnego gruntu odnośnie do

pojedynczych uregulowaniu ulegających sposobów jego użytkowania, mają być przez komisarza miejscowego na podstawie przeprowadzonych dochodzeń i ustalenia zestawione w rejestrze (Rejestr praw udziałowych). Rejestr ten powinien być wyłożony do ogólnego przejrzenia przez dni 14. w miejscu sposobnem tego obszaru, w którym podział i regulacja się odbywa. Miejsce i czas wyłożenia rejestru ma być najmniej na 3 dni przed wyłożeniem ogłoszone w gminach wspomnianego obszaru.

Jednocześnie ma się doręczyć każdemu bezpośrednio interesowanemu dotyczący wyciąg z rejestru praw udziałowych ze wskazaniem na postanowienia §. 81.

Przy takich podziałach i regulacjach, przy których jest mała liczba osób bezpośrednio interesowanych i które interesów publicznych w nich nie dotyczą, może być za zezwoleniem komisji krajowej zaniechane wyżej wspomniane wyłożenie rejestru i odnośne obwieszczenie, a to jeżeli przepisane w §. 69 wyłożenie listy rzeczywiście już się odbyło, a nie zostało tylko odroczone. W tych wypadkach musi być doręczony każdemu bezpośrednio interesowanemu, nietylko wyciąg z rejestru, ale w odpisie cały rejestr.

§. 80.

Jeżeli za zezwoleniem komisji krajowej odstąpiono na razie w myśl §. 69. od wyłożenia wspomnianej tamże listy, to obwieszczenie przepisane w §. 79. ma nastąpić także i w innych gminach, mianowicie w tych, w których prawdopodobnie mogliby się odnaleźć jeszcze inni niewiadomi interesowani.

§. 81.

Przeciw ustaleniu uprawnień i wartości zapisanych w rejestrze praw udziałowych, jakoteż przeciw wszystkim innym zamieszczonym tamże datom jakiegokolwiek rodzaju, może być wniesione przez każdego interesowanego zażalenie do komisarza miejscowego, które to zażalenia będą przy współudziale stron rozpatrzone i w drodze instancyj rozstrzygnięte.

Termin do wniesienia zażaleń kończy się w ośm dni po upływie terminu określonego do przejrzenia rejestru. Dla tych jednak interesowanych, którym albo wyciągi z rejestru, albo rejestr sam doręczony być winien, termin ten w żadnym razie nie upływa przed czterdziestu dniami od wspomnianego doręczenia.

§. 82.

W tem stadyum postępowania musi być także rozstrzygnięte pytanie, czy przy szczegółowych podziałach po wynagrodzeniu prowokantów i tych, którzy się do ostatecznych przyłączyli, ci uczestnicy, którzyby sobie życzyli utrzymania wspólności, w tej wspólności nadal pozostać mogą i czy w tym wypadku, przy ustanowieniu wspólnego wynagrodzenia za regulację, mają być załatwione ich prawa użytkowania i zarządu.

Co do utrzymania wspólności rozstrzyga komisarz miejscowy, ostatecznie zaś komisja krajowa, przyczem wtedy tylko nie uwzględnia się żądania o zatrzymanie wspólności, jeżeli albo interesa kultury krajowej, albo ważne publiczne względy przeciwko temu w ogóle przemawiają. O regulacji, jeżeli nie była prowokowana, rozstrzyga się w myśl §. 55. punkt 1.

§. 83.

Po ostatecznem rozstrzygnięciu zażaleń wspomnianych w §. 81. i kwestyj wyszczególnionych w §. 82. winien komisarz miejscowy

przystąpić do ułożenia planu wynagrodzenia, względnie planu przyszłej regulacji i to na podstawie stwierdzonych dotychczasowych praw, bezpośrednio interesowanych, mianowicie: przy podziałach do wypośrodkowania gruntów zamienić się mających a odpowiadających prawom udziałowym;—przy regulacji do wypośrodkowania dopuszczalnego i najstosowniejszego urządzenia współużytkowania gruntu wspólnego w granicach jego trwałej wydajności wreszcie do mogącego nastąpić w myśl końcowego ustępu §. 22. odszkodowania jakoteż do rozprawy co do przyszłego zarządu wspólności, w obydwóch wszakże wypadkach równocześnie także i do zbadania potrzebnych urządzeń gospodarczych (§. 8.) i mających się w gotówce uścić wyrównań, wreszcie do wypośrodkowania spłacić się mających w myśl §. 23. spłat.

Sporządzenie potrzebnych obliczeń i planów spowoduje komisarz miejscowy, przyczem będzie miał wzgląd na ewentualne obciążenie części podziałowych takimi prawami i pretensjami, które w myśl pierwszego ustępu §. 26., lub w wykonaniu §. 27. na odnośne części udziałowe mają być przeniesione, albo na nich nadal pozostawione, niemniej na obciążenie tychże części służebnościami w §. 89. wspomnianymi, względnie na zmniejszenie wartości z tego tytułu wynikające.

Co do projektów potrzebnych urządzeń gospodarczych należy zasięgnąć opinii Wydziału krajowego (kraj. biura melioracyjnego).

§. 84.

Jeżeli powierzchnia dróg, rowów i wszelkich innych urządzeń odpadających wskutek podziału lub regulacji większą jest jak ta, która dla urządzeń wyszczególnionych w §. 8. jest potrzebną, winno się w braku innego układu rozdzielić nadwyżkę między uczestników w stosunku tych wartości, z jakimi brali udział w podziale i regulacji, niemniej uwzględnić tę okoliczność przy ustanowieniu ich wynagrodzenia. Ewentualny brak mają według tego samego stosunku pokryć uczestnicy a wynagrodzenia odpowiednio umiejszyc należy.

Gdyby zaś konieczna potrzeba tego rodzaju wspólnych urządzeń wyłoniła się dopiero później w takim stadyum postępowania, w którym to przypisanie zbywającej lub brakującej powierzchni gruntu tylko przez długotrwałe lub kosztowne zmiany, poczynionych już dla podziału lub regulacji przedwstępnych prac, uskutecznione być mogło muszą dotyczący uczestnicy odstąpić wspomniany grunt za wynagrodzeniem pieniężnym, mającem się w braku układu oznaczyć przez władzę.

§. 85.

Do urządzeń, które podwyższają gospodarze użytkowanie tylko pewnych pojedynczych gruntów zamienionych, mają być zastosowane przepisy pierwszego ustępu §. 84. z tem ograniczeniem, że potrzebna ilość gruntu będzie dostarczoną na rachunek tychże uczestników na wypadek, gdyby się już przy ustanowieniu wartości dla tych ostatnich nie ugodzono, że zaprowadzenie urządzeń będzie uskutecznione kosztem wszystkich uczestników.

§. 86.

Uczestnicy, których posiadłość gruntowa przez zaprowadzenie urządzeń gospodarczych spowodowanych podziałem lub regulacją nie uzyska żadnej korzyści lub korzyść nieznaczną, nie stojącą w żadnym stosunku do podanego w §. 84. wymiaru, winni być od udziału w dostarczeniu potrzebnego do tych urządzeń gruntu albo całkiem albo w części istotnym stosunkom odpowiadającej uwolnieni.

§. 87.

W braku odnośnego układu albo prawnego zobowiązania mają współuczestnicy ponosić kosztą zaprowadzenia urządzeń gospodarczych włącznie z odszkodowaniami, należącemi się w gotówce w myśl drugiego ustępu §. 84. z tytułu dostarczenia gruntu pod urządzenie gospodarcze lub z jakiegokolwiek innego tytułu, i to w takim stosunku, w jakim w myśl §§. 84—86. uczestniczą w nadwyżce względnie w pokryciu brakującej części gruntu.

§. 88.

Według tych samych zasad, które przy zakładaniu wspólnych urządzeń obowiązują, ma się uregulować także obowiązek utrzymania tych urządzeń. O ile się to tyczy utrzymania budowli wodnych mogą być odnośni uczestnicy zmuszeni na podstawie orzeczenia władzy do zawiązania spółki wodnej w myśl przepisu §. 45. ustawy z 24. marca 1875 Nr. 38. Dz. ust. kraj. o używaniu, prowadzeniu i odprowadzeniu wód, a to bez osobnej w tym celu ustawy krajowej.

§. 89.

Jeżeli odpowiednio użytkowanie gruntu danego w zamian bez ustanowienia służebności, na innej do podziału wciągniętej parceli gruntowej osiągnąć się nie da, winno się oznaczyć dotyczący stosunek tej służebności i uwzględnić okoliczność tę przy oszacowaniu odnośnego gruntu. Gdyby się jednak już ustalone oszacowanie bez długotrwałych, lub kosztownych zmian dotychczasowych prac cofnąć nie dało, ma być odpowiednio odszkodowanie w braku stosownego układu oznaczone z urzędu.

§. 90.

Przy wypośredkowaniu pojedynczych wynagrodzeń w ziemi, winno się o tyle uwzględnić życzenia bezpośrednich uczestników, o ile to możliwem jest bez naruszenia przepisów ustawy lub bez zagrożenia takich interesów publicznych, którym przez podział zasadość uczynić można.

Jeżeli przy podziale bezpośrednio jest interesowaną gmina, część gminy, lub zakład gminny przedewszystkiem uwzględnić należy, aby takie nieruchomości, które w myśl §. 6. do podziału się włączają, a których gmina, część gminy lub zakład gminny dla celów publicznych potrzebuje, nie były im odjęte tudzież, aby im możliwie potrzebne jeszcze dla tychże celów powierzchnie gruntu w stosownem położeniu były przydane. Okoliczność ostatnia winna być uwzględniona przy rozstrzygnięciu pytania, czy która z wymienionych w §. 23. wierzytelności ma być wykupioną w pieniądzech lub ziemi, jakoteż przy dochodzeniu wartości dotyczącego wykupna w ziemi.

§. 91.

Za stosunki, w myśl §. 76. l. 1 i 2 nieuwzględnione przy oszacowaniu poszczególnych gruntów winno być wynagrodzenie uskutecznione w pieniądzech, jeżeli między tym, któremu odnośna część ze wspólnych gruntów, albo grunt prywatny do podziału włączony ma być przydzielony (następca w posiadaniu) a zastępcą wspólności mającej być zniesioną, względnie ustępującym posiadaczem — nie został zawarty jakikolwiek inny układ.

Na żądanie zastępcy wspólności względnie ustępującego posiadacza musi następca w posiadaniu przyjąć oznaczone w §. 76. l. 3. plantacje za zapłatą oszacowanej wartości. Toż samo stosuje się takie do wspomnianych w §. 76. l. 4. nierębnych drzewostanów, podczas kiedy drzewostany do ścięcia mogą być według uznania

zastępcy ustępującej wspólności, względnie ustępującego posiadacza gruntu, albo w odpowiednim terminie wycięte, albo pozostawione następcy za uiszczeniem oszacowanej wartości. W wypadku zastrzeżonego wyřębu należy się temu, który grunt zamieniony otrzymuje, stosowne odszkodowanie za ubywającą tymczasowo z odnośnego gruntu należną mu zwykłą część dochodu.

Wymienione w §. 76. l. 5. przyrządy, mogą być według wyboru tego, któremu grunt przyznany został, albo przy gruncie pozostawiane za uiszczeniem ich wartości szacunkowej, albo też przez rozwiązującą się wspólność, względnie przez ustępującego posiadacza w stosownym czasie usunięte.

Do złożenia oświadczenia w imieniu wspólności, mającej w myśl poprzednio przytoczonych postanowień prawo wyboru, mają uczestnicy wybrać sobie wspólnego zastępcę. Wybór odbywa się na zgromadzeniu przez komisarza miejscowego zwołanem, na które w myśl przepisu §. 32. wszyscy uczestnicy mają być wezwani, większością głosów obecnych uczestników bez względu na rozmiar ich praw udziałowych.

§. 92.

Przy regulacji takich gruntów lasowych, których kultura ze względów publicznych utrzymana być powinna, winien być dla odnośnego lasu sporządzony plan gospodarczy względnie istniejący plan gospodarczy rozpatrzone. Plan ten ma mieć za podstawę zasadę trwałości a gdyby ta ostatnia z powodu nadmiernego użytkowania, lub z jakiegokolwiek innego powodu miała być naruszoną należy w planie gospodarczym przewidzieć przywrócenie tej trwałości, w szczególności poboczne użytkowanie należy ograniczyć do takiej miary, któraby zapewniła utrzymanie rodzaju drzewa i sposobu zagospodarowania odpowiadającego jakości gleby.

Jeżeli jednak ogólny obszar lasu jest tak mały, albo też stosunki zarządu tak są pojedyncze, że uregulowanie gospodarstwa według pewnego planu nie jest koniecznym, winno się ustanowić zamiast formalnego planu, sumaryczny program techniczny co do prowadzić się mającego w następnych 10-ciu latach sposobu gospodarstwa lasowego.

Równocześnie winno się polecić posiadaczom lasów, aby wspomniane techniczne programy na następne dziesięciolecia, władzom politycznym w należytem czasie do zatwierdzenia przedkładali i nałożyć na nich obowiązek, iż w razie nadzwyczajnej i spowodowanego tem koniecznego odstąpienia od planu lub programu albo w razie, jeżeli zachodzi skutek istotnie zmienionych stosunków potrzeba dodatkowych zmian w planie gospodarczym lub programie sumarycznym, mają się postarać o przyzwolenie na takie zmiany ze strony teje władzy politycznej.

§. 93.

Przy regulacjach wskazanych w poprzednim paragrafie winno się ustanowić porządek lasowy, który ma zawierać:

1. przepis, według którego ma być wykonywane ogólne użytkowanie i rozdział tegoż, lub też wykonywanie pojedynczych praw użytkowania według tego, w jaki sposób regulacja się odbywa, przyczem w szczególności wydane być winny wyczerpujące przepisy, odnoszące się do zaszanowania zagajników lasowych, a zresztą zastosowane być winne te leśno-prawne postanowienia, które się odnoszą do zalesienia lasów;

2. postanowienia odpowiadające o ile możności istniejącym stosunkom posiadania i uwzględniające w zwykłych warunkach miejscowo występujące większe lub mniejsze niebezpieczeństwo ze strony owadów, a odnoszące się do wywozu z lasu produktów leśnych lub jakiegokolwiek innego traktowania tych produktów w celu odwrócenia wspomnianego niebezpieczeństwa ze strony owadów.

§. 94.

Przy ustanowieniu statutu zarządu (§. 57.) winno się według zachodzących w każdym pojedynczym wypadku stosunków mieć głównie tę okoliczność na względzie, czy w zwyczajnym toku zarządu wspólnego gruntu, są mniej, lub więcej dotknięte interesa publiczne.

Stosownie do tego i z możliwem uwzględnieniem życzeń i wniosków uczestników winien być przyszły zarząd wspólnego gruntu uregulowanym, przyczem można postanowić, że zwyczajny zarząd powierzy się zarządcy wybranemu przez uczestników, a w razie gdyby tego rodzaju wybór nie przyszedł do skutku zarządcy przez Wydział krajowy zamianowanemu, i że jednak przy ważnych zmianach proponowanych w celu utrzymania lub lepszego użytkowania takiego gruntu, przegłosowani uczestnicy muszą się zastosować do decyzji sędziego rozjemczego, albo też władzy administracyjnej.

Jeżeli się rozchodzi o wspólne lasy, które nie należą do dobra gminnego i dla których w wykonaniu postanowień §. 92. i 93. musi być ustanowiony plan gospodarczy, albo program techniczny i porządek lasowy, należy takie poczynić zarządzenia, aby zarządcą, czy on ma wyjść z wyboru uczestników, czy ma być zamianowanym przez Wydział krajowy, ustanowiony został uczestnik, na którym cięższe będzie obowiązek nadzoru nad wykonaniem planu gospodarczego, lub programu, albo porządku lasowego.

§. 95.

Plan podziału lub regulacji potrzebuje zatwierdzenia władzy. Przeciw zatwierdzonemu planowi podziału lub regulacji nie może być wniesione żądanie przywrócenia do pierwotnego stanu (§. 8. ust. państw.).

§. 96.

Rozprawa celem potwierdzenia przez władzę planu podziału względnie planu wynagrodzenia w poprzednim okresie postępowania ostatecznie ustanowionych praw bezpośrednio interesowanych, odbywa się w ten sposób, że plan przez komisarza w myśl postanowień §§. 83. do 92. ustanowiony, będzie w gminach, w których się podział odbywa przez dni 14 na widok publiczny wyłożony, na gruncie podziałowi ulegającemu wytyczony i na żądanie uczestników przez komisarza objaśniony. Przy podziałach mniejszych rozmiarów, albo całkiem pojedynczych, można za zezwoleniem komisji krajowej odstąpić od wytyczenia planu na gruncie i wyjaśnienia.

Miejsce i czas wyłożenia, jakoteż zamierzone wytyczenie planu podać należy do wiadomości najmniej na 8 dni przedtem edyktem, który ogłosić należy w gazecie urzędowej krajowej a jednocześnie w gminach powyżej wyrażonych z wezwaniem, aby tak bezpośredni, jak i pośredni uczestnicy wnosili do komisarza miejscowego piśmiennie albo ustnie do protokołu zarzuty przeciw temu planowi, a to w przeciągu 30-stu dni, licząc od pierwszego dnia wyłożenia w gminie.

Przy podziałach przy których w myśl §. 69. ust. 4. i §. 79. ust. 4. zaniechanem zostało postępowanie co do listy bezpośrednio interesowanych oraz co do rejestru praw udziałowych ma być każdy bezpośredni uczestnik z osobna zawiadomionym o rozprawie co do planu podziału z wezwaniem w poprzednim ustępie wspomnianem.

Wniesione zarzuty rozstrzyga następnie komisya krajowa, a w drodze odwołania komisya ministerjalna.

Termin wniesienia zarzutów wynosi 14 dni i rozpoczyna się z tym dniem, który bezpośrednio następuje po dniu, w którym orzeczenie komisji krajowej doręczone zostało.

§. 97.

Komisarz miejscowy, winien o ileby to było potrzebnem, sprostować plan zgodnie z orzeczeniem komisji krajowej i ministerjalnej i postarać się u komisji krajowej o ostateczne zatwierdzenie planu i oraz o wskazówki potrzebne do wykonania.

Powierzenie planu podziałowego i zarządzenia komisji krajowej odnośnie do jego wykonania winien komisarz miejscowy w tych gminach, które podział obejmuje, obwieścić i bezpośrednio interesowanym poszczególnie doręczyć.

§. 98.

Plan regulacyjny sporządzony przez komisarza miejscowego w myśl postanowień §§. 92—94. winien być przez tegoż bezpośrednio interesowanym na osobnej w tym celu zwołanej rozprawie do wiadomości podany i objaśniony i przez dalsze 14 dni pozostawiony im do przejrzenia. Do udziału w tej rozprawie winni być bezpośrednio interesowani z tem nadmienieniem poszczególnie zawezwani, że ewentualne zarzuty przeciw planowi mogą być do komisarza miejscowego w ciągu 30. dni, licząc od dnia rozprawy, albo pisemnie albo protokolarnie wniesione.

Przy regulacjach, przy których w myśl §. 69. ust. 4. i §. 79. ust. 4. zaniechanem zostało postępowanie co do listy bezpośrednio interesowanych, oraz co do rejestru praw udziałowych, należy oprócz przepisanego w poprzednim ustępie poszczególnego zawiadomienia także ogłosić w urzędowej gazecie krajowej najmniej 8. dni naprzód miejsce i czas rozprawy co do planu regulacyjnego, jakoteż w gminach, w których regulacja ma być dokonana, a to jednocześnie za pomocą publicznego edyktu, z wezwaniem powyżej oznaczonym.

Zresztą stosują się także i co do planu regulacyjnego postanowienia obydwów końcowych ustępów §. 96., oraz postanowienia §. 97.

§. 99.

Jeżeli w wykonaniu potwierdzonego planu, wynagrodzenie pretensyi w myśl §. 23. nastąpić ma w gotówce, winien być, o ile w tym względzie innego porozumienia nie osiągnięto, odnośny kapitał, przypadający wierzycielowi od poszczególnych uczestników w miarę ich w planie ustanowionych zobowiązań wierzycielowi z 5. procentami od sta zapewniony, o ile nie zachodzi potrzeba potrącenia jakiego wzajemnego żądania, wynikającego z tytułu prawa współudziału w majątku w myśl §. 6. do podziału włączonego. Kapitał wypowiedziany ma być w 10. równych rocznych ratach zwrócony, z których pierwsza płatną jest w 6. miesięcy po wypowiedzeniu.

Dług ten winien być z urzędu hipotecznie zabezpieczony na gruntach zamienionych, przydających odnośnemu uczestnikowi i to zaraz po innych ciężarach w myśl niniejszej ustawy zabezpieczyć się mających (§. 107.).

Dłużnikowi przysłuży prawo spłacić dług także i w krótszym czasie.

§. 100.

Jeżeli wartość wynagrodzenia wzięta za podstawę planu działu, zmniejszy się przed oddaniem w skutek jakiegóż, chociażby przypadkowej okoliczności, uczestnik takie wynagrodzenie otrzymujący, może w przeciągu dni 60. po przywiedzeniu do skutku odnośnej części planu, żądać od innych uczestników uzupełnienia wartości, które dać mu należy w ziemi, jeżeli grunt uległ zmniejszeniu, a we wszystkich innych przypadkach w pieniądzu.

Jeżeli uczestnik został ukrzywdzony w skutek niedotrzymania wydanych przez władzę zarządzeń co do przejścia w nowo powstałe stosunki posiadania lub użytkowania, albo też w inny sposób, może w przeciągu dni sześćdziesięciu po przywiedzeniu do skutku odnośnej części planu, żądać wynagrodzenia pieniężnego od owych uczestników, z których winy pokrzywdzenie wynikło.

Jeżeli przy dzieleniu lub regulacyi wkraśl się błąd pomiarowy lub rachunkowy, może uczestnik ponoszący stąd szkodę w przeciągu roku po przywiedzeniu do skutku odnośnej części planu, żądać od uczestników, którym błąd ten wyszedł na korzyść, wynagrodzenia, które dać mu należy w ziemi, jeżeli błąd dotyczył gruntu, a we wszystkich innych przypadkach, w pieniądzech (§. 9. u. p.).

§. 101.

Postanowienia §. 100. znajdują odpowiednie zastosowanie także wówczas, jeżeliby który z zaspokojonych uprawnionych miał być pokrzywdzony, albo ponieść jaką stratę.

§. 102.

Jeżeli stosunki posiadłości gruntowej wzięte za podstawę planu działu, zostały w czasie między potwierdzeniem a wykonaniem planu tak znacznie przez siłę większą (zmiany biegu wód, trwałe spustoszenia od wód, oberwanie się ziemi i t. d.) zmienione, że uzupełnienie wartości, w §. 100. przewidziane, nie zdoła złemu zaradzić, komisya krajowa może na żądanie bezpośredniego uczestnika unieważnić całkiem lub częściowo plan działu i, o ileby według okoliczności dział był jeszcze możebny i pożądaný, zarządzić nowe prace przygotowawcze i wygotowanie nowego planu działu.

Przeciwno takiemu zarządzeniu wolno każdemu uczestnikowi odwołać się do komisji ministeryalnej w przeciągu dni 14. od dnia doręczenia rzeczonożego zarządzenia (§. 10. u. p.).

§. 103.

Co do nowych stosunków posiadania i prawnych, wynikających z planu podziałowego i regulacyjnego, nie mniej co do tych stosunków, które dotyczą założenia, użytkowania i utrzymania połączonych z podziałem lub regulacją urządzeń gospodarczych, winien komisarz miejscowy, o ile plan podziałowy i regulacyjny sam przez się nie wystarcza do dokładnego wyjaśnienia stanu rzeczy, sporządzić osobny dokument (Reces) i w drodze instancyi przeprowadzić odnośne rozprawy.

Dokument ten może być rozdzielony na dwie części i to w taki sposób, że w głównym dokumencie uwidoczniiony jest nowy stan posiadania, resztę zaś — stanu posiadania bezpośrednio niedotykających punktów, — co do których osobne rokowania przeprowadzone być muszą, będą w dodatkowym dokumencie uwidocznione.

§. 104.

Jeżeli się przy wykonaniu planu podziałowego okazuje, żeby ze względu na nowe odgraniczenie parcel i części posiadania powstałego przez podział było pożądanem przedsięwziąć zmiany w granicach gminy lub obszaru dworkiego, winien komisarz miejscowy wdrożyć w tym kierunku rozprawę stosownie do obowiązujących ustaw i przepisów.

§. 105.

Wyższemu Sądowi krajowemu i skarbowej władzy krajowej winno się doręczyć po jednej kopii (końcowy ustęp §. 67) planu geometrycznego (sytuacyjnego) służącego za podstawę planowi podzia-

lowemu, jako też po jednym odpisie potrzebnych dokumentów dowodowych, a to w celu sprostowania ksiąg hipotecznych i utrzymania w ewidencji katastru gruntowego.

§. 106.

Zamknięcie postępowania podziałowego i regulacyjnego podać ma komisya krajowa do wiadomości publicznej zawsze w sposób przepisany w §. 60. Od dnia tego ogłoszenia ustaje własność władz wyszczególnionych w §. 9 o tyle, iż te pozostają nadal właścicielami tylko jeszcze do decydowania w kierunku roszczeń przewidzianych w §. 100.

§. 107.

Prawa, które na gruncie podziałowym na rzecz trzecich osób są zabezpieczone, przeniesione będą na grunt zamieniony bez opłaty należności, jeżeli tylko z przeniesieniem nie ma być wpisana ani zmiana w osobie uprawnionego ani zmiana w rozciągłości prawa.

Przeniesienie majątku, lub nabycie prawa na podstawie planu podziałowego albo regulacyjnego jest wolne od opłaty należności w ciągu 15-letniego okresu licząc od dnia, w którym ustawa niniejsza nabędzie mocy obowiązującej (§. 11 ustawy państwowej).

§. 108.

Prawomocne orzeczenia w tem postępowaniu, wydane przez władze do tego upoważnione, jakoteż ugody zatwierdzone, mają skutek prawny orzeczeń sądowych, albo, o ile chodzi o sprawy z zakresu politycznej administracyi, orzeczeń administracyjnych, a względnie ugód i wykonywać je mają tak samo, jak tamte właściwe do tego władze z wyjątkiem wypadku przedsięwziąć się mającego według tej ustawy działu lub regulacyi (§. 12. ustawy państw.).

§. 109.

Wszelkie podania, protokoły, załączki, dokumenty prawne, deklaracye, wypisy, orzeczenia, ugody, legalizacye i widymaty wolne są w postępowaniu działowym i regulacyjnym od stempli i należności bezpośrednich o ile nie będą użyte do innego celu.

Przedruki map katastralnych w tem postępowaniu potrzebne, wydawane będą za połowę ceny taryfowej (§. 13. ust. państw.).

§. 110.

Bliższe przepisy do powyższych postanowień, tyczące się przygotowania i wykonywania planu podziałowego lub regulacyjnego, skali map i planów, urządzenia robót geodetycznych, dopuszczalnych różnic pomiarowych i rachunkowych, postępowania przy wypośrodkowaniu potrzeb na dom i gospodarstwo, przy oszacowaniu gruntów i praw udziałowych, wyłączenia pojedynczych parceli gruntu w celu sprzedaży dla pokrycia, albo umniejszenia ogólnych kosztów podziału, okoliczności mających się uwzględnić przy projektowaniu wspólnych urządzeń gospodarczych, użycia potrzebnych formularzy i t. p. mają być wydane w porozumieniu z Wydziałem krajowym w drodze rozporządzenia.

IV. Koszta podziału i regulacyi.

§. 111.

Koszta tego postępowania, jako to: wynagrodzenie, koszta podróży i wydatki biurowe komisarza miejscowego, jakoteż ewentual-

nie potrzebnych urzędników państwowych, ponosić będzie skarb państwa (§. 14. ust. państw.).

§. 112.

Lokalności potrzebne dla prac komisarza miejscowego i tych, którzy w myśl §. 61. mają z nim współdziałać, winny być w stosownem położeniu, rozmiarze i stanie celowi odpowiadającemu bezpłatnie, a względnie ns rachunek tych, którzy w jednocześnie zamierzonych podziałach i regulacjach są interesowani, dostarczone, utrzymane i opalane.

To samo ma się rozumieć, jeżeli się rozchodzi o dostarczenie lokalności po za siedzibą urzędową komisarza miejscowego w tym obszarze działowym lub regulacyjnym. Ci bezpośrednio interesowani obowiązani są także postarać się o bezpłatne dostarczenie zatrudnionemu technicznemu personelowi najemników potrzebnych do prac geometrycznych, kołków do pomiarów, tyk sygnałowych i innych potrzebnych a łatwych do zrobienia rekwizytów.

Jeżeli miejsce pracy w obrębie obszaru działowego i regulacyjnego, w którym komisarz lub ci, którzy w myśl §. 61 przy nim współdziałają, mają przeprowadzić czynność urzędową, jest oddalone od lokalności przeznaczonych na biuro, albo od miejsca pomieszczenia wspomnianych funkcyjaryuszy nie mniej jak 3, a nie więcej jak 15 kilometrów, mają być bezpłatnie dostarczone podwoły, w celu odwiezienia ich do tegoż miejsca.

Postanowienie to odnosi się w tych samych warunkach także i co do powrotu tych funkcyjaryuszy z miejsca czynności urzędowej do biura, względnie do miejsca zamieszkania.

W razie gdyby temu obowiązkowi nie odpowiedziano we właściwym czasie i sposobie, komisarz miejscowy ma prawo postarać się sam o to, czego nie dostarczono, a wynikłe stąd koszta pokryć zaliczkowo z funduszu w §. 114 oznaczonego, na rachunek tych, którzy wyżej wyrażonemu obowiązkowi zadość nie uczynili.

§. 113.

Następujące koszta i kwoty jako to:

1. Wynagrodzenia dla osób fachowych, użytych z urzędu w myśl §. 64, przy pracach przygotowawczych, zestawieniu, sporządzeniu i wykonaniu planu podziału i regulacji za wyłożone dla tychże, jakoteż dla personalu geometrycznego koszta w celu zakupu potrzebnych do wspomnianych prac map i innych przyborów rysunkowych i pisarskich, oraz za inne prace i dostarczenie materiałów, które w ogólnych celach podziału i regulacji użyte zostały;

2. kwoty potrzebne na wypłatę wynagrodzeń w gotówce, które przez pojedynczych bezpośrednich interesowanych mają być uiszczone (§§. 4, 91, 100, 101) włącznie z kwotami za oznaczone §. 22 odszkodowania, wreszcie

3. należności mające się wypłacić ustanowionemu przez Wydział krajowy w myśl §. 62 delegatowi,

a to wymienione pod l. 1 i 3 z urzędu, zaś pod l. 2 wymienione koszta na skutek żądania do wypłaty obowiązanych, mają być pokryte z oznaczonych w §. 114 funduszy w miarę terminów płatności tytułem zaliczek i przy dołączeniu odnośnych dokumentów zarachowane.

§. 114.

Fundusz wymieniony w poprzednich ustępach będzie komisarzowi miejscowemu w miarę przypuszczalnego zapotrzebowania, z funduszu krajowego udzielony.

§. 115.

Co do ostatecznego ponoszenia kosztów, względnie co do obowiązku zwrotu zaliczonych w myśl §§. 112. i 113. z zapasu komisarza kwot rozstrzyga na podstawie §. 112. i następnych §§. 116—118 w pierwszej instancji komisarz miejscowy, a w drugiej i ostatniej instancji komisya krajowa (§. 45.), wyjąwszy wypadki, w których kwestya tychże kosztów w myśl ostatniego ustępu §. 118. razem z główną sprawą ma być rozstrzygnięta, a w takim razie tok instancji, właściwy dla sprawy głównej stosuje się także i co do kosztów.

§. 116.

Wyszczególnione w 113. l. 1. koszta mają ponosić bezpośrednio w podziale lub regulacji interesowani i to w stosunku tych wartości, z jakimi przy regulacji lub podziale uczestniczyli.

Postanowienie to odnosi się także i co do ewentualnego żądania na mocy §. 65. ust. 3. należącego się zwrotu przez Wydział krajowy.

§. 117.

Wymienione w §. 113. l. 2. kwoty obciążają tego, na którego żądanie i rachunek zostały zaliczone.

W §. 113. l. 3. wyszczególnione należytości ma ponosić gmina, ta część gminy lub zakład gminny, w których interesie delegat Wydziału krajowego brał udział w rozprawach.

§. 118.

W poprzednich ustępach niewymienione koszta, a w szczególności:

1. koszta powstałe dla interesowanych wskutek osobistego ich udziału w rozprawach, lub z powodu wysłania pełnomocnika i utracone wskutek tego korzyści;

2. koszta za pomoc prawną lub fachową, poniesioną przez poszczególnych uczestników;

3. koszta na odpisy protokołów rozpraw lub innych aktów i kopii planów żądanych przez strony;

4. koszta rozpraw, które ze względu na prawidłowy tok podziału, lub regulacji były zbędne i które tylko dla osobistych korzyści uczestników przez tychże wywołane zostały;

5. koszta rozpraw spowodowanych z winy interesowanych, w szczególności przez jawienie się dopiero na późniejszym terminie, albo przez podniesienie lekkomyślnych pretensyi lub podobnych zarzutów;

6. koszta oznaczenia granic kamieniami granicznymi, jakoteż koszta i odszkodowania za wspólne, albo takie gospodarcze urządzenia, które mają na celu podniesienie wartości użytkowania tylko niektórych gruntów (§§. 8. i 85.) mają ponosić odnośni interesowani, względnie ci, którzy zawinili i to bezpośrednio t. j. bez brania zaliczki z funduszu w §. 114. wymienione.

Czy w pewnej sprawie zachodzi wypadek oznaczony pod l. 4. lub l. 5. i o ile sprawę przegrywający winien jest koszta spowodowane przez własną winę reszcie interesowanym za użycie doradców prawnych i fachowych zwrócić, należy rozstrzygnąć w toku rozprawy razem z rzeczą główną.

§. 119.

Ci, którzy w myśl niniejszych przepisów z funduszu podręcznego komisarza miejscowego zaliczone im koszta mają ostatecznie sami ponosić, są obowiązani do zwrotu tej zaliczki, jakoteż do zwrotu wynagrodzenia za dostarczony im przez kraj personal geo-

metryczny po myśli ustępu 3. §. 63. w przeciągu dni 30 po doręczeniu odpowiedniego nakazu zapłaty.

§. 120.

Koszta podziału i regulacyi, względnie należące się krajowi z powodu danych zaliczek zwroty będą w drodze politycznej egzekucyi ściągnięte.

Bliższe przepisy do powyższych postanowień, dotyczących kosztów podziału lub regulacyi, będą w drodze rozporządzeń wydane.

V. Postanowienia końcowe.

§. 121.

Przekroczenia postanowień planu regulacyjnego, względnie takiego dokumentu, winny być według niniejszej ustawy karane przez władzę polityczną, grzywną od 1 do 20 zł. albo aresztem od 6 godzin do dni 4, o ile nie uzasadniają czynu karygodnego według innych ustaw, w szczególności ustawy lasowej.

Ten, który w myśl ostatniego ustępu §. 94. ma czuwać nad wykonaniem planu gospodarczego albo programu i porządku lasowego, winien w razie zaniedbania swego obowiązku być ukarany przez powiatową władzę polityczną grzywną od 1 do 5 zł.

Grzywny wpływają do funduszu ubogich tej gminy, w której przekroczenie popełniono.

§. 122.

Termin, od którego niniejsza ustawa ma wejść w życie, oznaczy się po ułożeniu odnośnych rozporządzeń, przez powołanych do wykonania teje ustawy Ministrów w porozumieniu z Wydziałem krajowym i zostanie ogłoszony w dzienniku ustaw i rozporządzeń krajowych.

§. 123.

Z wejściem w życie niniejszej ustawy przestaje obowiązywać patent cesarski z dnia 5. lipca 1853 (Dz. ust. p. Nr. 130.) o ile odnosi się do wzmiankowanych tamże w §. 1. l. 4. wspólnych praw posiadania i użytkowania (§. 15. ustawy państwowej).

§. 124.

Szczegółowe postanowienia, któreby w razie zarządzonego w drodze ustawy krajowej podziału wspólnych gruntów celem odpowiedniejszego wykonania nawodnienia lub osuszenia większych obszarów miały być zastosowane, określi w każdym poszczególnym wypadku w granicach ustawy państwowej z dnia 7. czerwca 1893 r. Dz. u. p. Nr. 94. odnośna ustawa krajowa.

§. 125.

Wykonanie ustawy niniejszej porucza się Ministrom: rolnictwa, spraw wewnętrznych, sprawiedliwości i skarbu (§. 16. ust. państw.).